

UCHWAŁA NR
RADY POWIATU LĘBORSKIEGO

z dnia 2020 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023”

Na podstawie art. 87 ust. 1, 2, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920), po uzyskaniu opinii Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku Delegatura w Słupsku nr ZND.5120.2-2.2020.DS z dnia 27.07.2020 r.

uchwała się, co następuje:

§ 1. 1. Przyjmuje się "Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

2. Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023" obejmuje obszar administracyjny Powiatu Lęborskiego.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Lęborskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem jej podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

RADCA PRAWNY

Artem Baranowski

Uzasadnienie

Zgodnie z obowiązkiem wynikającym z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.) należy podjąć uchwałę przez Radę Powiatu Lęborskiego w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023” zaopiniowanego pozytywnie przez Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku Delegatura w Słupsku nr ZND.5120.2-2.2020.DS z dnia 27.07.2020 r.

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Lęborskiego.

NACZELNIK
Wydziału Budownictwa

Wiesław Krefft

Załącznik do Uchwały Nr
Rady Powiatu Lęborskiego
z dnia

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU LĘBORSKIEGO NA LATA 2020-2023

Lębork, marzec 2020

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	5
3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków.....	5
3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	5
3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.....	6
3.4. Inne uregulowania prawne	7
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	8
4.1.1 Strategia Rozwoju Kraju 2020	8
4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	11
4.1.3. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020.....	13
4.1.4. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	14
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	15
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020	15
4.2.2. Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej Pomorska Podróż.....	17
4.2.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego	18
4.2.4. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	19
4.2.5. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego	20
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	22
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.....	23
5.2.1. Zarys historii ziemi lęborskiej	23
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	28
5.2.3. Zabytki nieruchome.....	31
5.2.4. Zabytki ruchome.....	38
5.2.5. Zabytki archeologiczne	38
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	40
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	41

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	43
5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	45
5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków	47
5.3.3. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków	47
5.3.4. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	48
5.3.5. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	48
5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków	52
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	53
5.5.1. Zabytki archeologiczne	53
5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków	53
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń	67
7. Założenia programowe	68
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	70
8.1 Instrumenty prawne	70
8.2 Instrumenty koordynacji	70
8.3 Instrumenty finansowe	70
8.4 Instrumenty społeczne	71
8.5 Instrumenty kontrolne	71
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	71
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	71
10.1. Publiczne źródła finansowania	71
10.2. Środki pomocowe	74
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	74

1. Wstęp

Powiat lęborski leży w północno-zachodniej części województwa pomorskiego. Swym zasięgiem obejmuje obszar 707 km², na którym zamieszkuje 66.333 mieszkańców¹. Od wschodu graniczy z powiatem wejherowskim, od zachodu z powiatem słupskim, a od południa z powiatem bytowskim. W skład powiatu wchodzi dwa miasta: Lębork i Łeba oraz trzy gminy wiejskie: Cewice, Nowa Wieś Lęborska i Wicko.

Pod względem geograficznym tereny powiatu lęborskiego znajdują się na Pobrzeżu Słowińsko-Kaszubskim, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Lęborską.

Dzięki swojemu położeniu powiat ma szeroki dostęp do morza. Ukształtowanie terenu, jeziora, bagna i lasy sprawiają, że jest on jednym z bardziej malowniczych regionów województwa pomorskiego. Oprócz bogactwa naturalnego krajobrazu, na terenie powiatu znajduje się znaczna ilość obiektów zabytkowych, cenny zabytkowy układ urbanistyczny miasta Lęborka.

Duże znaczenie kulturowe ma także tradycja kaszubska, która jest kultywowana od wieków przez mieszkańców powiatu. Kaszubi zachowali do dziś swój język i obyczaje oraz mają własną literaturę. Od niepamiętnych czasów przywiązani są do swojej ojczyzny, stworzyli na tych ziemiach barwną, niepowtarzalną kulturę. Kultura kaszubska stanowi trwałą podwalinę kreowania tożsamości kulturowej regionu i w sposób istotny wzbogaca współczesną wielokulturowość Pomorza.

Wszystkie te czynniki: kultura i tradycja kaszubska, położenie geograficzne oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest ogromnym atutem powiatu i który stanowi punkt wyjścia w jego rozwoju.

Głównym celem Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023 jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego położonego na obszarze gminy, w szczególności w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Realizacja tego celu będzie się odbywała poprzez wskazane w dokumencie kierunki działań w ramach trzech zdefiniowanych priorytetów.

Dotychczas Powiat Lęborski realizował zapisy *Programu Opieki* poprzez szereg działań mających na celu zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu.

W l. 2016-2019 z budżetu powiatu Powiat Lęborski przyznał środki na wsparcie posiadaczy obiektów zabytkowych w opiece nad zabytkami:

- III, IV i V etap prac konserwatorskich i restauratorskich restauracji instrumentu organowego w kościele p.w. Św. Jakuba Apostoła w Lęborku,
- prace konserwatorskie w Kaplicy Ewangelicko-Augsburskiej w Lęborku,
- dokończenie zagospodarowania terenu wokół kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP w Łebie,
- remont i modernizacja neogotyckiego prospektu organowego z 1912 roku w kościele pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Łebie.

Zrealizowano również prace konserwatorskie i remontowe przy obiektach zabytkowych będących własnością Powiatu:

- przebudowa istniejących schodów głównych wejściowych do Starostwa Powiatowego w Lęborku oraz przebudowa istniejących schodów z tyłu budynku Starostwa Powiatowego w Lęborku,
- termomodernizacja budynku 5A Starostwa Powiatowego w Lęborku,

¹ GUS, stan na 2017 r.

- termomodernizacja budynku Zespołu Szkół Mechaniczno-Informatycznych i Zespołu Szkół Ogólnokształcących przy ul. Marcinkowskiego 1 w Lęborku,
- termomodernizacja budynku Domu Pomocy Społecznej Nr 1 przy ul. Stryjewskiego 23 w Lęborku.

W ramach promocji dziedzictwa kulturowego powiatu lęborskiego wydane zostały następujące materiały:

- Folder Promocyjny Powiatu Lęborskiego ,
- publikacja pn. „Okruch złota w popiele ogniska... Starożytne nekropolie w Czarnówku i ich tajemnice”,

- Przewodnik turystyczny „Ziemia Lęborska”,
- Gazetka Jakubowa w ramach Lęborskiego Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.

Dziedzictwo niematerialne było promowane poprzez takie działania jak:

- 45 Konkurs Recytatorski Literatury Kaszubskiej Rodnô Mòwa,
- konkurs plastyczny „Powiat Lęborski – moja mała ojczyzna”,
- koncert zespołu *Lifesong* oraz *Chóru Sensus Musicus* w ramach XIII Lęborskiego Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej,
- konkurs plastyczny pn. „1050-lecie Chrztu Polski”,
- konkurs plastyczny pn. „Lęborska Maska Jasełkowa”,
- konkurs recytatorski pn. „Wiosenny Powiew Poezji”,
- Lęborskie Dni Jakubowe – Międzynarodowy Festiwal Muzyki Regionów,
- Lęborski Przegląd Kolęd Kaszubskich,
- Dożynki Powiatowe,
- Lęborski Tydzień Kultury Chrześcijańskiej,
- Konkursy recytatorskie pn. Rodnô Mòwa,
- Otwarty Turniej Łucznictwa Tradycyjnego,
- Certyfikat Promocji Ziemi Lęborskiej,
- Inscenizacja Bitwy pod Świecinem,
- Święto Łeby,
- Noc Muzeów,
- Spacer z duchami Krzyżaków,
- Festiwal Pomuchla.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023 stanowi punkt wyjścia do stworzenia możliwości współpracy między powiatem i gminami oraz właścicielami zabytków w celu jak największej dbałości o nasze wspólne dziedzictwo kulturowe, a także wypromowanie go w kraju i za granicą jako atrakcyjny produkt turystyczny.

Ileokroć w tekście jest mowa o Programie Opieki, oznacza to *Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023*.

2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami².

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023 ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

² t.j. Dz. U. 2020, poz. 282 ze zm.;

- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ W myśl art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”. Natomiast art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Art. 73 zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż obowiązkiem Obywatela Polskiego jest m.in. troska o dobro wspólne.

3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania. Podzielono je na następujące grupy:

- zabytki nieruchome, do których zaliczają się w szczególności: krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne;
- zabytki archeologiczne: zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

³ t.j. Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.;

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć, w drodze porozumienia, prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych, gminom, powiatom, związkom gmin, związkom powiatów, związkom powiatowo-gminnym albo związkom metropolitalnym, położonym na terenie województwa, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wydawania w tym zakresie decyzji administracyjnych.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na powiaty obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu. Po czterech latach program powinien zostać zaktualizowany.

Na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organ stanowiący powiatu może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zgodnie z art. 103 ust. 1 cytowanej powyżej ustawy zadaniem starosty jest ustanawianie, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków. Starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Na podstawie art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Ponadto zadania Powiatu z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym⁴. Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 7 tej ustawy zadaniem własnym powiatu jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

3.4. Inne uregulowania prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, tj.:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym⁵,
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane⁶,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska⁷,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody⁸,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej⁹,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie¹⁰,
- ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹¹,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹²,
- ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹³,
- ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach¹⁴,
- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach¹⁵,
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach¹⁶,
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹⁷,
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych¹⁸,
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków¹⁹,
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków²⁰,
- rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem²¹,

⁴ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 511 ze zm.;

⁵ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 293 ze zm.;

⁶ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 ze zm.;

⁷ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 ze zm.;

⁸ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 55 ze zm.;

⁹ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.;

¹⁰ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 688 ze zm.;

¹¹ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1473 ze zm.;

¹² t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 65 ze zm.;

¹³ t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1161 ze zm.;

¹⁴ t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 6 ze zm.;

¹⁵ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 917 ze zm.;

¹⁶ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479 ze zm.;

¹⁷ t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 553 ze zm.;

¹⁸ Dz. U. z 2004 r., Nr 212 poz. 2153;

¹⁹ Dz. U. z 2018 r., poz. 1609 ze zm.;

²⁰ Dz. U. z 2017 r., poz. 1674;

²¹ Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661 ze zm.;

- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"²²,
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków²³,
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"²⁴,
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych²⁵,
- rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków²⁶.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1 Strategia Rozwoju Kraju 2020

„Strategia Rozwoju Kraju 2020” przyjęta została uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kraju 2020²⁷ i jest elementem nowego systemu zarządzania rozwojem kraju, którego fundamenty zostały określone w znowelizowanej ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju²⁸ oraz w przyjętym przez Radę Ministrów 27 kwietnia 2009 r. dokumencie pn. „Założenia systemu zarządzania rozwojem Polski”.

„Strategia Rozwoju Kraju 2020” (ŚSRK) stanowi najważniejszy dokument w perspektywie średniookresowej, określający cele strategiczne rozwoju Polski do 2020 r. Jest ona kluczowa dla określenia działań rozwojowych, w tym możliwych do sfinansowania w ramach przyszłej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 oraz 9 zintegrowanych strategii, służących realizacji założonych celów rozwojowych.

Jako cel główny strategii średniookresowej wyznaczono „wzmocnienie i wykorzystanie gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych potencjałów zapewniających szybszy i zrównoważony rozwój kraju oraz poprawę jakości życia ludności”²⁹.

W ŚSRK wybrano trzy obszary strategiczne (Sprawne i efektywne państwo, Konkurencyjna gospodarka, Spójność społeczna i terytorialna). W rozdziale „Główne obszary interwencji, cele i priorytety rozwojowe”³⁰ jako obszar strategiczny I. wyznaczono: Sprawne i efektywne państwo Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem³¹.

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

- I.1.1. Uporządkowanie kompetencji umożliwiające realizację działań rozwojowych,
- I.1.2. Zwiększenie efektywności instytucji publicznych,
- I.1.3. Wprowadzenie jednolitych zasad e-gov w administracji (e-administracja),
- I.1.4. Poprawa jakości prawa,
- I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego,

²² Dz. U. Nr 124, poz. 1304 ze zm.;

²³ Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706;

²⁴ Dz. U. z 2004 r., Nr 124, poz. 1304 ze zm.;

²⁵ Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650;

²⁶ Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259;

²⁷ M. P. z 2012 r., poz. 882;

²⁸ t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1376 ze zm.;

²⁹ Strategia Rozwoju Kraju 2020, s. 23;

³⁰ Tamże, s. 32;

³¹ Tamże, s. 32;

Cel I.2. Zapewnienie środków na działania rozwojowe³²

I.2.1. Modernizacja struktury wydatków publicznych,

I.2.2. Poprawa efektywności środków publicznych,

I.2.3. Zwiększenie wykorzystania środków pozabudżetowych,

Cel I.3. Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywatela³³,

I.3.1. Poprawa skuteczności wymiaru sprawiedliwości,

I.3.2. Rozwój kapitału społecznego

I.3.3. Zwiększenie bezpieczeństwa obywatela

I.3.4. Utrwalenie bezpieczeństwa narodowego,

Obszar strategiczny II. Konkurencyjna gospodarka

Cel II.1. Wzmocnienie stabilności makroekonomicznej³⁴

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.1.1. Uzdrawienie finansów publicznych

II.1.2. Zwiększenie stopy oszczędności i inwestycji

II.1.3. Integracja ze strefą euro

II.1.4. Rozwój eksportu towarów i usług

Cel II.2. Wzrost wydajności gospodarki³⁵

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.2.1. Zwiększenie produktywności gospodarki,

II.2.2. Wzrost udziału przemysłów i usług średnio i wysoko zaawansowanych technologicznie,

II.2.3. Zwiększenie konkurencyjności i modernizacja sektora rolno-spożywczego,

II.2.4. Poprawa warunków ramowych dla prowadzenia działalności gospodarczej,

Cel II.3. Zwiększenie innowacyjności gospodarki³⁶

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.3.1. Wzrost popytu na wyniki badań naukowych,

II.3.2. Podwyższenie stopnia komercjalizacji badań

II.3.3. Zapewnienie kadr dla B+R

II.3.4. Zwiększenie wykorzystania rozwiązań innowacyjnych

Cel II.4. Rozwój kapitału ludzkiego³⁷

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.4.1. Zwiększanie aktywności zawodowej,

II.4.2. Poprawa jakości kapitału ludzkiego,

II.4.3. Zwiększanie mobilności zawodowej i przestrzennej.

Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych³⁸

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.5.1. Zapewnienie powszechnego dostępu do Internetu,

II.5.2. Upowszechnienie wykorzystania technologii cyfrowych,

II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych.

Cel II.6. Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko³⁹

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.6.1. Racjonalne gospodarowanie zasobami,

³² Tamże, s. 39;

³³ Tamże, s. 43;

³⁴ Tamże, s. 56;

³⁵ Tamże, s. 62;

³⁶ Tamże, s. 68;

³⁷ Tamże, s. 77;

³⁸ Tamże, s. 85;

³⁹ Tamże, s. 90;

II.6.2. Poprawa efektywności energetycznej,

II.6.3. Zwiększenie dywersyfikacji dostaw paliw i energii,

II.6.4. Poprawa stanu środowiska,

II.6.5. Adaptacja do zmian klimatu.

Cel II.7. Zwiększenie efektywności transportu⁴⁰

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

II.7.1. Zwiększenie efektywności zarządzania w sektorze transportowym,

II.7.2. Modernizacja i rozbudowa połączeń transportowych,

II.7.3. Udrożnienie obszarów miejskich.

Obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna

Cel III.1. Integracja społeczna⁴¹

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

III.1.1. Zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym,

III.1.2. Zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej nim zagrożonych.

Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych⁴²

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych,

III.2.2. Zwiększenie efektywności systemu świadczenia usług publicznych.

Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych⁴³

Priorytetowe kierunki interwencji publicznej:

III.3.1. Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i finansowych dla realizacji działań rozwojowych w regionach,

III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich,

III.3.3. Tworzenie warunków dla rozwoju ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych oraz wzmacniania potencjału obszarów wiejskich,

III.3.4. Zwiększenie spójności terytorialnej.

Spośród tych obszarów ważnym dla działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego kraju jest obszar strategiczny I „Sprawne i efektywne państwo”, w którym jednym z celów jest zapewnienie ładu przestrzennego. Wskazano, że w perspektywie średniookresowej należy zwiększyć stopień pokrycia planami zagospodarowania przestrzennego powierzchni kraju, a obowiązkowo terenów rozwojowych. W związku z tym wprowadzony zostanie obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących: obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną i użytkowaniem gospodarczym zasobów naturalnych, dziedzictwa kulturowego, objęte ryzykiem katastrof naturalnych, obszary górskie, obszary dotychczas nie objęte procesem planowania (strefa przybrzeżna, morze terytorialne, wyłączna strefa ekonomiczna) oraz obszary przygraniczne⁴⁴.

Dziedzictwo kulturowe wymienione zostało również w obszarze strategicznym III „Spójność społeczna i terytorialna” w celu III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich – gdzie wspierane będą działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego⁴⁵.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „Strategii Rozwoju Kraju 2020”.

⁴⁰ Tamże, s. 103;

⁴¹ Tamże, s. 110;

⁴² Tamże, s. 114;

⁴³ Tamże, s. 119;

⁴⁴ Tamże, s. 38;

⁴⁵ Tamże, s. 124;

4.1.2. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

„Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030” (KPZK) przyjęła uchwałą Rada Ministrów w dniu 13 grudnia 2011 r.⁴⁶

KZPK jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. Została opracowana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku. Zgodnie z wymogami ustawowymi określono także wynikające z KPZK 2030 ustalenia i zalecenia dla przygotowywania planów zagospodarowania przestrzennego województw⁴⁷.

W dokumencie tym zauważono, że „dziedzictwo kulturowe – tak materialne, jak i odnoszące się do sfery wartości niematerialnych – jest częścią współczesnej przestrzeni. Obejmuje nie tylko pojedyncze obiekty kubaturowe lub ich zespoły, ale także – całość jednostki przestrzennej – obiekt wraz z otaczającą go przestrzenią. Ta całość powinna podlegać badaniom i ochronie, nawet jeżeli na powierzchni ziemi – jak w wypadku wielu stanowisk archeologicznych – nie ma śladów pozwalających na eksponowanie jej w scenariuszach rozwoju funkcji symbolicznych. Odziedziczone obiekty muszą pełnić funkcje użytkowe współcześnie nadane, zgodne z ich potencjałem i wymogami ochrony. W przeciwnym wypadku niszczone, giną, tracą wartość, nieodwracalnie zubożając potencjał rozwojowy i obraz dziedzictwa narodowego. W perspektywie najbliższych dwudziestu lat rola dziedzictwa kulturowego w procesach rozwoju przestrzennego będzie rosła – zwiększanie się zamożności społeczeństwa oraz przekształcenia o charakterze kulturowym będą powodowały wzrost znaczenia rozwojowego zarówno materialnych jak i niematerialnych składników dziedzictwa kulturowego. Ich lokalizacja i umiejętność wykorzystania w procesach rozwoju będzie wpływała pozytywnie na tok koncentracji gospodarczej, ludnościowej i rangę kultury i turystyki”⁴⁸.

W dokumencie tym określono cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju⁴⁹.

Cel pierwszy to podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel drugi to poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel trzeci to poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel czwarty to kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski. Cel piąty to zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa. Cel szósty to przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W ramach drugiego celu „Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej” określono kierunki działań polityki przestrzennej umożliwiające realizację celu wspomaganie spójności terytorialnej. Obejmują one: 2.1. Wspomaganie spójności w układzie krajowym: Pomorze Środkowe – Polska Zachodnia – Polska Centralna – Polska Wschodnia, 2.2. Regionalną integrację funkcjonalną, wspomaganie rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz

⁴⁶ Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (M. P. z 2012 r. poz. 252);

⁴⁷ Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030, s. 5;

⁴⁸ *Tamże*, s. 29;

⁴⁹ *Tamże*, s. 72;

budowanie potencjału do specjalizacji terytorialnej, 2.3. Wspomaganie spójności w obszarach problemowych. Kierunek 2.2 określa cele działań skupiające się na wspomaganie rozwoju specjalizacji terytorialnej. W ramach tego działania zauważono, że „szansą dla rozwoju wielu obszarów wiejskich jest osiąganie specjalizacji dzięki wykorzystaniu ich dziedzictwa kulturowego, zasobów przyrodniczych i krajobrazowych. Następować będzie wzmocnienie ekologicznych funkcji obszarów wiejskich poprzez zalesianie gruntów porolnych, odtwarzanie stosunków hydrologicznych oraz włączenie niektórych terenów rolniczych do systemu korytarzy ekologicznych (Cel 4.) z zachowaniem właściwej proporcji terenów otwartych. Dodatkowo zostanie wzmocnione zarządzanie ich przestrzenią funkcjonalną poprzez tworzenie nowych struktur o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych, ochronę i rewitalizację zachowanych obiektów zabytkowych i zespołów ruralistycznych. Opracowane i wdrożone zostaną standardy związane z ochroną krajobrazu wiejskiego, obejmujące także określenie obszarów wsparcia rolnictwa zachowującego tradycyjny krajobraz rolniczy oraz opracowanie na szczeblu rządowym programów rozwoju form produkcji roślinnej i hodowlanej, zgodnej z wymaganiami systemu ekologicznego”⁵⁰.

W ramach czwartego celu „Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski” wyszczególniono działania w następujących obszarach: 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, 4.2. Przeciwdziałanie fragmentacji przestrzeni przyrodniczej, 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, 4.4. Racjonalizacja gospodarowania ograniczonymi zasobami wód powierzchniowych i podziemnych kraju, w tym zapobieganie występowaniu deficytu wody na potrzeby ludności i rozwoju gospodarczego, 4.5. Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów, 4.6. Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby, 4.7. Zabezpieczenie cennych gospodarczo złóż kopalin i zwiększenie wykorzystania surowców wtórnych.

W działaniu 4.1. „Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych” w celu zwiększenia stopnia ochrony funkcji obszarów węzłowych oraz walorów przyrodniczych i krajobrazowych Polski stwierdzono, że zostaną powołane nowe parki narodowe (...). Uzupełniona zostanie także sieć parków krajobrazowych chroniących najcenniejsze rozpoznane krajobrazy regionalne, mające znaczenie dla ochrony dziedzictwa kultury i ochrony funkcji łączności ekologicznej. W działaniu 4.3. „Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej” zauważono, że Polska w 2004 r. ratyfikowała Europejską Konwencję Krajobrazową (EKK)107, zobowiązując się tym samym do dbałości o jakość przestrzeni otaczającej – krajobrazu, stanowiącego zasób gospodarczy, przyczyniający się do wzrostu zatrudnienia, wpływający na jakość życia codziennego, a zarazem na dziedzictwo kultury. Działania w tym zakresie skoncentrują się zatem na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych.

W ramach piątego celu „Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa” określono kierunki działań polityki przestrzennej, która ma zapewniać zwiększenie odporności kraju na różnorakie zagrożenia, w tym związane z groźbą utraty bezpieczeństwa energetycznego, mające charakter naturalny oraz dotyczące obronności kraju. Są to: 5.1. Przeciwdziałanie zagrożeniu utraty bezpieczeństwa energetycznego i odpowiednie reagowanie na

⁵⁰ Tamże, s. 94-95;

to zagrożenie; 5.2. Zwiększenie poziomu zabezpieczenia przed ekstremalnymi zjawiskami naturalnymi i antropogenicznymi; 5.3. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa. Kierunek 5.2. skupia się na m.in. zwiększeniu poziomu bezpieczeństwa przeciwpowodziowego. Działania w tym zakresie obejmują poprawę bezpieczeństwa przez realizowanie inwestycji hydrotechnicznych o znaczeniu przeciwpowodziowym na podstawie zweryfikowanych przez regiony wodne potrzeb zarządzania wodami. Towarzyszyć im będą m.in. działania w zakresie utrzymania cieków oraz kształtowania przemieszczania się wzebrań w celu minimalizowania ryzyka powodziowego. Będą prowadzone inwestycje zwiększające bezpieczeństwo dużych aglomeracji, zakładów przemysłowych, infrastruktury przesyłowej i komunalnej oraz szczególnie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego znajdujących się na obszarze narażonym na niebezpieczeństwo powodzi.

Program Opieki zgodny jest z zapisami zawartymi w „*Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030*”.

4.1.3. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest: „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.” Formułując zadania powiatu w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel.

W 2005 r. Ministerstwo Kultury wydało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*⁵¹. Zawarto w niej cele realizacji Strategii, przy czym za cel strategiczny obrano zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cel nadrzędny realizowany jest przez następujące cele cząstkowe/uzupełniające⁵²:

1. Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.
2. Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury.
3. Wzrost udziału kultury w PKB.
4. Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.
5. Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury.
6. Wzrost uczestnictwa w kulturze.
7. Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych.
8. Efektywna promocja twórczości.
9. Promocja polskiej kultury za granicą.
10. Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
11. Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
12. Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Cele cząstkowe realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają szczegółowo opisane w NSRK – Narodowe Programy Kultury (NPK):

- Czytelnictwo i sektor książki *NPK Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki*;
- Dziedzictwo kulturowe *NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*;
- Instytucje artystyczne i promocja twórczości *NPK Rozwój instytucji artystycznych*;

⁵¹ Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa 2005, <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf> [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dostęp: 20.02.2020 r.];

⁵² Tamże, s. 74-75;

- Szkolnictwo artystyczne i promocja młodych twórców - *NPK Wspierania debiutów i rozwoju szkół artystycznych*;
- Sztuka współczesna *NPK Znaki Czasu*.

Instrumentami realizacji NSRK są Programy Operacyjne, które określają szczegółowo system realizacji Strategii w obszarze finansowania działalności kulturalnej ze środków pozostających w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Programy Operacyjne ogłaszane będą do 2020⁵³.

W kolejnych latach ochrona dziedzictwa kulturowego odbywać się będzie poprzez Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”⁵⁴. Celem tego programu jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę, a także realizacja zadań związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupem starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- Ochrona zabytków;
- Wspieranie działań muzealnych;
- Kultura ludowa;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „*Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*”.

4.1.4. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 uchwalony został przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.⁵⁵, wszedł w życie 12 września 2019 r.

Po uwzględnieniu wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014–2017, a także biorąc pod uwagę zmianę systemu ochrony zabytków wprowadzoną ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, sformułowany został cel główny Krajowego Programu: „Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”.

Dla osiągnięcia celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe, które realizowane będą w ramach wyznaczonych kierunków działań oraz przypisanych im zadań:

1. optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego:

1.1. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,

⁵³ *Tamże*, s. 77;

⁵⁴ *Tamże*, s. 81;

⁵⁵ Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20190000808/O/M20190808.pdf> [strona Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, dostęp: 20.02.2020 r.];

- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami,

1.2. wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej,

2. wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami,

2.1. merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy),

2.2. podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje,

3. budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego,

3.1. upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,

3.2. tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

W Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami przyjęto plan finansowy na poszczególne lata jego funkcjonowania oraz harmonogram jego realizacji.

Na Koordynatora programu wyznaczono Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa, do którego zadań należeć będzie zarządzanie, koordynacja i monitorowanie Programu w latach 2019-2022, ciałem doradczym wspomagającym działania Koordynatora jest Rada Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W celu jak najefektywniejszej realizacji przyjętych działań sporządzono harmonogram oraz wskaźniki realizacji Krajowego Programu. Koordynator podczas realizacji Krajowego Programu będzie miał również za zadanie identyfikację problemów i zagrożeń dla realizacji założonych celów ujętych we wskaźniki oraz sygnalizowanie uzasadnionych korekt w sposobie realizacji Programu.

Założenia Programu Opieki wpisują się w zadania wyznaczone przez Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020

*Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020*⁵⁶ przyjęta została przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 24 września 2012 r. (Uchwała Nr 458/XXII/12 Sejmiku

⁵⁶ Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020, <https://strategia.pomorskie.eu/srwp-2020> [strona Urzędu Marszałkowskiego Województwa Pomorskiego, 18.10.2019 r.];

Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2012 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020).

W *Strategii* zauważono, że województwo „pomorskie charakteryzuje się unikatowym środowiskiem i walorami krajobrazowymi oraz różnorodnością kulturową, wynikającą z tożsamości regionalnej i lokalnej czerpiącej z dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla, Żuław i innych części regionu”⁵⁷.

Nakreślono wizję województwa pomorskiego w roku 2020, kiedy to region będzie cechował się trwałym wzrostem, w którym uruchamiane i wykorzystywane są różnicowane potencjały terytorialne dla wzmocnienia i równoważenia procesów rozwojowych; o unikatowej pozycji, dzięki aktywności społeczeństwa obywatelskiego, silnemu kapitałowi społecznemu i intelektualnemu, racjonalnemu zarządzaniu zasobami środowiska, gospodarczemu wykorzystaniu potencjału morza oraz inteligentnym sieciami infrastrukturalnym i powszechnemu stosowaniu technologii ekoefektywnych; będący liderem pozytywnych zmian społecznych i gospodarczych w Polsce i w obszarze Południowego Bałtyku. Ponadto będzie miejscem cechującym się m.in. atrakcyjną przestrzenią, tworzącą trwałe podstawy rozwoju poprzez dostosowanie systemu transportowego i energetycznego do długofalowych potrzeb, racjonalne wykorzystanie zasobów i walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, a także ograniczanie i efektywne rozwiązywanie konfliktów przestrzennych, tworzenie wysokiej jakości przestrzeni oraz przeciwdziałanie skutkom ekstremalnych zjawisk naturalnych w regionie⁵⁸.

Jednym z wyzwań strategicznych dla regionu uznano konieczność lepszego zarządzania przestrzenią dla zmniejszenia presji na środowisko, poprawę bezpieczeństwa powodziowego, a także optymalne wykorzystanie potencjałów terytorialnych (przyrodniczego, krajobrazowego, kulturowego i gospodarczego) dla zapewnienia wysokiej jakości życia⁵⁹.

W *Strategii* wskazano 3 cele strategiczne uszczegółowione poprzez 10 celów operacyjnych oraz 35 kierunków działań⁶⁰. W ramach celu strategicznego 1. *Nowoczesna gospodarka* jednym z celów operacyjnych uznano 3. *Unikatową ofertę turystyczną i kulturalną*. Jego realizacja odbywać się będzie w ramach dwóch kierunków działań: 1.3.1. Rozwój sieciowych i kompleksowych produktów turystycznych. Zobowiązaniem Samorządu Województwa Pomorskiego będzie rozwój regionalnych sieciowych produktów turystycznych obejmujących m.in. małe porty morskie, mariny, szlaki rowerowe i kajakowe oraz śródlądowe drogi wodne, a także unikatowe dziedzictwo regionalne i ofertę kulturalną⁶¹. Oczekiwanymi efektami mają być:

- całoroczna, kompleksowa i atrakcyjna oferta turystyczna i kulturalna regionu obejmująca także efektywne wykorzystanie obiektów sportowych o randze krajowej;
- unikatowe walory naturalne, kulturalne i dziedzictwa kulturowego, w tym kulinarne, wykorzystywane w sposób racjonalny, efektywny i zrównoważony;
- wzmocniony wizerunek regionu oraz większa rozpoznawalność i spójność kluczowych regionalnych marek turystycznych i kulturalnych;
- silna współpraca pomiędzy podmiotami branży turystycznej i kulturalnej.

Program Opieki zgodny jest z zapisami Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 – 2020.

⁵⁷ *Tamże*, s. 11.

⁵⁸ *Tamże*, s. 23.

⁵⁹ *Tamże*, s. 28.

⁶⁰ *Tamże*, s. 29.

⁶¹ *Tamże*, s. 38.

4.2.2. Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej Pomorska Podróż

Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej „Pomorska Podróż”⁶² jest jednym z sześciu zasadniczych narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Pomorskiego 2020. Przyjęty został Uchwałą Nr 1080/286/13 Zarządu Województwa Pomorskiego z dnia 24 września 2013 r. W dniu 24 kwietnia 2018 r. Zarząd Województwa Pomorskiego uchwałą nr 397/324/18 przyjął zmianę Regionalnego Programu Strategicznego w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej.

W *Regionalnym Programie Strategicznym...* jako cel główny wskazano unikatową ofertę turystyczną i kulturalną. Cel ten realizowany będzie przez dwa cele szczegółowe: 1. Zachowanie i turystyczne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego i naturalnego oraz 2. Całoroczna, sieciowa i kompleksowa oferta, wzmacniająca wizerunek regionu.

Jak czytamy w opisie celu głównego *podstawowym celem programu jest rozwój, wykorzystujący dziedzictwo naturalne i kulturowe zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju. Służyć temu ma ukształtowanie nowej, wysokiej jakości, atrakcyjnej i adekwatnej do współczesnych potrzeb oferty czasu wolnego (w tym m.in. specjalizacja regionu w turystyce prozdrowotnej oraz rozwój przemysłu spotkań), która przyczyni się do wydłużenia sezonu turystycznego, a zarazem ograniczenia negatywnego wpływu turystyki na środowisko przyrodnicze i kulturowe. Istotne dla realizacji postawionego celu jest zbudowanie sieciowych, kompleksowych, rozpoznawalnych co najmniej na poziomie krajowym produktów i pakietów turystycznych, bazujących na autentycznych walorach regionu kształtowanych przez unikatowe uwarunkowania przyrodnicze i kulturowe.*

W ramach celów szczegółowych planowane są następujące działania:

- poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- turystyczne udostępnienie obszarów cennych krajobrazowo i przyrodniczo
- kreowanie powszechnie dostępnej przestrzeni,
- inwestycje o wysokiej randze, wzbogacające atrakcyjność,
- podniesienie jakości oferty pasa nadmorskiego,
- budowa wysokiej jakości oferty kulturalnej i turystycznej regionu,
- kreowanie marki województwa pomorskiego,
- profesjonalizacja działań promocyjnych.

Działania te mają na celu wzmocnienie systemowego wsparcia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz kompleksowych renowacji obiektów zabytkowych, poprawę stanu obszarów cennych przyrodniczo, dostosowanie sposobów i intensywności wykorzystywania do cech i właściwości zasobów, a także zwiększenie ich dostępności, rozwój nowych form turystyki oraz poprawienie dostępności turystycznej regionu, w szczególności obszarów niedostatecznie wykorzystywanych, wypromowanie charakterystycznych produktów turystycznych i kulturowych, opartych na tradycyjnej tożsamości regionu, kreowania turystycznej marki województwa pomorskiego przy wykorzystaniu nowoczesnych interaktywnych narzędzi promocji.

Program Opieki zgodny jest z zapisami *Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej „Pomorska Podróż”*.

⁶² Regionalny Program Strategiczny w zakresie atrakcyjności kulturalnej i turystycznej „Pomorska Podróż”: <https://strategia.pomorskie.eu/rps-pomorska-podroz> [strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, dostęp: 20.02.2020 r.].

4.2.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego

*Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego (RPO WP)*⁶³ przyjęty został przez Zarząd Województwa Pomorskiego i zatwierdzony decyzją wykonawczą Komisji Europejskiej nr C(2018) 4398 z dnia 5 lipca 2018 r.

Celem strategicznym tego dokumentu jest poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych.

Zarząd Województwa Pomorskiego przygotował dodatkowy dokument uszczegóławiający zapisy RPO WP. Dokumentem tym jest Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych⁶⁴ z dnia 29 listopada 2018 r., stanowiący kompendium wiedzy dla potencjalnych wnioskodawców i beneficjentów *Programu* na temat możliwości i sposobu realizacji projektów współfinansowanych z RPO WP. Zawiera szczegółowy opis osi priorytetowych.

W osi priorytetowej 8 Konwersja celem wsparcia jest rozwój potencjału obszaru Pomorza przez rewitalizację zdegradowanych terenów miast, renowację zabytków ważnych dla rozwoju turystyki oraz tworzenie publicznej infrastruktury turystycznej. Cel ten będzie realizowany poprzez następujące działania:

- **KOMPLEKSOWE PRZEDSIĘWZIĘCIA REWITALIZACYJNE:** kompleksowa rewitalizacja wybranych zdegradowanych obszarów miast odbywa się przez aktywizację społeczną i zawodową mieszkańców oraz odbudowę infrastruktury publicznej, w tym m.in. dostosowanie budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, remont budynków komunalnych, wspólnot mieszkaniowych i spółdzielni wraz z zagospodarowaniem otoczenia, przestrzeni publicznych, w tym parków i skwerów, remonty dróg. Wszystkie realizowane projekty oprócz działań infrastrukturalnych obejmują również bezpośrednio z nimi powiązane działania społeczne skierowane do mieszkańców zdegradowanych obszarów i wynikają z przeprowadzonych konsultacji społecznych, odpowiadają więc na problemy, potrzeby i sugestie mieszkańców.
- **MATERIALNE I NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE:** osiągnięciu celu ma służyć prowadzenie prace restauratorskich lub konserwatorskich zabytków oraz ich adaptacja do nowych funkcji publicznych.
- **WSPARCIE ATRAKCYJNOŚCI WALORÓW DZIEDZICTWA PRZYRODNICZEGO:** Tworzenie i rozwój publicznej infrastruktury turystycznej o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym (m.in. przystanie i pomosty służące turystyce wodnej, przenoski, szlaki wodne, trasy rowerowe, wraz z oznakowaniem) zwiększy atrakcyjność miejsc o szczególnych walorach kulturowych i przyrodniczych.

Program Opieki zgodny jest z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego.

⁶³ *Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego:*

<http://www.rpo.pomorskie.eu/documents/10184/21727/Regionalny+Program+Operacyjny+Wojew%C3%B3dztwa+Pomorskiego+na+lata+2014-2020+zmieniony+05.07.2018/79a2e8f1-f92-432b-bf01-8b01cb8e9ea9> [strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, dostęp: 20.02.2020 r.];

⁶⁴ *Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych:*

<http://www.rpo.pomorskie.eu/documents/10184/304763/Szczeg%C3%B3%C5%82owy+Opis+Osi+Priorytetowych+RPO+WP+2014-2020+%E2%80%93+Cz%C4%99%C5%9B%C4%87+g%C5%82%C3%B3wna/2c585ec9-3a39-42c6-8a46-c1973434d491> [strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, dostęp: 20.02.2020 r.];

4.2.4. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego 2030 przyjęty został uchwałą Nr 318/XXX/16 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 29 grudnia 2016 r., wszedł w życie z dniem 1.03.2017 r. (Dz. Urz. Woj. Pom. z 14.02.2017 r., poz. 603)⁶⁵.

Plan zagospodarowania jako dokument długookresowy służy do wyznaczenia kierunków polityki przestrzennej województwa, której celem jest osiągnięcie zrównoważonego rozwoju, prowadzącego do spójnego i jednoczesnego tworzenia łądów: społecznego, ekonomicznego, środowiskowego i przestrzennego.

W rozdziale Uwarunkowania – środowisko kulturowe i jego ochrona za charakterystyczne składniki dziedzictwa kulturowego województwa uznano⁶⁶:

- a) stanowiska archeologiczne, do których należą m.in.: grodziska w miejscowościach: Białogarda (gm. Wicko), cmentarzyska z okresu wpływów rzymskich z miejscowości Czarnówka (gm. Nowa Wieś Lęborska),
- b) układy urbanistycznych miast lokowanych w średniowieczu m.in.: Lębork,
- c) dzieła architektury i budownictwa, wśród których wyróżnić można:
 - zespoły zamkowe lub pozostałości po nich, np.: Lębork,
 - sanktuaria np.: w Lęborku,
- d) dzieła budownictwa obronnego; najczęściej pochodzące ze średniowiecza i nowożytności, np.: mury miejskie, baszty i bramy (Lębork),
- e) dziedzictwo morskie i rzeczne, w tym m.in.: przystanie rybackie o historycznych wartościach, rozmieszczone wzdłuż wybrzeża (Łeba), młyn zamkowy w Lęborku,
- f) typowa dla znacznej części obszarów kulturowych drewniana zabudowa wiejska z uwagi na zastosowanie nietrwałych materiałów budowlanych (drewno, słoma), nie jest licznie reprezentowana w krajobrazie kulturowym Pomorza.

Potrzeby i wyzwania jakie stawia ochrona oraz utrzymanie walorów środowiska kulturowego regionu wiążą się z koniecznością zapewnienia warunków dla trwałego zachowania, zagospodarowania i utrzymania zabytkowych krajobrazów kulturowych oraz zespołów zabytkowych poprzez m.in. przywracanie historycznych zespołów staromiejskich oraz układów wiejskich; odnowę zabytkowych obiektów wraz z adaptowaniem do nowych funkcji; kompleksową odbudowę zdegradowanych zespołów zabytkowych w obszarach historycznych centrów miast i wsi, złoża rezydencjonalnych, terenów zielonych, w tym założeń parkowych, alei, szpalerów oraz nieużytkowanych kościołów i cmentarzy; przeciwdziałanie dewastacji zabytków techniki, przemysłu oraz stanowisk archeologicznych; promowanie i oznaczenie w terenie historycznych miejsc pamięci; rozwój nowych form obszarowej ochrony krajobrazu kulturowego, w tym zwłaszcza systemu parków kulturowych; zabezpieczenie i prace konserwatorskie przy obiektach archeologicznych o własnej formie terenowej. Do istotnych zadań należy określenie kryteriów identyfikacji innych obiektów stanowiących dobra kultury współczesnej (pomników, miejsc pamięci, budynków, zespołów budynków, założeń urbanistycznych i krajobrazowych), będących uznanym dorobkiem współcześnie żyjących pokoleń, wyróżniających się wysoką wartością artystyczną, pełniącą istotną rolę dla budowania tożsamości regionu. Dostrzega się potrzebę stworzenia pomorskiej listy zabytków nieruchomych, które z uwagi na ponadregionalne znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturowego i świadomości społecznej mogą zostać uznane za pomniki historii lub parki kulturowe⁶⁷.

Polityka przestrzenna województwa uwzględnia ochronę tożsamości historyczno-kulturowej oraz promocję zasobów kulturowych województwa, a w szczególności obiektów zabytkowych i

⁶⁵ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego: <https://pbpr.pomorskie.eu/obowiazujacy-plan-zagospodarowania-przestrzennego-województwa-pomorskiego-2030> [Strona Sejmiku Województwa Pomorskiego, dostęp: 20.02.2020 r.];

⁶⁶ *Tamże*, s. 66-97;

⁶⁷ *Tamże*, s. 68;

założeń przestrzennych, rewaloryzację przestrzeni o bogatej tradycji historycznej oraz obiektów zabytkowych, rozwijanie i promowanie szlaków kulturowych w oparciu o zasoby kulturowe.

W ramach działań i przedsięwzięć polityki przestrzennej służących realizacji kierunku „Ochrona obszarów o charakterystycznym krajobrazie kulturowym lub znaczeniu historycznym” wyznaczono m.in. dla jednostek samorządu terytorialnego następujące zadania:

- kompleksowa odnowa i rewaloryzacja definiujących tożsamość regionu zdegradowanych obiektów i zespołów zabytkowych, historycznych układów ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i uwzględnionych w ewidencji zabytków oraz pozostających poza nimi, z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich oraz lokalnego charakteru zabudowy;

- obejmowanie ochroną w formie parków kulturowych miejsc o wysokich i wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe: Łeba - osada rybacka i ruiny gotyckiego miasta Starej Łeby (rezerwat archeologiczny),

- realizacja obiektów o charakterze wystawienniczym, muzealnym, jak również skansenów służących zachowaniu, ochronie i promocji dziedzictwa kulturowego regionu⁶⁸.

Program Opieki zgodny jest z zapisami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego.

4.2.5. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego

W chwili obecnej brak jest aktualnego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego. Dotychczasowy Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego opracowany została na lata 2016-2019 i przyjęty przez Sejmik Województwa Pomorskiego uchwałą nr 247/XXVI/16 z dnia 26.09.2016 r.

Zgodnie z Wprowadzeniem do Programu głównym zamierzeniem tego dokumentu miało być stworzenie warunków dla kreowania i realizowania zadań z zakresu ochrony zabytków na terenie województwa pomorskiego oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych regionu w zakresie jakości życia mieszkańców oraz wzrostu konkurencyjności gospodarki.

Celem Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2016-2019 jest „Wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego, służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu”⁶⁹.

Cel ten realizowany będzie poprzez wyznaczone działania w 4 priorytetach:

1. Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi,
2. Zachowanie kulturowego dziedzictwa morskiego i rzecznoego,
3. Badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego,
4. Opieka nad zabytkami stanowiącymi mienie i własność samorządu województwa pomorskiego.

Priorytet pierwszy⁷⁰ obejmuje trzy kierunki działań, w których jako pierwszy kierunek zawiera się: zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi służące budowaniu tożsamości mieszkańców realizowane poprzez konserwację, renowację i inne działania służące poprawie stanu zachowania obiektów sakralnych (kościółów, klasztorów, kaplic, domów modlitwy, kapliczek przydrożnych, cmentarzy, kalwarii itp.), parków, ogrodów, zieleni komponowanej, kompozycji małej architektury;

⁶⁸ Tamże, s. 173-176;

⁶⁹ Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2016-2020, s. 45,

http://edziennik.gdansk.uw.gov.pl/WDU_G/2016/3415/Oryginal/ZalacznikI.pdf [strona Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, dostęp: 20.02.2020 r.];

⁷⁰ Tamże, s. 43;

rewitalizację zabytkowych zespołów ruralistycznych i urbanistycznych; zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.). Następnie - zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu atrakcyjnej oferty kulturalnej i turystycznej realizowane poprzez konserwację, renowację i inne działania służące poprawie stanu zachowania zabytków nieruchomych: obiektów budownictwa obronnego (mury, baszty, zamki, twierdze, zespoły fortyfikacji, zespoły koszarowe, budowle obronne itp.), obiektów przemysłu i techniki (fabryki, młyny, wiatraki, kuźnie, wieże ciśnień, hale produkcyjne, browary, gorzelnie itp.), obiektów gospodarczych (magazyny, spichlerze, stajnie, stodoły i inne obiekty w obrębie zespołów folwarcznych, zagród itp.), obiektów mieszkalnych miast i wsi (dwory, pałace, wille, kamienice, tradycyjne obiekty budownictwa wiejskiego, zagrody itp.), obiektów użyteczności publicznej (ratusze, szkoły, szpitale, przytulki, sądy, dworce, karczmy itp.); adaptację na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne obszarów i obiektów poprzemysłowych i powojennych, pokolejowych; ochronę i konserwację zabytków archeologicznych, zbiorów muzealnych i archiwaliów, zabytków ruchomych; montaż w obiektach zabytkowych urządzeń niezbędnych dla zapewnienia właściwych warunków przechowywania i eksponowania zabytków ruchomych, muzealiów oraz trwałego zachowania i użytkowania tych budowli. Kolejnym kierunkiem działań w ramach pierwszego priorytetu jest ochrona i ekspozycja charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego, w tym zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej realizowanym poprzez wprowadzenie zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego zapewniających ochronę wartościowych elementów krajobrazu kulturowego oraz dobrą kontynuację krajobrazową struktur osadniczych; eliminację obiektów dysharmonijnych i zakłócających ekspozycję krajobrazową cennych zespołów zabytkowych; skoordynowaną iluminację akcentów i dominant urbanistycznych o charakterze zabytkowym; oznakowanie obiektów zabytkowych i tworzenie szlaków kulturowych.

Priorytet drugi⁷¹ skupia się na zachowaniu kulturowego dziedzictwa morskiego i rzeczno-śluzowego służącemu budowaniu tożsamości regionalnej – jako pierwszego kierunku działań, realizowanego poprzez konserwację, renowację i inne działania służące poprawie stanu zachowania: urządzeń hydrotechnicznych (śluzy, przepusty, stacje pomp, młyny, elektrownie wodne itp.), obiektów charakterystycznych dla krajobrazów morskich i rzecznych, takich jak między innymi mosty zwodzone, obrotowe, portów morskich (handlowych i rybackich z towarzyszącą zabudową i nabrzeżami), budowli przemysłowych związanych z gospodarką morską (w tym z przemysłem stocznio-owym); rewitalizację zabytkowych obszarów portowych i poprzemysłowych związanych z przemysłem morskim i gospodarką morską; konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych dziedzictwa morskiego i rzeczno-śluzowego (w tym archeologicznych). Następnie, jako drugi kierunek działań wyznaczono zachowanie kulturowego dziedzictwa morskiego i rzeczno-śluzowego służące budowaniu atrakcyjnej oferty kulturalnej i turystycznej poprzez konserwację, renowację i inne działania służące poprawie stanu zachowania budowli przemysłowych związanych z gospodarką morską i żegluga, osad rybackich i ich dziedzictwa materialnego, latarni morskich, nadbrzeżnych fortyfikacji, elementów dziedzictwa kurortów i uzdrowisk nadmorskich; zachowanie zanikającej kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich; odnowę i ożywienie zdegradowanych obszarów portowych i innych związanych z przemysłem morskim; zachowanie i ochronę charakterystycznych obiektów hydrotechnicznych, związanych z zagospodarowaniem wód śródlądowych; pielęgnowanie i promocję tradycji morskich oraz tradycji związanych z życiem codziennym mieszkańców strefy przybrzeżnej; adaptację na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne

⁷¹ *Tamże*, s. 45;

obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzeczno. Trzeci kierunek obejmuje ochronę i ekspozycję charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego: ekspozycję najcenniejszych zabytków dziedzictwa morskiego i rzeczno, zachowanie krajobrazu kulturowego charakterystycznych obszarów polderowych województwa (Żuławy, Powiśle); ochronę krajobrazu kulturowego strefy przybrzeżnej.

Priorytet trzeci⁷² jako pierwszy kierunek wyznacza poszerzanie wiedzy dotyczącej dziedzictwa kulturowego regionu poprzez specjalistyczne opracowania badawczo-dokumentacyjne obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych obejmujące: inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie, ekspertyzy techniczne i konserwatorskie, badania konserwatorskie, architektoniczne i archeologiczne, programy prac konserwatorskich i restauratorskich; współpracę z instytucjami kultury oraz jednostkami naukowymi w zakresie rozpoznania regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz wymiany informacji o jego zasobach; rozbudowę warstwy dziedzictwa kulturowego w ramach Systemu Informacji Przestrzennej. Drugi kierunek to edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym realizowany poprzez promocję najcenniejszych zabytków, w szczególności obejmującą charakterystyczne zabytki świadczące o odrębności i specyfice regionu; wspieranie działań edukacyjnych i promocyjnych oraz popularyzujących wiedzę o dziedzictwie kulturowym województwa pomorskiego (w szczególności przygotowanie i organizacja konferencji naukowych, publikacje książkowe i foldery, organizacja konkursów, popularyzacja dobrych praktyk związanych z opieką i gospodarowaniem zabytkami). Trzeci kierunek skupia się na szerokim dostępie do informacji o dorobku kultury regionalnej (cyfryzacja i udostępnianie materialnych i niematerialnych zasobów kultury regionu, udostępnianie baz danych o zabytkach przy użyciu nowoczesnych technologii).

Priorytet czwarty⁷³ dotyczy działań związanych z mieniem należącym do samorządu województwa pomorskiego.

Dla każdej grupy działań zostały wskazane podmioty uczestniczące w realizacji poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania. Wdrażanie Programu będzie odbywać się przy pomocy właścicieli prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2016-2019”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

„Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego - Aktualizacja na lata 2014 – 2020” została przyjęta Uchwałą Rady Powiatu Lęborskiego w 2015 r.⁷⁴

Misją dla powiatu lęborskiego jest hasło: „Podniesienie standardu życia mieszkańców powiatu lęborskiego przez zapewnienie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego z poszanowaniem środowiska naturalnego i wykorzystaniem jego turystycznych walorów”.

Misja ta jest procesem rozwojowym, który ma służyć coraz lepszemu zaspokajaniu różnorodnych potrzeb mieszkańców i gospodarki powiatu. Wyznacza ona te kierunki działań, które powinny doprowadzić do ciągłego i trwałego wzrostu gospodarczego regionu, a tym samym do wzrostu poziomu życia społeczeństwa. Misja wyraża dążenie do tego, by w przyszłości powiat lęborski stał się regionem silnym gospodarczo, atrakcyjnym turystycznie, z bogatym dziedzictwem

⁷² Tamże, s. 47;

⁷³ Tamże, s. 48;

⁷⁴ Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego. Aktualizacja na lata 2014-2020, https://www.powiat-lebork.com/files/download/1712/Strategia_Rozwoju_Powiatu_Leborskiego_-_aktualizacja_na_lata_201.pdf [strona Powiatu Lęborskiego, dostęp: 20.02.2020 r.]

kulturowym. Teren ten ma stać się również obszarem przyciągającym inwestorów oraz stwarzającym im dogodne warunki rozwoju⁷⁵.

Natomiast wyobrażenie powiatu w przyszłości określa „Wizja Powiatu Lęborskiego”, która został zdefiniowana w sposób następujący: Powiat lęborski to atrakcyjne pod względem gospodarczym i ekologicznym, bezpieczne miejsce do życia. Społeczność z poszanowaniem w pełni korzysta z jego dóbr naturalnych, dziedzictwa kulturowego i historycznego. To miejsce oferujące możliwość rozwoju oraz atrakcyjne do prowadzenia działalności gospodarczej. Wysoką jakość życia w Powiecie zapewnia aktywność samorządu i lokalnej społeczności. Swoją infrastrukturą techniczną i społeczną Powiat zaspakaja potrzeby lokalne i pozwala oferować wyspecjalizowane usługi na zewnątrz⁷⁶.

„Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego - Aktualizacja na lata 2014 – 2020” dostrzega potencjał tkwiący w zabytkach regionu i w lokalnej kulturze. W związku z tym wyznaczone zostały zadania do realizacji, tj. w celu szczegółowym 3.3. Atrakcyjna przestrzeń i rozwój infrastruktury technicznej. Określono tu działania priorytetowe mające na celu poprawę stanu zachowania dziedzictwa kulturowego: 3.3.1. Wsparcie działań służących rewitalizacji obiektów o znaczeniu historycznym i kulturalnym, między innymi poprzez: a) Rewitalizację Europejskiego Szlaku Kulturowego na obszarze Południowego Bałtyku – Pomorska Droga św. Jakuba, b) Wsparcie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków⁷⁷.

Program Opieki zgodny jest z zapisami „Strategii Rozwoju Powiatu Lęborskiego - Aktualizacja na lata 2014 – 2020”.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Zarys historii ziemi lęborskiej

Na obszarze, który zajmuje dzisiejszy powiat lęborski człowiek pojawił się w okresie paleolitu czyli około 10.000 lat p.n.e. Najstarszymi jednak znaleziskami na tym terenie są zabytki pochodzące ze środkowej epoki kamienia czyli mezolitu (od ok. 8.300/8.100 do ok. 4.500 r. p.n.e.). Są to nieliczne ślady osadnictwa lub znaleziska luźne. W owym czasie żyła tu ludność koczownicza trudniąca się myślistwem, zbieractwem i zamieszkała w krótkotrwałych zazwyczaj obozowiskach-osadach. W epoce neolitu, trwającej od ok. 5600/4500 do ok. 2300/1800 r. p.n.e.) nastąpiło przejście od gospodarki przyswajającej czyli od myślistwa, rybołówstwa i zbieractwa do gospodarki wytwórczej czyli rolnictwa, hodowli, pasterstwa itp. W okolicach Lęborka w okresie neolitu dominowała kultura pucharów lejkowatych (KPL) datowana na lata od ok. 3.500 do 2.200 p.n.e. Obszar ziemi lęborskiej jest ubogi w odkrycia z tej epoki. Zarejestrowane stanowiska to przeważnie miejsca luźnych znalezisk, takich jak siekiery, topory, półwytwory kamienne i inne. Znane są one z takich miejscowości jak: Janowice, Gęś, Bożepole, Osiek, Rekowo, Kębłowo, Obliwice, Łeba.

Z czasu wczesnej epoki brązu (od ok. 1800 do 1250 r. p.n.e.) w rejonie Lęborka pochodzą niewielkie punkty i ślady osadnictwa m.in. z Białogardy, Rzechcina, Wicka i Nowej Wsi Lęborskiej. W tym okresie miejsce ma upowszechnienie się różnorodnych wyrobów z brązu – zwłaszcza narzędzi i broni, a także ozdób.

Na terenie dzisiejszej ziemi lęborskiej odnaleziono również zabytki kultury łużyckiej (datowanej na lata od około 1200 do ok. 650 r. p.n.e.). Występują tam ślady i punkty osadnictwa, a także osady i cmentarzyska. Najbliżej Lęborka przebadanym cmentarzyskiem kurhanowym tej kultury jest cmentarzysko w Siemirowicach. Z tzw. grupy kaszubskiej kultury łużyckiej powstaje kultura pomorska datowana na lata od ok. 500 p.n.e. do ok. 125 r. p.n.e. W okolicach Lęborka kulturę

⁷⁵ Strategia Rozwoju Powiatu ..., s. 41;

⁷⁶ Tamże, s. 41;

⁷⁷ Tamże, s. 53.

pomorską potwierdzają liczne odkrycia dokonane jeszcze przez drugą wojną światową (duża liczba popielnic odkryta została m.in. we wsiach: Chocielewko, Charbrowo, Niebędzino, Maszewo, Łebień, Leśnice, Zwartowo, Siemirowice, Osowo, Godętowo, Chrzanowo, Bukowina). Kultura ta najbardziej znana jest z cmentarzysk, najczęściej są to groby płaskie, rzadziej kurhanowe, przeważają groby skrzynkowe z obwarowaniem.

Kolejną uchwytną archeologiczną kulturą w okolicach Lęborka jest tzw. kultura oksywska, datowana od ok. 200 r. p.n.e. do ok. I w. p.n.e. oraz występująca po niej kultura wielbarska, która trwała od I w. p.n.e. do poł. IV w. n.e. i przypadała na tzw. okres wpływów rzymskich. Występowanie tych kultur potwierdzają badania we wsi Czarnówko, a także na cmentarzysku w Lubowidzu.⁷⁸

W okresie powstawania państwa polskiego tereny dorzeczy Łeby i Łupawy zamieszkałe były przez plemiona słowińsko-kaszubskie i już w X w. weszły w skład ziem podległych Mieszkowi I⁷⁹. W pierwszych latach XII w. nastąpił podział nadmorskich ziem północnych na Pomorze Wschodnie i Zachodnie. Pomorze Zachodnie ze Szczecinem otrzymał książę Warcisław, a Pomorze Wschodnie z Gdańskiem - Świętopełk. Granica podziału przechodziła wówczas przez starą osadę nazywaną w dokumentach Lewinem (lub Lebnem), którego lokalizacja nie została wyraźnie określona. Księstwo Gdańskie rozpościerało się od ujścia rzeki Łeby aż po Wisłę. Terytorium księstwa dzieliło się na dwie dzielnice: gdańską i białogardzką. Białogarda nad rzeką Łebą była siedzibą kasztelanii, jej tereny (zwane później ziemią lęborską) w latach 1178-1308 były we władaniu, lennych w stosunku do Polski, książąt pomorskich. W 1140 r. rzeka Leba wspomniana została jako granica biskupstwa pomorskiego. Około 1233 r., podczas podziału Pomorza Gdańskiego między synów księcia Mściwoja, dzielnicę białogardzką otrzymał książę Ratybor⁸⁰.

Mściwój II w dniu 15 lutego 1282 r. przekazał Pomorze Gdańskie z ziemią białogardzką swojemu siostrzeńcowi, Przemysławowi II, późniejszemu królowi polskiemu. O dużym znaczeniu Białogardy w historii Pomorza świadczy zwołany przez ród Święców w 1287 r. zjazd szlachty pomorskiej⁸¹.

Do dnia 25 grudnia 1294 r. ziemia białogardzka podlegała książętom gdańskim, następnie w latach 1295-1296 Przemysławowi II, księciu wielkopolskiemu i królowi polskiemu. W latach 1296-1300 teren ten był podporządkowany Władysławowi Łokietkowi, natomiast w latach 1300-1305 Wacławowi II Czeskiemu, a w 1306 r. Wacławowi III i następnie od 1306 r. do 1308 r. Władysławowi Łokietkowi⁸².

W l. 1308-1309 większą część dawnego księstwa wschodniopomorskiego, w tym także ziemię białogardzką, zajął zakon krzyżacki⁸³. W latach 1311-1320 zniszczone zostały całkowicie dotychczasowe ośrodki władzy w Białogardzie i Salinie. W 1329 r. zakon krzyżacki wziął w zastaw ziemię słupską, który trwał dwanaście lat. Wówczas komturowi słupskiemu podporządkowana została dzisiejsza ziemia lęborska i ziemia bytowska⁸⁴.

Badacze dziejów Lęborka nie są zgodni, co do okoliczności i daty powstania tej miejscowości. W literaturze odnaleźć można poglądy o istnieniu już w okresie przedkrzyżackim w tym miejscu osady, z której wykształcił się ośrodek miejski. Istnieją także zdania, co do błędów w istocie tych

⁷⁸ Informacje na temat historii pradziejowej Ziemi Lęborskiej zaczerpnięte zostały z artykułu: Iwona Grejć, Maciej Grejć, Próba przedstawienia struktury społecznej ludności pradziejowej zamieszkującej późniejszą ziemię lęborską, z zaznaczeniem badań wykopaliskowych prowadzonych na tym obszarze, w: Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum Lęborskiego, listopad 1997, nr 4, s. 7-12;

⁷⁹ A. S. Dubiel, Lębork i okolice, 1285-1945-1985, Koszalin 1985, s. 9;

⁸⁰ *Tamże*, s. 10;

⁸¹ *Tamże*, s. 10;

⁸² *Tamże*, s. 11;

⁸³ Dzieje Lęborka, pr. zb. pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 21;

⁸⁴ A. S. Dubiel, Lębork i okolice..., s. 12;

założeń⁸⁵. Pierwsze potwierdzone wiadomości źródłowe na temat Lęborka pochodzą dopiero z końca lat 30-tych i początku 40-tych XIV w. z dokumentu wielkiego mistrza Dytryka von Altenburga, wystawionego dla rycerza Jana Pircha, a zawierającego nadanie wsi Redkowice oraz opis jej granic. Następne informacje pochodzą już z dokumentu określającego miejski status tej osady. Ów akt lokacyjny również wystawił Dytryk von Altenburg 6 stycznia 1341 r.⁸⁶

Według źródeł kronikarskich w XIV w. istniało na obszarze obecnego powiatu lęborskiego 107 miejscowości, co świadczy o stosunkowo gęstym jego zaludnieniu.

Od 1363 r. Lębork został siedzibą wójta krzyżackiego, któremu podporządkowana została dawna kasztelania białogardzka i ziemia salinśka⁸⁷.

Podczas wojny polsko-krzyżackiej w 1410 r. wojska polskie zajęły miasta: Czluchów, Bytów, Lębork. Władysław Jagiełło nadał te miasta z kilkoma innymi w dożywocie Bogusławowi VIII za pomoc w walce z zakonem. Stan ten nie trwał długo, bo już w 1411 r. zgodnie z postanowieniem traktatu toruńskiego, całe Pomorze Gdańskie wraz z Lęborkiem przypadło zakonowi. W czasie wojny trzynastoletniej (1454-1466) Lębork został zdobyty przez wojska polskie. Po klęsce pod Chojnicami Kazimierz Jagiellończyk nadał Lębork i Bytów księciu słupskiemu Erykowi II, który miał bronić tych miast. Lębork jeszcze kilka razy dostawał się w ręce Krzyżaków. W traktacie toruńskim z 1466 r., Lębork przypadł Polsce. W 1472 r. Gdańsk starał się o odzyskanie okręgu lęborskiego, który był w rękach księcia Eryka II. Żądania gdańszczan stały się przyczyną ostrego konfliktu między Gdańskiem a księstwem słupskim⁸⁸.

W 1526 r. na zjeździe w Gdańsku król Zygmunt I wystawił dokument lenny ziemi lęborskiej i bytowskiej książętom szczecińskim Jerzemu i Barnimowi. W chwili wygaśnięcia dynastii pomorskiej lenno bytowsko-lęborskie miało wrócić pod bezpośrednie władanie Polski. W 1575 r. w Lęborku przebywał książę Jan Fryderyk. Rycerstwo lęborskie składając mu hołd, domagało się zrównania w prawach ze szlachtą polską oraz prawa apelacji do sądu króla polskiego. W następnym roku na sejmie w Toruniu rozpatrywano skargi mieszkańców ziemi lęborskiej, której posłami byli: Jakub Wobeser i Henning von Rammin. W 1578 r. w czasie trwania sejmiku w Warszawie król Stefan Batory przyjął pierwszy hołd lenny od książąt pomorskich z Lęborka i Bytowa i margrabiego z Ansbachu Jerzego Fryderyka Hohenzollerna, któremu udzielił inwestytury na Księstwo Pruskie. W 1620 r. Denhoff, za zezwoleniem króla polskiego Zygmunta III Wazy, werbował szlachtę kaszubską na wyprawę moskiewską. Rycerze lęborscy walczyli pod Chocimiem i Cecorą. Podczas sejmiku w Krakowie w 1633 r. odbyła się koronacja Władysława IV. Posłowie księcia Bogusława XIV przywieźli ze sobą dwa listy. W liście adresowanym do posłów i senatorów, Bogusław XIV wspomniał o księciu de Croye, w którego żyłach płynęła krew Jagiellonów i o swojej siostrze Annie - matce Ernesta de Croye. Dla nich to Bogusław XIV, ostatni książę pomorski chciał uzyskać nadanie Lęborka w lenno. Ostatni książę zachodniopomorski Bogusław XIV zmarł 10 marca 1637 r., zaś w czerwcu tego roku ziemia lęborska została włączona do Polski. Do przejęcia i objęcia władzy wyznaczył król Władysław IV poselstwo w osobach: Samuela Konarskiego, wojewody malborskiego i dwóch sekretarzy - Adama Brodowskiego i Jana Węglińskiego. Przez trzy miesiące w Lęborku stacjonowała załoga polska pod dowództwem Jakuba Wejhera. W 1641 r. na Sejmie Walnym w Warszawie uchwalono formalne wcielenie ziemi lęborskiej i bytowskiej do województwa pomorskiego. Odtąd w sejmikach pruskich i Walnym Sejmie z Lęborka brało udział dwóch posłów. Do 1657 r. ziemia lęborska podlegała królom polskim. W tym

⁸⁵ Informację o istnieniu Lęborka w okresie przedkrzyżackim podaje Artur S. Dubiel w swoim opracowaniu *Lębork i okolice, 1285-1945-1985*, Koszalin 1985, s. 10-11, natomiast Klemens Bruski w rozdz. I w *Dziejach Lęborka*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 27-33 uważa, że brak jest źródeł, żeby jednoznacznie określić datę powstania Lęborka i stwierdzić czy przed lokacją istniała tam osada;

⁸⁶ *Dzieje Lęborka...*, s. 22;

⁸⁷ A.S. Dubiel, *Lębork i okolice...*, s. 13;

⁸⁸ *Tamże*, s. 14;

czasie Lębork był ośrodkiem administracyjnym, siedzibą starostwa, tu było miejsce sądów na ziemię lęborską i bytowską.⁸⁹

Za Jana Kazimierza ziemia lęborska na podstawie traktatu bydgoskiego z dnia 6 listopada 1657 r. została odstąpiona elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi. Prawa elektora do tych ziem lennych Lęborka i Bytowa zagwarantował traktat pokojowy w Oliwie z 1660 r., ratyfikowany przez sejm w Warszawie.

Do 1666 r. utrzymał się w Lęborku polski urząd starosty, po tym terminie elektor brandenburski wprowadził urząd nadstarosty i stopniowo zaczęto wprowadzać niemiecką administrację. Oba powiaty Bytów i Lębork połączono w jedną całość pod władzą starosty generalnego, który swoją siedzibę miał w Lęborku. Odnawiana zawisłość lenna z obu tych ziem za Augusta II stała się mało znaczącą formalnością w chwili osłabienia Polski. Kiedy w 1701 r. elektor Fryderyk III został koronowany na króla pruskiego, przestał się czuć lennikiem Rzeczypospolitej. Formalne zrzeczenie się praw zwierzchnich Polski nad Lęborkiem i Bytowem nastąpiło na mocy pierwszego traktatu rozbiorowego, podpisanego w 1773 r. w Warszawie. Lębork wszedł w skład państwa pruskiego i w granicach Niemiec znajdował się do dnia 10 marca 1945 r.

Wprowadzony w l. 1816-1918 podział administracyjny nie ulegał żadnym zmianom. W 1816 r. w Prusach przeprowadzono podział administracyjny na większe okręgi zwane prowincjami. Prowincje te dzieliły się na obwody rejencyjne, czyli rejencje. Niższymi jednostkami administracyjnymi były powiaty. Lębork wchodził w skład prowincji Pomorze i rejencji koszalińskiej, był stolicą powiatu. Magistrat Lęborka pod koniec XVIII w. składał się z sześciu mieszkańców miasta. W oparciu o postanowienia ustawy z 1808 r. władzę w mieście sprawowały dwa ciała kolegialne: rada miejska i magistrat. Pierwsze wybory do miejskiej rady w Lęborku odbyły się 29 marca 1809 r. Wybrano wówczas 18 deputowanych. Corocznie ze składu rady ustępowała trzecia część jej członków, których zastępowano nowymi w drodze wyborów uzupełniających. Katolicki dekanat w Lęborku należał do 1813 r. do diecezji włocławskiej, ale na mocy bulli z 1821 r. objęty został zwierzchnictwem archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej.⁹⁰

Przez cały okres zaboru pruskiego ziemia lęborska była rejonem zdecydowanie rolniczym, o niewielkiej ilości mniejszych ośrodków przemysłowych. Kamieniem węgielnym dla rozwoju ziemi lęborskiej była budowa linii kolejowej Szczecin-Gdańsk, uruchomionej w 1870 r. Połączenie kolejowe do Łeby zrealizowano w 1899 r., a do Bytowa i Kartuz w 1905 r.

Na początku XX w. Lębork posiadał ponad 1.500 domów mieszkalnych, było już gazowe oświetlenie uliczne (poprzednio lampy naftowe, około 50 sztuk). W 1908 r. było już prawie 200 lamp gazowych. Straż pożarną powołano w 1877 r., pocztę wybudowano w 1906 r., a wiosną 1911 r. rozpoczęto budowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Pierwsze połączenie telegraficzne było czynne w 1862 r., a telefoniczne w 1897 r. Powstał przemysł tekstylny, drzewny, metalowy, maszynowy, zapalczany, rolno-spożywczy i użytkowy: materiałów budowlanych, cegielnie, kaflarnia, fabryki papy. Liczba mieszkańców w 1914 r. wzrosła do 14 tys. osób. Na wsi podniósł się poziom rolnictwa, powstały nowe zajazdy. Rozwinęło się rybołówstwo, unowocześnił się port rybacki w Łebie.

W chwili wybuchu pierwszej wojny światowej Lębork z powiatem posiadał wyraźnie ukształtowany przemysł i rolnictwo. Polacy mieszkający na ziemi lęborskiej po załamaniu się cesarskich Niemiec byli zdania, że ziemia lęborska powróci do Macierzy. W memoriale napisanym w połowie 1917 r. Roman Dmowski w Paryżu postulował przywrócenie między innymi powiatów lęborskiego i bytowskiego odrodzonej Polsce. W Lęborku Polacy organizowali tajne oddziały Straży Ludowych i Towarzystw Wojskowych. Szczególne zasługi w ich tworzeniu położyli: Szczepan Gracz, S. Hazuka, J. Paszke, W. Gackowski, W. Kostuch i inni. Na wiecu Polaków w dniu 1 stycznia 1919 r.

⁸⁹ *Tamże*, s. 15;

⁹⁰ *Tamże*, s. 16;

powołano polską Powiatową Radę Ludową, na czele której stanął Stefan Hazuka. Działalność Polaków w Lęborku przerwały aresztowania. Wielu z nich wyjechało i brało udział w powstaniu wielkopolskim.⁹¹

W 1920 r. granica odcięła jeszcze na ćwierć wieku ziemię lęborską od państwa polskiego. Mimo to, nieco zgermanizowana ludność polska, choć osłabiona posiadała silne poczucie łączności z Polską. W pierwszych latach powojennych trudno jednak było w powiecie lęborskim zorganizować polskie życie kulturalne po ostatnich szyskanach, aresztowaniach i wyjeździe szeregu działaczy. Pozostała na tym terenie ludność chłopska i robotnicza była rozproszona w blisko trzydziestu miejscowościach. Założone w latach 1924-1925 Oddziały Związku Polaków w Rozłazinie i Łowczu nie mogły rozwinąć szerszej działalności społeczno-narodowej. Ożywienie pracy kulturalno-oświatowej Polaków nastąpiło tu w latach 1928-1929 w związku z uzyskaniem przez ludność polską w Niemczech uprawnień do zakładania własnych szkół w języku ojczystym. W pierwszej kolejności miano zorganizować szkołę w Łowczu dla dwadzieścioro dzieci i w Wierzhucinie dla pięćdziesięcioro. Wierzhucino należało wówczas do powiatu lęborskiego. Lęborscy działacze Związku Polaków zakładali biblioteki, kolportowali polską prasę „Gazetę Olsztyńską” i „Głos Pogranicza i Kaszub”. W 1930 r. na listę polską w wyborach głosowało w Lęborku 138 osób. Związek Polaków liczył wówczas ponad 60 osób. W 1935 r. delegat lęborskiej młodzieży polskiej brał udział w Zjeździe Towarzystw Młodzieży Polskiej w Złotowie.

Polskość na ziemi lęborskiej zachowali głównie chłopi i robotnicy. Za swą działalność dla Polski wielu z nich przebywało w więzieniach i obozach niemieckich, między innymi: Leon Meyer, bracia Labudowie, Józef Budnik i inni.

Przegrana przez Niemców wojna w 1918 r. wpłynęła na zmianę sytuacji. Gdańsk stał się wolnym miastem, został odcięty od powiatu lęborskiego wąskim pasem. Skutki gospodarcze pozostawienia ziemi lęborskiej w granicach Niemiec wystąpiły niebawem w postaci pogłębiającego się z roku na rok kryzysu. Degradację tę likwidowano przy pomocy odpowiednich form aktywizujących powiaty pogranicza: wprowadzono ułatwienia na odcinku długoterminowego kredytowania rolników, przemysłu, rzemiosła i handlu. Podjęto program elektryfikacji, melioracji, budowy dróg i osiedli. Wprowadzono na szeroką skalę roboty publiczne, umożliwiające zatrudnienie w tym okresie dużych rzesz bezrobotnych. Lębork w 1939 r. liczył 19,1 tys. mieszkańców, Łeba 2,8 tys., a powiat lęborski - 62,3 tys.

Druga wojna światowa sprawiła, że ziemia lęborska straciła dotychczasowe znaczenie, przestała być bastionem granicznym i stała się normalnym wewnętrznym powiatem Trzeciej Rzeszy.⁹²

Wojenne ograniczenia odbiły się ujemnie na tych terenach, gdzie przymusowo pracowało wielu Polaków i obcokrajowców.

W marcu 1945 r. ziemia lęborska została zajęta przez Armię Czerwoną. W walkach o Lębork i o ziemię lęborską brała również udział Pierwsza Polska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte pod dowództwem płk. Aleksandra Matulina.⁹³

W 1945 r. w Lęborku pierwszą władzą była radziecka Komendantura Wojenna, która posiadała swoją siedzibę w budynku przy Al. Wolności 71. Komendantem wojennym był major Kozurin. Przy Pl. Kopernika 7 zlokalizowana była placówka kontrwywiadu radzieckiego, a jej szefem był kapitan Jeromin. Radziecka Komendantura Wojenna w Lęborku zamknęła swą działalność po kapitulacji Niemiec w dniu 9 maja 1945 r.⁹⁴

W połowie maja 1945 r. obwód lęborski liczył 1.289 km² i podzielony został na dwie gminy miejskie: Lębork i Łebę oraz na osiem gmin wiejskich: Cewice, Choczewo, Gniewino, Łebień,

⁹¹ Tamże, s. 17;

⁹² Tamże, s. 18;

⁹³ Tamże, s. 19;

⁹⁴ Tamże, s. 20;

Łęczyce, Nowa Wieś, Rozłazino i Wicko. Administracyjna granica obwodu, następnie powiatu łębskiego biegła wówczas poczynając od brzegu morza, w odległości kilku kilometrów na zachód od miasta Łeby, przez jezioro Łebsko ku miejscowości Gać, a dalej wzdłuż rzeki Łeby do jej zakrętu na wysokości miasta Lęborka. Mijała Lębork kilka kilometrów na zachód i zdążała ku południowi. W odległości kilkunastu kilometrów zwracała ku północnemu wschodowi, tworząc klin wysunięty łukiem wygiętym aż po okolice Jeziora Żarnowieckiego i osiągała brzeg morski pomiędzy miejscowościami Lubiatowo i Białogóra.⁹⁵

Region łębski przed 1945 r. posiadał drobne zakłady przemysłu przetwórczego, były to głównie gorzelnie, młyny, mleczarnie i inne zakłady nastawione na przeróbkę płodów rolnych, w oparciu o miejscowe zasoby, rozwijały produkcję zakłady drzewne, kaflarnie, cegielnie itp. Skala produkcji była niewielka i przeważająca część ludności powiatu łębskiego utrzymywała się z rolnictwa, a nie z pracy w przemyśle i rzemiośle.⁹⁶ W wyniku działań wojennych większość istniejących do tej pory zakładów została zniszczona lub pozbawiona maszyn i urządzeń niezbędnych do produkcji.

Odbudowa, rozbudowa i modernizacja starych oraz budowa nowych zakładów przemysłowych w Lęborku przebiegała okresami, których granice określały wieloletnie plany gospodarcze, a te z kolei dzieliły się na etapy. Pod koniec 1947 r. stan zatrudnienia w odbudowanym przemyśle łębskim wynosił 1.376 osób, a dwieście warsztatów zatrudniało 600 ludzi. W czerwcu 1981 r. w szesnastu zakładach przemysłowych Lęborka pracowało 5.645 osób.⁹⁷

Do dnia 31 maja 1975 r. Lębork był stolicą powiatu i wchodził w skład województwa gdańskiego. W wyniku reformy administracyjnej z 1 czerwca 1975 r. zlikwidowano powiaty, wprowadzono podział na nowe województwa. Powiat łębski włączono w skład województwa słupskiego. Według stanu z 1982 r. ogólna powierzchnia miasta wynosiła 15,2 km², a liczba mieszkańców przekraczała 30 tys. osób.⁹⁸

Od 1 stycznia 1999 r. w wyniku nowej reformy administracyjnej, która przywróciła powiaty, powstał powiat łębski, który włączono do województwa pomorskiego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Powiat Łębski położony jest na terenie Pobrzeża Słowińskiego-Kaszubskiego, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Łębską. Rzeźba powiatu łębskiego jest w decydującej mierze efektem działalności Lądolodu Skandynawskiego w okresie zlodowaceń. Na krajobraz północnej części ziemi łębskiej wywarło i w dalszym ciągu wywiera wpływ Morze Bałtyckie. Krajobrazowo ziemia łębska wyraźnie dzieli się na trzy strefy, w których wszędzie spotykamy jeziora. Od północy występuje kilkukilometrowej szerokości strefa osadów piaszczystych, na które składają się wydmy, przedzielone obszarami mokradeł i podwodnych terenów. Środkową część ziemi łębskiej stanowi rozległa Wysoczyzna Łębska. Krajobraz jest tu mało urozmaicony, lekko falisty. Całą wysoczyznę rozcinają na szereg kęp małe i dość głęboko wcięte w podłoże strugi oraz doliny. Najbardziej urozmaicony krajobraz mają południowe i zachodnie krawędzie Wysoczyzny Łębskiej opadające ostrymi stokami do pradoliny Łeby. W południowej, najwyższej położonej części ziemi łębskiej oddzielonej od Wysoczyzny

⁹⁵ *Tamże*, s. 21-22;

⁹⁶ *Tamże*, s. 23;

⁹⁷ *Tamże*, s. 23;

⁹⁸ *Tamże*, s. 24;

Lęborskiej równoleżnikowymi odcinkami pradoliny Łeby, krajobraz jest zróżnicowany. Od Karwicy aż po Porzecze ciągnie się lokalny wał moreny czołowej. Obszar ten charakteryzują duże różnice wysokości osiągając miejscami 200 m n.p.m. Główną rzeką w krajobrazie ziemi lęborskiej jest Łeba bezpośrednio wpadająca do Bałtyku przez przybrzeżne jezioro Łebsko.

Najstarszymi elementami krajobrazu kulturowego ziemi lęborskiej są grodziska. Do czasów obecnych zachowały się grodziska wczesnośredniowieczne w Krępie Kaszubskiej, Nowej Wsi Lęborskiej oraz Białogardzie.

Krajobraz powiatu ma typowo antropogeniczne pochodzenie – jest to typowy krajobraz wiejski (rolniczy), kształtują go mozaikowate pola uprawne, użytki zielone (łąki i pastwiska), ze zwartym i rozproszonym osadnictwem wiejskim oraz nasadzeniami śródpolnymi i wzdłuż dróg. Cechą charakterystyczną powiatu jest występowanie bardzo dużej liczby dawnych majątków ziemskich. Wyróżniającym się elementem przestrzennym w krajobrazie jest zespół urbanistyczny miasta Lęborka.

Na obszarze powiatu dość dobrze zachowała się historyczna sieć drożna z licznymi alejami i zadrzewieniami dróg łączących poszczególne miejscowości. Duże naturalne kompleksy leśne znajdują się w północnej i południowej części powiatu.

Krajobraz zurbanizowany tworzy miasto Lębork, które prawa miejskie uzyskało w XIV w., jego układ przestrzenny składa się ze średniowiecznego organizmu miejskiego opartego o kwadratowy rynek z szachownicową siatką ulic, wyraźnie rozgraniczony linią murów obronnych; zespołu z okresu historyzmu – zespół zabudowy z przełomu XIX/XX w. z monumentalnymi budynkami użyteczności publicznej (I Liceum Ogólnokształcące, szpital przy ul. Węgrzynowicza, zespół gazowni miejskiej, zespół dawnej Landratury) oraz budynkami o funkcjach mieszkalnych; osiedli podmiejskich oraz współczesnego miasta.

Współczesna wieś kaszubska wywodzi się z osad założonych na prawie polskim oraz w późniejszych etapach na prawie niemieckim. Dominują wsie placowo-ulicowe, placowe oraz ulicowe, rzadziej owalnice, okólnice i wielodrożnice.

Oprócz osad i wsi w krajobrazie regionu występują również liczne samotnicze zagrody, tzw. przysiółki albo w określeniu kaszubskim – pustki. Ich zaczątkiem bywały huty żelaza i szkła, młyny wodne, smolarnie i diegiarnie, karczmy i inne. Obecnie wsie otoczone są z reguły rozproszoną zabudową, będącą efektem parcelacji gruntów w okresach zaborów, międzywojennym i powojennym.

Typowa zagroda kaszubska zabudowana była przeważnie w kształcie regularnego prostokąta, posiadała dość znaczne rozmiary i charakteryzowała się luźną zabudową. Osobno usytuowany był każdy obiekt – zarówno budynki gospodarcze, jak i mieszkalny, w odróżnieniu od zwartej zabudowy stosowanej z reguły przez kolonistów niemieckich.

W ciągu ostatnich dwóch stuleci nastąpił znaczny rozwój tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Początkowo wnoszono drewniane, jednoprzestrzenne chaty z otwartym paleniskiem. Jeszcze w XVIII w. chaty takie budowała najuboższa ludność Kaszub. Później pojawiły się bardziej złożone układy aż do powstania czteroizbowej, dwutraktowej chałupy, której powstanie związane było z podnoszeniem się poziomu życia w ciągu XIX w. Do połowy XIX w. na Kaszubach wznoszone były ponadto chałupy podcieniowe – z podcieniami szczytowymi, narożnymi i wnękowymi. Pomieszczenia mieszkalne w chatach kaszubskich skupione były wokół szerokiego komina usytuowanego centralnie, tak aby możliwe było opalenie z niego pieców, a pierwotnie kominków grzewczych, we wszystkich pomieszczeniach. Bryła chałupy kaszubskiej jest prosta i zwarta, przekryta dachem dwuspadowym lub naczółkowym. Tradycyjnie w budownictwie kaszubskim stosowano konstrukcje drewniane: wieńcowo-zrębową, sumikowo-łątkową, mieszaną (połączenie dwóch poprzednich) oraz szkieletową z wypełnieniem glinianym, dachy kryto słomą, rzadziej trzciną, gontami lub sznydlami, najrzadziej

stosowano pokrycie ceramiczne⁹⁹. Zarządzenia wprowadzane przez władze pruskie ze względu na zagrożenia pożarowe prowadziły do wyeliminowania budownictwa drewnianego na rzecz budownictwa murowanego. Od 2 poł. XIX w. pojawiły się najbardziej obecnie znane formy domów: z wysoką ścianką kolankową, przekryte dachami spłaszczonymi krytymi papą, z osiowo usytuowanym pseudoryzalitem zwieńczonym tzw. erklem – w konstrukcji murowanej z cegły licówki lub szkieletowej (wypełnionej pecą i odeskowanej).

Obecnie dominuje zabudowa murowana – budynki jednokondygnacyjne z czerwonej cegły licówki lub otynkowane, kryte dachami wysokimi (dachówka lub eternit) oraz budynki jednokondygnacyjne z czerwonej cegły licówki, z „erklem” pośrodku elewacji frontowej, kryte dachami o niskim kącie nachylenia połaci (papa). Drewniane budownictwo mieszkalne o konstrukcji wieńcowo-zrębowej jest tu zdecydowanie rzadziej spotykane, natomiast konstrukcja ślemieniowa i sochowo-ślemieniowa, wykorzystywana w stodołach, nie występuje już zupełnie. Popularne jest również (upowszechnione od połowy XIX w.) budownictwo szkieletowe.

Pomimo tego, iż znaczna część powiatu odznacza się harmonijnym krajobrazem kulturowym, spotykamy tutaj również zjawiska negatywne, mające bardzo duży wpływ na ochronę krajobrazu kulturowego tj. zanik tradycyjnego budownictwa ludowego, wprowadzanie wzorów architektury o formach niezwiązanych z miejscowym budownictwem, zanik zadrzewień śródpolnych i wzdłuż dróg.

Ze względu na walory krajobrazu powiatu lęborskiego należy dążyć do jego zachowania w jak największym stopniu poprzez takie działania jak:

- w obszarach wiejskich:
 - należy lokalizować nową zabudowę w miejscach dawnych zagród i siedlisk z zachowaniem ich historycznych układów, kubatura i wysokość budynków mieszkalnych powinna być zbliżona do sąsiedniej historycznej zabudowy mieszkalnej, stylistyka architektoniczna budynków powinna być współczesna, jednak pod względem formy powinna nawiązywać do charakterystycznych rozwiązań budownictwa regionalnego, należy przeciwdziałać powstawaniu zwartej zabudowy (domy szeregowie),
 - przy wprowadzaniu nasadzeń należy stosować gatunki rodzime, nasadzenia powinny powstać w formie sadów, ogrodów przydomowych i szpalerów wzdłuż dróg,
 - należy uzupełniać historyczną zielen przy drogach, ogrodach, cmentarzach, zgodnie z występującymi tam gatunkami,
- w miastach:
 - należy dążyć do zachowania i konserwacji zabytkowej substancji;
 - należy zachować zabytkowy układ i kompozycję przestrzenną (nie należy wprowadzać zabudowy w miejscu jej tradycyjnego braku – na historycznych placach, w parkach, skwerach, ogrodach itp.),
 - nowa zabudowa powinna być dostosowana charakterem i skalą do istniejącej zabudowy historycznej,
 - ograniczenie wprowadzania reklam i informacji wizualnej, również w bezpośrednim sąsiedztwie obiektów zabytkowych.

Ochrona krajobrazu kulturowego w powiecie lęborskim powinna następować poprzez stosowanie historycznej kolorystyki dachów i elewacji; wykorzystywanie elementów budownictwa regionalnego w budownictwie współczesnym, sytuowanie i komponowanie bryły zgodnie z ukształtowaniem terenu, ograniczenie gabarytów budynków oraz użycie lokalnych materiałów budowlanych (drewno, miejscowy kamień, ceramika).

⁹⁹ K. Szarejko, Kaszubski dom drewniany – tradycja i współczesność; artykuł opublikowany na stronie Politechniki Gdańskiej <http://www.pg.gda.pl/architektura/eurarc/pdf/polska/kaszuby%20dom.pdf> [dostęp 20.02.2020 r.]

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 35 zespołów i obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią różnorodną grupę zabytków od obiektów sakralnych do zabytków techniki.

A. układy urbanistyczne

Układ urbanistyczny Starego Miasta Lęborka wpisany został do rejestru zabytków województwa pomorskiego decyzją nr KL.V/KZ/2/2/59 z dnia 30.06.1959 r. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku pod nr 106.

Układ urbanistyczny Lęborka powstał w wyniku wystawienia 6 stycznia 1341 r. przez Dytryka von Altenburg aktu lokacyjnego. Na pierwotne rozplanowanie miasta obok prawa chełmińskiego, w oparciu o które założono miasto wpłynęło przede wszystkim naturalne ukształtowanie terenu. Centrum miasta stanowi kwadrat o boku 75 m; z trzech jego narożników wybiegają po dwie, prostopadłe względem siebie ulice, natomiast przy narożniku południowo-zachodnim znajduje się trójkątny plac, będący pozostałością po występujących tu od początku XIX w. bagnach i stawie. Główny trakt komunikacyjny prowadził od Bramy Gdańskiej, usytuowanej w środku wschodniej ściany muru, dalej ulicą Gdańską do rynku i biegł ukosem ulicą Staromiejską do Bramy Słupskiej.¹⁰⁰ Układ przestrzenny miasta jest dobrze zachowany, wyodrębniony przestrzennie dzięki częściowo zachowanym murom obronnym, czytelna jest średniowieczna siatka ulic oraz kwadratowy rynek. Mury obronne i baszty w bardzo dobrym stanie technicznym, po gruntownych pracach konserwatorskich prowadzonych w 2010 roku.

B. Dzieła architektury i budownictwa

Obiekty sakralne

Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba w Lęborku wzniesiony w XIV-XV w., gotycki, murowany z cegły, w wyniku odbudowy w 1754 r. korpus otrzymał nowy dach, a wieża została obniżona i przekryta nowym hełmem, świątynia jest w dobrym stanie technicznym, miejscami niewielkie zawilgocenia dolnych partii murów.

Kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Roszczycach z 1659 r., murowany, otynkowany, z wyjątkiem elewacji zachodniej, na kamiennie-ceglanym fundamencie, o późnogotyckiej bryle, w ogólnym stanie technicznym dobrym, jedynie w dolnych partiach murów zawilgocenia, spękany tynk i złuszczone farba na elewacjach bocznych (szczególnie na elewacji zachodniej), w dolnych partiach ściany zachodniej kruchty bocznej ubytki tynku.

Kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Charbrowie z 1669 r., ceglany, otynkowany, na kamiennym fundamencie, o gotyckich cechach stylowych bryły, z późnorenesansowym i barokowym wystrojem i wyposażeniem wnętrza, w bardzo dobrym stanie technicznym.

Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja w Łebie z 1683 r., murowany z cegły, otynkowany, z odbudowaną w 1763 r. wieżą, w dobrym stanie technicznym.

Relikty kościoła Św. Mikołaja w Łebie stanowią pozostałości po średniowiecznym kościele wzniesionym w XIV w., po pracach konserwatorskich w l. 2018-2019 w dobrym stanie technicznym.

Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie z l. 1715-1728 (?) drewniany w konstrukcji szkieletowej, elewacja zachodnia oraz wieża szalowane deskami, w dobrym stanie technicznym, jedynie od strony południowej i zachodniej niewielkie zawilgocenie ścian.

Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Chocielewku z l. 1922-1926, murowany z kamienia polnego, w dobrym stanie technicznym.

¹⁰⁰ Dzieje Lęborka..., s. 134.

Kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Lęborku z 1866 r., pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w stylu neogotyckim z cegły licowej, w dobrym stanie technicznym.

Kościół parafialny p.w. Michała Archaniola w Łebuni z 1870 r., pierwotnie ewangelickim, wzniesiony w stylu neogotyckim z cegły licowej, w ogólnym stanie zachowania dobrym, w narożniku południowo-wschodnim nad szkarpą znaczne spękania ściany, wypłukana spoina, mury prezbiterium nad fundamentami silnie zawilgocone.

Kościół filialny p.w. Św. Józefa w Janowicach z 1882 r., pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w stylu neogotyckim z cegły licowej, w ogólnym stanie zachowania dobrym, miejscami ubytki tynku w blendach, ściany zawilgocone, miejscami porośnięte zielenicami, cegły spulstrowane.

Kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie z 1890 r., pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w stylu neoromańskim, z cegły licowej, w ogólnym stanie zachowania dobrym, miejscami zawilgocone fundamenty.

Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Garczegorzu z 1897 r., pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w stylu neogotyckim, z cegły licowej, w ogólnym stanie zachowania dobrym, miejscami ubytki tynku w blendach.

Kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki w Lubowidzu z 1909 r., pierwotnie ewangelicki, wzniesiony z cegły licowej, z tynkowanym detałem architektonicznym, w ogólnym stanie zachowania dobrym, niewielkie ubytki tynku w blendach i płycinach w elewacji północno-zachodniej.

Kaplica grobowa w Garczegorzu z XVIII w., wzniesiona z cegły, otynkowana, na ceglano-kamiennym fundamencie, w średnim stanie technicznym – elewacje nad fundamentami są silnie zawilgocone, otwór drzwiowy oraz wnęka, gdzie wstawiona była rzeźba Chrystusa zabite są dyktą.

Kaplica cmentarna przy ul. Wojska Polskiego w Lęborku wzniesiona w 1870 r. na terenie ówczesnego cmentarza ewangelickiego, neogotycka, z cegły licowej, w ogólnym stanie zachowania dobrym, niewielkie ubytki tynku w płycinach, miejscami ślady zawilgocenia fundamentów.

Obiekty rezydencjonalne

Pałac w Charbrowie wzniesiony został tuż po 1660 r., przebudowany w 1784 r., następnie w 1840 r., kolejne przebudowy miały miejsce w 1900 i 1906 r., w ogólnym stanie technicznym dobrym (miejscami złuszczone farba na elewacji frontowej), jedynie skrzydło południowe jest zaniedbane, jednym z dużych zagrożeń dla pałacu jest znaczne uszkodzenie fragmentu fundamentu w elewacji tylnej (wschodniej) – przy zewnętrznym kranie (spowodowane prawdopodobnie stałym zamakaniem tej części muru).

Dwór w Leśnicach z przełomu XVIII i XIX w., przebudowany został na przełomie XIX/XX w., w złym stanie technicznym, mury oficyn bocznych oraz ganku w elewacji frontowej są mocno zawilgocone, znaczne ubytki tynku na ścianach ganku, cegła spulstrowana, spoiny wypłukane, stolarka okienna ganku w bardzo złym stanie technicznym, drewno pozbawione ochronnej warstwy farby miejscami jest spróchniałe, wypaczone.

Pałac w Łebuni wzniesiony został w stylu neoromańskim w 1863 r., rozbudowany w 2 poł. XIX w. o część zachodnią, po pracach konserwatorskich w 2 dekadzie XXI w. jest w bardzo dobrym stanie technicznym.

Pałac w Nowęcinie wzniesiony został pod koniec XV w., rozbudowany w okresie renesansu, przebudowany w 1909 r., w dobrym stanie technicznym.

Willa w Poraju wzniesiona w 1895 r. jako Stacja Badawcza upraw na bagnach wysokich w II Rzeszy, murowana, otynkowana, o wystroju elewacji w stylu secesyjnym, w stanie technicznym dobrym.

Pałac w Ulinii z 2 połowy XIX w., przebudowany w 1924 r., murowany, otynkowany, w dość dobrym stanie technicznym, widoczne są jedynie nieliczne ślady zawilgocenia np. ściany północnej oraz balustrad schodów w elewacji frontowej.

Pałac w Zdrzewnie wzniesiony w 1856 r., przebudowany w 1892 r. i 1922 r., w stylu neoklasycystycznym, murowany z cegły, otynkowany, w bardzo złym stanie technicznym, pozbawiony jest stolarki okiennej i drzwiowej, wewnątrz powyrywane zostały instalacje, przy otworach okiennych parteru zostały wyrwane znaczne fragmenty muru, brak podłóg i desek sufitowych nad pierwszą kondygnacją.

Obiekty użyteczności publicznej

Ratusz przy ul. Armii Krajowej 14 w Łęborku wzniesiony w 1900 r., w stylu neogotyckim, z czerwonej cegły licowej i z glazurowanym zielonym i brązowym detalem architektonicznym, w dobrym stanie technicznym.

Budynek poczty przy ul. Armii Krajowej 11 w Łęborku, wzniesiony w 1905 r., w stylu neogotyckim, z czerwonej cegły licowej i z glazurowanym zielonym detalem architektonicznym, w dobrym stanie technicznym.

Budynek Miejskiej Biblioteki Publicznej przy ul. Armii Krajowej 16 w Łęborku (pierwotnie kamienica) wzniesiony został w 1918 r., w stylu neoklasycystycznym, murowany, otynkowany, z bogatym detalem architektonicznym, w dobrym stanie technicznym.

Budynek banku przy ul. Armii Krajowej 18 w Łęborku, wzniesiony w okresie międzywojennym, w stylu modernistycznym, w dobrym stanie technicznym.

Budynek szkoły przy ul. Dygasińskiego w Łęborku, wzniesiony w 1928 r., z czerwonej cegły licowej, o monumentalnej bryle, w dobrym stanie technicznym.

Zespół budynków Starostwa Powiatowego przy ul. Czołgistów 5 w Łęborku, składa się z budynku głównego (administracyjnego) i budynku gospodarczego, wzniesiony w 1915 r., murowany otynkowany, o neobarokowych formach, w dobrym stanie technicznym.

Obiekty mieszkalne

Kamienica przy ul. Armii Krajowej 7 w Łęborku wzniesiona pod koniec XIX w., w stylu klasycystycznym, w dobrym stanie technicznym.

Dom przy ul. Armii Krajowej 13 w Łęborku wzniesiony w 1900 r., murowany z cegły licowej w parterze, powyżej tynkowany, pozbawiony pierwotnego wystroju architektonicznego, w ogólnym stanie technicznym dobrym.

Dom przy ul. Armii Krajowej 15 w Łęborku wzniesiony na początku XX w., z secesyjnym wystrojem, murowany, otynkowany, w ogólnym stanie technicznym dobrym.

Kamienica przy ul. Młynarskiej 14/15 w Łęborku wzniesiona ok. 1910 r., w stylu neoklasycystycznym, o skromnym detalu architektonicznym, w stanie technicznym bardzo dobrym.

Elewacja frontowa budynku mieszkalnego przy ul. Kościuszki 86 w Łebie z 1723 r., w złym stanie technicznym zawilgocone fundamenty, złuszczone farba, belka oczepowa, na której widoczne są pozostałości napisu wymagającego wzmocnienia strukturalnego oraz impregnacji.

C. Obiekty techniki

Spichlerz solny przy ul. Młynarskiej 21 wzniesiony został w 2 poł. XIX w., przyziemie murowane z cegły, górna kondygnacja wzniesiona została w konstrukcji ryglowej, pola pomiędzy ryglami otynkowane. W dobrym stanie technicznym.

Spichlerz przy ul. Kossaka 23 wzniesiony został ok. 1920 r., wzniesiony w konstrukcji mieszanej (elewacje pd. i pn. wybudowane są w konstrukcji ryglowej wypełnianej cegłą licową, elewacje zach. i wsch. murowane z cegły, otynkowane, elewacja pn. opierzana deskami). Obiekt jest w złym stanie technicznym, ściany zewnętrzne w przyziemiu są mocno zawilgocone, w wyniku czego dolne

fragmenty części belek konstrukcji ryglowej są zbutwiałe. Wymaga podjęcia jak najszybciej remontu i prac konserwatorskich.

Wiatrak w Zdrzewnie wzniesiony 1765 r., przebudowany w 2 poł. XIX w., typu holenderskiego, trzon na planie koła, murowany z cegły licowej, kopulasta głowica drewniana, przekryta papą. Obiekt jest w katastrofalnym stanie technicznym (zniszczone całe poszycie dachowe, przez co do wnętrza dostają się opady atmosferyczne, zniszczone są również wszystkie stropy, brak stolarki okiennej i drzwiowej, mury mocno zawilgocone, duża część cegieł spulstrowana, uszkodzone skrzydła).

Zespół zabudowań młyńskich w Lęborku składa się z Domu Młynarza wzniesionego w 1806 r., budynku mieszkalnego z pocz. XX w., młyna z gotyckim szczytem z XIV w. i magazynu otrąb z pocz. XX w. Zasadnicza bryła całego kompleksu pochodzi z XVIII i XIX wieku. Budynki są w średnim stanie technicznym, ściany zawilgocone, znaczne ubytki tynku.

D. Cmentarze

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 1 cmentarz wpisany do rejestru zabytków i 69 cmentarzy wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Cmentarze w rejestrze zabytków:

Zabytkowy cmentarz w Garczegorzu (gm. Nowa Wieś Lęborska) z XVIII w.(?) z kaplicą grobową wpisany jest do rejestru zabytków decyzją z dnia 14.09.1990 r. pod nr A-1324, nieczynny, zachowały się nieliczne fragmenty nagrobków, przy kaplicy zachował się starodrzew, tern cmentarza jest uporządkowany.

Cmentarze w wojewódzkiej ewidencji zabytków:

Cmentarze w gminie Cewice:

- cmentarz w Cewicach, ewangelicki, z l. 1860-1880, nieczynny, zaniedbany,
- cmentarz w Krępkowicach, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbany, nagrobki zdewastowane, zachowana aleja bukowa prowadząca do kościoła,
- cmentarz w Lesiakach, ewangelicki, z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w., nieczynny, zaniedbany, nagrobki zdewastowane,
- cmentarz w Łebuni, katolicki, z 2 poł. XIX w., czynny, zadbany,
- cmentarz w Łebuni, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- cmentarz w Maszewie Lęborskim, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, częściowo zaniedbany, w trakcie porządkowania,
- cmentarz w Oskowie, ewangelicki, z 2 poł. XIX w. – pocz. XX w., nieczynny, zaniedbany,
- cmentarz w Siemirowicach. ewangelicki, z XIX w., nieczynny, częściowo uporządkowany w 2014 r.,
- cmentarz w Unieszynku, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany, nagrobki zdewastowane,
- cmentarz w Unieszynie ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,

Cmentarze w Lęborku:

- cmentarz historyczny przy ul. I Armii WP, ewangelicki, z 1 poł. XVII w., XVIII/XIX w., pocz. XX w., zlikwidowany w 1965 r. (usunięto płyty nagrobne i pochówki), obecnie stanowi teren parku im. M. Michalskiego, zadbany,
- cmentarz historyczny ob. komunalny przy ul. Kaszubskiej, z 1830 r., pierwotnie epidemiczny, rozbudowany w 1932 r. jako ewangelicki, po 1950 r. katolicki, zadbany,
- cmentarz żołnierzy radzieckich przy ul. Kusocińskiego, z 1945 r., zaniedbany.

Cmentarze w Łebie:

- cmentarz przy ul. Noweńskiego, katolicki, z pocz. XX w., zadbany,

- cmentarz historyczny przy ul. Parkowej, ewangelicki, z pocz. XX w., zamknięty w 1945 r., w l. 80-tych XX w. usunięto nagrobki i pochówki, obecnie teren parku miejskiego, zadbane,
- cmentarz przy ul. Rąbka, ewangelicki, z pocz. XX w., zadbane.

Cmentarze w gminie Nowa Wieś Lęborska:

- zabytkowy cmentarz w Bąsewicach, ewangelicki, z XIX w. (?), nieczynny, porośnięty samosiewami, zdewastowany,
- zabytkowy cmentarz w Chocielewku, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Chocielewku, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Czarnówku, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, porośnięty samosiewami, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Darzewie, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Dziechlinie, ewangelicki, z pocz. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Janisławcu, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, zaniedbany,
- cmentarz historyczny w Janowicach, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Karlikowie Lęborskim, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Kębłowie, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- cmentarz więźniów Stutthof w Krępie Kaszubskiej, w 1947 r. pochowano tu ekshumowane szczątki więźniów z Marszu Śmierci zamordowanych w Gęsi (ok. 200 osób), w Godętowie (ok. 100 osób), w Łęczycach (ok. 100 osób), w Lubowidzu (ok. 40 osób), zadbane,
- zabytkowy cmentarz w Krępie Kaszubskiej, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Leśnicach, ewangelicki, z 1910 r., nieczynny, brak nagrobków, teren zadbane,
- cmentarz historyczny w Leśnicach, w pobliżu dworu, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany, nagrobki zdewastowane, zachowany starodrzew, mocno poprzerastany samosiewami,
- zabytkowy cmentarz w Lędziechowie, ewangelicki, z l. 60-tych XIX w., nieczynny, zachowany starodrzew poprzerastany samosiewami, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Lubowidzu, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Łebieniu, ewangelicki, z XIX w.(?), ob. katolicki, czynny, zadbane,
- cmentarz historyczny w Małoszycach, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany, nagrobki zdewastowane,
- zabytkowy cmentarz I w Niebędzinie, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz II w Niebędzinie, rodowy, z XIX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz III w Niebędzinie, rodowy, z pocz. XX w., nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz IV w Niebędzinie, nekropolia wojenna z czasów I wojny światowej, cmentarz więźniów rosyjskich, w 2010 r. oczyszczony,
- zabytkowy cmentarz w Obliwicach, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zachowany starodrzew (aleja prowadząca przez środek cmentarza), częściowo zachowane nagrobki, zadbane,
- zabytkowy cmentarz w Pogorzewie, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, nagrobki zdewastowane, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz I w Pogorzelicach, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz II w Pogorzelicach, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Rekowie, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, poprzerastany samosiewami,
- cmentarz historyczny w Tawęcinie, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Unieszynku, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, nagrobki zdewastowane, poprzerastany samosiewami, zaniedbany,
- zabytkowy cmentarz w Unieszynie, ewangelicki, z XIX w. nieczynny, zaniedbany,

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Słupsk, 27 lipca 2020r.

ZND.5120.2-2.2020. DS

Starosta Lęborski
Ul. Czołgistów 5
84-300 Lębork

dotyczy: ponownego zaopiniowania „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020 – 2023”

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Gdańsku Delegatura w Słupsku na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 282), po zapoznaniu się z przedłożonym w dniu 06.07.2020 r. projektem „ Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020 – 2023”

opiniuje pozytywnie pod względem konserwatorskim

„ Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020 – 2023”.

Z up. Pomorskiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków
mgr Dariusz Świątek
Inspektor ochrony zabytków

Otrzymują:

1. adresat
2. a/a

konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).

10.2. Środki pomocowe

Powiat Lęborski zamierza korzystać z dostępnych dla samorządów środków Unii Europejskiej w ramach różnych programów pomocowych, a także pomagać innym beneficjentom w pozyskiwaniu środków na cele związane z ochroną dóbr kultury, któremu służy Oś priorytetowa 8 „Konwersja”: celem programu jest rewitalizacja zdegradowanych terenów miast, renowacja zabytków ważnych dla rozwoju turystyki oraz tworzenie publicznej infrastruktury turystycznej. Finansowana będzie kompleksowa rewitalizacja wybranych zdegradowanych obszarów miast przez aktywizację społeczną i zawodową mieszkańców oraz odbudowę infrastruktury publicznej, w tym m.in. dostosowanie budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, remont budynków komunalnych, wspólnot mieszkaniowych i spółdzielni wraz z zagospodarowaniem otoczenia, przestrzeni publicznych, w tym parków i skwerów, remonty dróg; prace restauratorskie lub konserwatorskie zabytków oraz ich adaptację do nowych funkcji publicznych, tworzenie i rozwój publicznej infrastruktury turystycznej o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym (m.in. przystanie i pomosty służące turystyce wodnej, przenoski, szlaki wodne, trasy rowerowe, wraz z oznakowaniem).

Co roku organizowany jest nabór wniosków w ramach realizacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w *Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023* będą osiąganymi poprzez:

- wspólne działania władz Powiatu z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz Powiatu Lęborskiego,
- stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./,
- funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./,
- inne działania stymulujące.

3) jeżeli stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy nim

- dotacja może być udzielona do wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Wnioski o dotację należy składać do dnia 30 października każdego roku poprzedzającego rok realizacji prac lub robót.

3. Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków

Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Gdańsku co roku przyznaje dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie województwa pomorskiego.

4. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹²⁴:

W ramach prowadzonych przez MKiDN programów mogą być dofinansowywane zadania z zakresu kultury i ochrony zabytków.

1. Program „Ochrona zabytków”: celem jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewitalizację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

2. Program „Wspieranie działań muzealnych”: celem jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych.

3. Program „Kultura ludowa i tradycyjna”: celem jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

4. Program „Ochrona zabytków archeologicznych”: celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

5. Program „Wspieranie opieki nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami w kraju”: celem jest zaangażowanie w opiekę nad miejscami pamięci i trwałymi upamiętnieniami jak największej liczby różnych podmiotów, w celu zwiększenia wiedzy o historii naszego kraju, zwłaszcza o jej najtrudniejszych i najbardziej skomplikowanych aspektach, i dzięki temu wzmocnienie świadomości obywatelskiej i postaw patriotycznych.

6. Program „Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci”: celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Ministerstwo ogłasza co roku na swojej stronie internetowej (www.mkidn.gov.pl) rozpoczęcie naboru wniosków. Każdego roku termin naboru wyznaczony jest do 31 stycznia.

5. Fundusz kościelny Ministerstwa Finansów¹²⁵

Kościelne osoby prawne mogą co roku ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w zadań z zakresu konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej. Dotacje na wspomniany cel przeznaczone są na remonty i prace

¹²⁴ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finansowanie-i-mecenat/programy-ministra/programy-mkidn-2020.php>, [strona Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 10.03.2020 r.];

¹²⁵ <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-kościelny> [strona Ministra Finansów, dostęp: 10.03.2020 r.].

Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania.

2. Fundusze Samorządu Województwa Pomorskiego

Na podstawie Uchwały Nr 33/III/14 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 8 grudnia 2014 roku (Dz. Woj. Pom. z 13 stycznia 2015 r., poz. 55) w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa pomorskiego, Samorząd Województwa Pomorskiego przyznaje co roku dotacje celowe na prace przy zabytkach objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków województwa pomorskiego.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenia w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i detali architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego budynku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe lub przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7 – 15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona na dofinansowanie nakładów koniecznych na wykonanie w danym roku budżetowym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Dotacja może być udzielona w zależności od środków zaplanowanych w budżecie Województwa Pomorskiego, w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

W szczególnych przypadkach, jeżeli zabytek:

- 1) posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;

konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania /Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259/).

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

Samorząd zamierza ubiegać się o dofinansowanie na realizację projektów miękkich związanych z rozwojem zasobów ludzkich lub rozwojem obszarów wiejskich: na szkolenia, promocję, współpracę międzynarodową, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów i marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji. W tym wypadku, gdy wkład własny stanowi niewielki procent w stosunku do przyznawanych grantów (od 1,5 do 15 %), pozyskane środki będą w znaczący sposób wpływały na zwiększenie możliwości operacyjnych Powiatu.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Powiatu przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Powiatu Lęborskiego.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie monitoringu jego realizacji w postaci monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023* odpowiada Zarząd Powiatu Lęborskiego, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Powiatu w Lęborku sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- poziom (w %) wydatków budżetu powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie powiatu,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

10.1. Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu powiatu na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł, tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz województwa pomorskiego.

1. **Powiat:** w budżecie powiatu co roku zabezpieczane będą środki na zadania wynikające z niniejszego dokumentu m.in. na podstawie Uchwały nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r.

Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym 2. Promocja dziedzictwa kulturowego	• udostępnianie informacji o zabytkach powiatu na stronie internetowej powiatu, • prowadzenie powiatowego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie organizowania konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu, • wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wprowadzenia i upowszechniania tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie opracowywania prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, nekropolii), • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wykonywania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, • opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory środowiska kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego zostanie uwzględniona przez władze powiatu przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego. W chwili obecnej w obiegu prawnym jest Uchwała nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania (Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259).

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym współpracy z Muzeum w Lęborku oraz diecezją pelplińską i parafiami z terenu Powiatu Lęborskiego – właścicielami obiektów zabytkowych.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym będą dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (na podstawie obowiązującej Uchwały nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace

Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych 2. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	• współpraca z gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych, • podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, • prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu remontów), • rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni – parków stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu rewaloryzacji), • opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach powiatowych, • dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością powiatu poprzez udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie stosownej uchwały, • wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, • wspieranie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, • wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Funduszu Pracy, • wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.
Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu	• konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego powiatu, • egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską.

7. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020-2023 ma służyć ochronie, sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Ramy programowe Programu Opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na :

- ❖ umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- ❖ wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Lęborskiego,
- ❖ podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w powiecie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy powiatu,
- ❖ umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany,
- ❖ kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w powiecie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- ❖ wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej odrębności i tożsamości / kultura mniejszości narodowych/,
- ❖ poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- ❖ włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców powiatu poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Powiatu Lęborskiego.

Celem strategicznym *Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2020 – 2023* jest: **Zachowanie i odnowa dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości mieszkańców oraz rozwojowi gospodarczemu powiatu**

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie:

Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

- I. ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU**
- II. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU**
- III. PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU**

następca - Karol Zimdars dokonał w 1922 r. rozbudowy pałacu, polegającej na wydłużeniu budowli w kierunku południowym, dobudowaniu ryzalitu z półkolistą werandą od strony parku i dobudowie bocznego skrzydła. Elewacje posiadają wystrój architektoniczny w stylu eklektycznym.

Wiatrak w Zdrzewnie

Wiatrak wzniesiony został w 1765 r., kiedy to dobra w Zdrzewnie należały do rodziny Godentowskich. W XIX w. majątek przeszedł w ręce Johanna Wilhelma Zimdarsa i pozostawał w jego rodzinie do 1945 r. W 2 poł. XIX w. został przebudowany. Jest to wiatrak typu holenderskiego, na planie koła, murowany z czerwonej cegły licówki, na ceglano-kamiennych fundamentach, z drewnianymi stropami, kryty drewnianym dachem w kształcie kopuły, na dachu - papa. Skrzydła stalowe. Otwory okienne zwieńczone łukiem odcinkowym. Trzon młyna u góry odeskowany. Od strony zachodniej dobudowany magazyn z pustaków. Obecnie wiatrak jest w bardzo złym stanie technicznym, zaniedbany, nieużytkowany.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- atrakcyjne położenie powiatu pod względem krajobrazowym, - żywa tradycja kaszubska, - znaczne rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu, - duża ilość obiektów zabytkowych, - duża ilość obszarów chronionego krajobrazu, - duża ilość szlaków pieszych, - programy wspierania ochrony zabytków (PONZ) w mieście Lęborku, Łebie i gminie Nowa Wieś Lęborska, - wypracowane działania na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich i renowacyjnych przy zabytkach - nakłady z budżetów samorządowych.	- brak aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego na pełnych obszarach gmin, - niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki, - niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu jako towaru turystycznego, - zły stan techniczny obiektów zabytkowych, - zbyt niski budżet samorządów na prace konserwatorskie przy zabytkach.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- rozwój turystyki i agroturystyki, - poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - rozbudowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych,	- samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, - brak gotowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji, - brak działań w celu pozyskania środków Unii Europejskiej na ochronę zabytków.

Zespół pałacowo-parkowy w Ulinii

Właścicielami majątku od 1637 r. była rodzina von Krockow. W 1784 r. Ernest von Krockow. 1804 r. – podkomorzy Franz von Somnitz. W latach 1817 – 1841 von Milczewski, 1841 – 1856 von Koelner, 1856 – 1865 Draws, od 1865 r. Edmund Vogl. W 1928 r. 158 ha rozparcelowano i podzielono na dziesięć odrębnych gospodarstw. W latach 1905 – 1945 część dawnego majątku należała do rodziny Lietzau. W marcu 1945 r. właścicielką majątku w Ulinii była Charlotte Buchterkirch, bratanica Edmunda Vogela. Po wojnie do 1984 r. Ulinia

przeszła w zarząd PGR Charbrowo, a od 1984 r. - Petrochemii Płock, która w pałacu utworzyła ośrodek jeździecko-kolonijny. Obecnie w rękach prywatnych. Na frontonie fasady pałacu widniały niegdyś dwie daty, pierwsza dziś niewidoczna wskazywała najprawdopodobniej datę budowy pałacu (przypuszczalnie 2 poł. XIX w.), druga (1924) – datę jego przebudowy. Budowę pałacu należy wiązać z rodziną Voglów, która przyczyniła się do znacznego rozwoju majątku. Edmund Vogl był m.in. budowniczym pobliskiej huty szkła. Obecny kształt pałac uzyskał w 1924 r. w wyniku przebudowy. Park przypałacowy założony w XIX w. jako park krajobrazowy o swobodnej kompozycji, przekomponowany w 1924 r., dziś układ pierwotny słabo czytelny.

Zespół willowo-parkowy w Poraju

Willa wzniesiona została w 1895 r. jako Stacja Badawcza upraw na bagnach wysokich w II Rzeszy. Wraz z willą powstało zaplecze gospodarcze – folwark i park. Przed II wojną światową funkcjonujący zakład doświadczalny rozszerzono o działalność oświatową - jednej z pierwszych szkół w Niemczech kultur torfowych i łakarstwa. W l. 1945-1957 istniał tu Zakład Naukowo-Badawczy Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego, a od 1.01.1951 r. Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa. Po 1957 r. urządzono w niej więzienie, a w późniejszym okresie była siedzibą PGR-u. W 1993 r. przejęta została przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa. Obecnie w rękach prywatnych. Budynek murowany, otynkowany, o wystroju elewacji w stylu secesyjnym, dwupiętrowy z poddaszem, kryty dachem wielopołaciowym.

Zespół pałacowo-parkowy w Zdrzewnie

Majątek Zdrzewno od 1491 r. był w posiadaniu rodzin Wejherów i Godentowskich. W 1678 r. został wyłączną własnością Godentowskich i pozostawał w ich rękach do 1804 r. W 1805 r. przeszedł na własność rodziny Zimdars, będącą właścicielem majątku aż do lat 30-tych XX w. Budowa pałacu i prawdopodobnie urządzenie ogrodu miało miejsce w 1856 r., przebudowa pałacu nastąpiła w 1892 r. i kolejna w 1922 r. Fundatorem starszej części pałacu był Karol Ferdynand Zimdars, natomiast jego

dwuspadowym, prezbiterium – trójspadowym. Od zachodu smukła wieża kryta hełmem ostrosłupowym z iglicą.

Zespół pałacowo-parkowy w Charbrowie

Dwór zbudowany został tuż po 1660 r. dla starosty łębarskiego Krzysztofa von Somnitza. W 1784 r. nastąpiła dobudowa skrzydeł bocznych, budowa kaplicy, w tym samym czasie miało miejsce urządzenie parku. W 1840 r. pałac został przebudowany. Rozebrano zrujnowane skrzydło północne, zaś na jego miejscu zbudowano skrzydło stanowiące przedłużenie skrzydła głównego: tak zwany wdowi dom. Około 1900 r. usunięto skrzydło południowe, w jego miejscu zbudowano nieco większy budynek nawiązujący architektonicznie do starszego, od frontu w jego narożu stała wieżyczka, natomiast od wschodu neogotycka przybudówka. W 1906 r. do XVIII-wiecznego skrzydła dodano neoklasykistyczny portyk. W tym samym czasie nastąpiła rekompozycja parku.

Zespół pałacowo-parkowy w Nowęcinie

Dwór powstał w XV w. jako siedziba rodowa Wejherów, którzy do 1781 r. byli właścicielami nowęcińskiego majątku. Od tego czasu właściciele zmieniali się dość często. Pierwotny gotycki zamek wielokrotnie był przebudowywany. W 1909 r. z inicjatywy kolejnego z właścicieli Leona Ritzke, obiekt uzyskał kształt neogotyckiego pałacu. Z pierwotnej budowli zachowały się fragmenty dawnej kaplicy zwanej Jerusalem. Pozostałością po dawnych właścicielach zamku, jest napis znajdujący się we wnętrzu kaplicy z datą „1567”, który w tłumaczeniu brzmi „Bóg był z nami w śmiertelnym niebezpieczeństwie, działa na nas wzmacniająco”, jest on prawdopodobnie dziełem Ernesta Wejhera. Pałac otoczony jest zadbanym parkiem, w którym zachowały się fragmenty średniowiecznej fosy.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Roszczycach

Kościół zbudowany w 1659 r. Fundatorem kościoła był starosta łębarski Rajnold Krokowski, zmarły w 1667 r. Kościół był także miejscem pochówku rodziny Krokowskich, do których sama wieś Roszczyce należała przez prawie 400 lat, to jest od 1438 r. do 1815 r. Świątynia o późnogotyckiej bryle, orientowana, wzniesiona z cegły, otynkowana, salowa, z trójkątnie zakończonym prezbiterium i prostokątną w rzucie kruchtą. Od zachodu wtopiona w bryłę wieża zwieńczona cebulastym hełmem. Elewacja zachodnia nawy i wieży nieotynkowana. Dach nad korpusem dwuspadowy, przechodzący nad prezbiterium w trójspadowy, kryty dachówką.

bezstylowymi, parterowymi, krytymi wysokim dachem z naczółkami. Przy dworze znajduje się 4 hektarowy park.

Kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki w Lubowidzu

Kościół wzniesiony przez ewangelików w 1909 r., po wojnie należał do parafii p.w. Św. Jakuba Apostoła w Lęborku, od 1994 r. jako filialny należy do parafii p.w. Św. Brata Alberta w Mostach. Usytuowany na osi północny zachód (prezbiterium) - południowy wschód (wieża). Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na wysokim kamiennym fundamencie, korpus oszkarpowany. Jednonawowy z prostokątnym w rzucie prezbiterium, do którego od północy przylega przedsionek. Korpus i prezbiterium przekryte osobnymi dachami dwuspadowymi. Wieża w górnej kondygnacji w konstrukcji szkieletowej, kryta dachem namiotowym.

Gmina Wicko

Kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie

Kościół pierwotnie ewangelicki, wzniesiony został w 1890 r., rozbudowany trochę później o wieżę i absydę. Po wojnie kościół przejęli katolicy, poświęcenie świątyni odbyło się w 1946 r. Budowla orientowana, wzniesiona z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, oszkarpowana. Od zachodu do bryły głównej przylega kwadratowa w rzucie wieża, od wschodu – pięcioboczne prezbiterium, do którego od północy przylega zakrystia na planie kwadratu. Okna zwieńczone łukiem pełnym, w zwieńczeniu elewacji podwójny gzyms rolkowy. Dach korpusu dwuspadowy, dach prezbiterium - wielospadowy, dach wieży – namiotowy, dachy kryte blachą.

Kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Charbrowie

Kościół wzniesiony został w 1669 r. na miejscu wcześniejszego, którego tradycja sięgała średniowiecza. W 1671 r. przeszedł w ręce protestantów (powołano pastora luterańskiego). W 1736 r. świątynia powróciła do katolików. Pierwotnie kościół nie był otynkowany. Z wyjątkiem oszkarpowania i kształtu rzutu (które mogą świadczyć o zapóźnionej tradycji gotyckiej) bryła kościoła nie posiada wyraźnych cech stylowych. We wnętrzu wystrój i wyposażenie renesansowe i barokowe. Murowany z cegły, na kamiennym fundamencie, otynkowany, nawa i prezbiterium przekryte odrębnymi dachami (blacha), nawa –

południowej dostawiona wysoka wieża, przez którą prowadzi główne wejście do kościoła. Od północy prezbiterium oszkarpowane, okna zwieńczone łukiem ostrołukowym, elewacje niemal pozbawione dekoracji.

Kaplica grobowa w Garczegorzu

Kaplica powstała w XVIII w., usytuowana jest na terenie cmentarza. Wewnątrz znajdowało się pięć pochówków w drewnianych trumnach. Budowla wzniesiona została z cegły, na ceglano-kamiennym fundamencie, otynkowana, przekryta dachem czterospadowym, krytym dachówką karpiówką. Wejście zasłonięte płytą pilśniową, od strony wschodniej wnęka, gdzie umieszczona była figura Chrystusa – obecnie zasłonięta płytą pilśniową.

Kościół filialny p.w. Św. Józefa w Janowicach

Kościół wzniesiony w 1882 r. w stylu neogotyckim, jednonawowy na rzucie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, po obu bokach prezbiterium aneksy o ściętych narożnikach. Analogiczne aneksy po obu stronach wieży. Murowany z czerwonej cegły licówki, na kamiennym cokole, oszkarpowany, z wysoką wieżą od zachodu, przekrytą iglicowym hełmem. Z dwiema kondygnacjami ostrołukowych okien w elewacjach wzdłużnych. Korpus nawowy przekryty dachem dwuspadowym, prezbiterium i aneksy kryte osobnymi dachami wielospadowymi. Swoją formą nawiązuje do form kościoła w Łębuni.

Dwór w Leśnicach

Dwór pierwotnie jednokondygnacyjny, wzniesiony prawdopodobnie w połowie XVIII w. przez Jerzego Wejhera, wzmiankowanego jako właściciela Leśnic w 1756 r. W 1840 r. majątek kupił Aleksander Przebendowski, który dobudował piętro i boczne oficyny oraz przekrył całość czterospadowym dachem, na osi stanął ganek, a od strony parku taras. W 1871 r. miejscowość przejął Albert Poll, który sprzedał ją w 1873 r. Karolowi Gebelowi. Wieś w rodzinie Gebelów pozostawała do pocz. XX w. W 1906 r. Leśnice zakupił Jan Zoch z Łęborka, zaś w 1909 r. - Ernest Dewitz, który najprawdopodobniej przebudował dwór. Obecnie dwór założony jest na rzucie podkowy, z dziedzińcem od wschodu. Część centralna, piętrowa, układem pomieszczeń nawiązuje do baroku (reprezentacyjne sale mieszczą się na piętrze), elewacje natomiast mają cechy neoklasycystyczne. Boczne oficyny są budynkami

Kościół parafialny p.w. Michała Archanioła w Łebuni

Kościół wzniesiony został przez ewangelików w 1870 r., w stylu neogotyckim. Orientowany. Jednonawowy, na rzucie prostokąta, z trójbocznie zamkniętym prezbiterium, po obu bokach prezbiterium aneksy o ściętych narożnikach. Murowany z czerwonej cegły licówki, na kamiennym cokole, oszkarpowany, z wysoką wieżą od zachodu, przekrytą hełmem. Z dwiema kondygnacjami ostrołukowych okien w elewacjach wzdłużnych. Korpus nawowy przekryty dachem

dwuspadowym, prezbiterium i aneksy kryte

Gmina Nowa Wieś Lęborska

Kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Chocielewku

Kościół wzniesiony został w l. 1922-1926 według projektu inż. arch. Kichtona z Berlina przez firmę Lubeck i Heratsch z Nowej Wsi Lęborskiej. Prace malarskie we wnętrzu wykonali: Fey – malarz kościelny z Berlina i August Gerhard. Wyposażenie wnętrza wykonali: Schreiner, Marschall, Mac Gottke, Carl Hann. Witraże przedsiębiorstwo z Berlina – Puhl i Wagner-Heimersdorf. Kościół nie jest orientowany, usytuowany na osi południowy wschód (prezbiterium) – północny zachód (wieża). Wzniesiony z kamienia, tynkowany z uwidocznionym rysunkiem ciosów kamiennych, górna kondygnacja wieży w konstrukcji szkieletowej. Dachy kryte blachą. Okna zwieńczone łukiem pełnym. Zbudowany na planie prostokąta, z zamkniętym trójbocznie prezbiterium, od wschodu do prezbiterium przylega prostokątna w rzucie zakrystia, wieża wtopiona w bryłę kościoła. Wnętrze dwunawowe z emporami.

Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Garczegorzu

Kościół wzniesiony przez ewangelików w 1897 r., w stylu neogotyckim. Po wojnie przejęty przez katolików i poświęcony w 1946 r. W latach 1948-1958 należał do parafii p.w. Św. Jakuba w Lęborku. W latach 1958-1960 do parafii p.w. NMP Królowej Polski w Lęborku. Od 1974 r. stanowi samodzielną parafię w Garczegorzu. Budowla nie jest orientowana, usytuowana została na osi północ (prezbiterium) – południe. Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, na planie prostokąta, z kwadratowym w rzucie prezbiterium, do którego przylega zakrystia z przedsionkiem. Do ściany wschodniej przy elewacji

Elewacja frontowa (szczytowa) budynku mieszkalnego przy ul. Kościuszki 86 w Łebie

Budynek wzniesiony został w XVIII w. Elewacja frontowa zwieńczona jest trójkątnym szczytem, widoczna jest belka oczepowa, na której zachował się fragment napisu wraz z datą 1728 r.

Gmina Cewice

Kościół filialny p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie

Świątynia wzniesiona została w l. 1715-1728, stanowiła od początku własność klasztoru norbertanek z Żukowa. Prawdopodobnie właśnie z inicjatywy sióstr utworzona została tu parafia w 1658 r. W 1728 r. kościół otrzymał wyposażenie. W XIX i na pocz. XX w. należał do ewangelików. Budowla wzniesiona w konstrukcji drewnianej szkieletowej, wypełnionej otynkowaną cegłą, na fundamencie z kamienia polnego. Kościół orientowany, salowy z trójbocznie zamkniętą częścią prezbiterialną, z kwadratową w rzucie kruchtą i późniejszą (XX-wieczną) prostokątną przybudówką przylegającą do ściany południowej. Kryty dachem dwuspadowym z dachówką esówką. Wieża od zachodu wtopiona częściowo w korpus, odeskowana, przekryta hełmem iglicowym. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne.

Zespół pałacowo-parkowy w Łebuni

Pałac wzniesiony został w stylu neoromańskim w 1863 r., rozbudowany w 2 poł. XIX w. o część zachodnią, w 2 dekadzie XXI w. przeprowadzono generalny remont wraz z pracami konserwatorskimi. Budynek podpiwniczony, dwukondygnacyjny (ostatnia kondygnacja w formie użytkowego poddasza), kryty dachem łamanym z lukarnami, na wysokim, kamiennym fundamencie, otynkowany, elewacje zdobione boniowaniem. W pobliżu pałacu usytuowany jest grób jednego z byłych właścicieli majątku - Udo Rotha. Park założony w połowie XIX w. w stylu krajobrazowym o swobodnej kompozycji.

Dom młynarza, w którym mieszkał młynarz i jego czeladnik, wzniesiony został w 1806 r., częściowo na murach baszty obronnej. Pierwotnie budynek ten był wzniesiony w konstrukcji ryglowej, około 1948 został przebudowany, z konstrukcji drewnianej pozostały stropy, schody i więźba dachowa. Kolejna przebudowa miała miejsce około 1965 r.: wymieniono stropy na ceramiczne, schody na pierwszą kondygnację na betonowe, częściowo zmieniono również funkcję na administracyjną.

Budynek magazynu przetworów wzniesiony został ok. 1910 r. przez ówczesnego właściciela zespołu młyna Karola Stubbego. Do lat. 50-tych XX w. spełniał również rolę magazynu otrąb i czyszczarni.

Budynek magazynu ziarna i czyszczarni wybudowany został najprawdopodobniej na przełomie XVIII/XIX w., na zrębach dawnego browaru wzniesionego w XIV w. Wzniesiony z cegły, na kamiennych fundamentach, otynkowany.

Magazyn otrąb powstał ok. 1910 r. w ramach rozbudowywanego od pocz. XIX w. zakładu produkcyjnego na zrębach miejskich murów obronnych. Początkowo pełnił funkcje magazynowo-socjalne, które po 1945 r. rozszerzono o pakowanie mąki. W późniejszym czasie urządzono tu sklep, obecnie nieużytkowany. Murowany z cegły, otynkowany, na rzucie litery L, dwukondygnacyjny (ostatnia kondygnacja w formie użytkowego poddasza), kryty dachem dwuspadowym o asymetrycznych połaciach.

Miasto Łeba

Kościół p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łebie.

Dzisiejsza świątynia powstała na miejscu starszej, wzniesionej w 1590 r., po przeniesieniu wsi z lewego brzegu ujścia rzeki Łeby na jej bezpieczniejszy prawy brzeg. W 1682 r. budowla ta spłonęła i już w 1683 r. w jej miejsce wzniesiono kolejny, dzisiejszy kościół, szerszy i wyższy od poprzedniego.

W 1761 r. runęła całkowicie wieża kościelna. Nową wybudowano w 1763 r. W 1791 r. wyposażono świątynię w organy, kolejne ufundowano w 1833 r.

W 1860 r. zakupiono trzy nowe dzwony. Zaś w 1912 r. po remoncie na chór wstawiono kolejne organy.

Relikty średniowiecznego kościoła w Łebie

Dawny kościół św. Mikołaja wzniesiony został w XIV w., usytuowany był na terenie Starej Łeby, która opustoszała po 1558 r. w wyniku katastrofalnych sztormów. Kościół częściowo rozebrano w 1560 r., materiał z rozbiórki wykorzystano przy wznoszeniu nowego kościoła. Po świątyni pozostały ruiny, obecnie istnieje jedynie fragment jednej ściany. W okolicy kościoła w wyniku przeprowadzonych badań archeologicznych odnaleziono liczne pochówki oraz fragmenty fundamentów kościoła. W l. 2018-2019 przeprowadzono prace konserwatorskie zachowanych relikwów kościoła.

rozcłonkowana gzymsami międzykondygnacyjnymi i podokiennymi, a także na poziomie drugiej i trzeciej kondygnacji masywnymi pilastrami. W przyziemiu otwory okienne i otwór drzwiowy zwieńczone łukiem pełnym, witryna od strony północno-zachodniej zwieńczona łukiem odcinkowym.

Spichlerz solny przy ul. Młynarskiej 21 w Lęborku

Spichlerz wzniesiony został w poł. XIX w. pełnił funkcję magazynu solnego. Od strony wschodniej połączony był z budynkiem dawnej stajni i wozowni. Po 1945 r. obiekt był własnością Państwowych Zakładów Zbożowych, później przejęty przez Naczelnika Miasta na miejski ośrodek kultury. W 1985 r. przeszedł w ręce Muzeum w Lęborku. Obecnie zbór Kościoła Zielonoświątkowego.

Budynek wzniesiony na planie prostokąta, kryty dachem trójsпадowym, z facjatą od strony południowej. Częściowo murowany z cegły, częściowo wzniesiony w konstrukcji drewnianej szkieletowej, wypełnionej cegłą. Otynkowany na biało, z pozostawieniem widocznych elementów konstrukcji ryglowej.

Kaplica cmentarna przy ul. Wojska Polskiego 47 w Lęborku

Kaplica wzniesiona została w 1870 r. w stylu neogotyckim jako ewangelicka kaplica cmentarna. Obecnie użytkowana przez gminę ewangelicko-augsburską. Budowla nieorientowana, usytuowana na osi północ-południe, z prezbiterium od południa. Wzniesiona z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie. Jednonawowa, korpus założony na rzucie zbliżonym do kwadratu, prezbiterium na planie prostokąta z półkolistą absydą. Od północy przylega kwadratowa w rzucie kruchta. Korpus i kruchta przekryte osobnymi dachami dwuspadowymi, prezbiterium dachem dwuspadowym przechodzącym w półkolisty. Na dachu korpusu niewielka sygnaturka, przekryta hełmem iglicowym.

Zespół zabudowań młyńskich

Zespół zabudowań młyńskich składa się z budynku młyna, domu młynarza, magazynu przetworów, magazynu ziarna i czyszczarnia, magazynu otrąb, komory turbiny, budynku mieszkalnego.

Młyn wzniesiony został w ostatniej ćwierci XIX w. na miejscu poprzedniego. Tradycje tego miejsca sięgają XIV w., kiedy to powstał pierwszy młyn przy zamku krzyżackim. Obecny budynek powstał na fundamentach średniowiecznego młyna, który przez wieki ulegał przebudowom i rozbudowom.

Kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski przy pl. Kopernika w Łęborku

Kościół wzniesiony został przez protestantów w 1866 r., w stylu neogotyckim, otrzymał wezwanie Salvatora. W latach 1895-1896 wyposażono go w centralne ogrzewanie i oświetlenie gazowe. Po wojnie kościół przeszedł w ręce katolików, świątynię poświęcono w 1946 r. i nadano dzisiejsze wezwanie. Początkowo służyła jako kościół filialny parafii św. Jakuba Apostoła, samodzielną parafią jest od 1958 r. W tym samym roku kościół poddano generalnemu remontowi, wraz z nim renowację przeszły organy. Dwa lata później wykonano ołtarze boczne i konfesjonały. W 1982 r. rozbudowano część prezbiterialną, zaś w latach 1983-1984 wymieniono okna witrażowe z wyjątkiem prezbiterialnych. Nieorientowany, wzniesiony na osi północny wschód - południowy zachód, z czerwonej cegły licówki, na kamiennym fundamencie, na planie prostokąta, z węższym, trójbocznie zakończonym prezbiterium, otoczonym współczesnym, niskim, pięciokątnym obejściem. Od południowego zachodu przylega wysoka wieża na rzucie kwadratu, po bokach wieży trójboczne aneksy, mieszczące klatkę schodową.

Spichlerz przy ul. Kossaka 23 w Łęborku

Spichlerz wzniesiony został ok. 1920 r., ściana południowa i północna - w konstrukcji drewnianej szkieletowej, w elewacji południowej - wypełnionej nieotynkowaną cegłą, w elewacji północnej opierzonej deskami, elewacje wschodnia i zachodnia murowane, z cegły, elewacja zachodnia tynkowana. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, trójkondygnacyjny, niepodpiwniczony, z użytkowym poddaszem, zwieńczony dachem dwuspadowym, krytym dachówką karpiówką. W dachu od strony południowej lukarna mieszcząca dźwig. Okna prostokątne, w elewacji północnej zasłonięte żaluzjowymi okiennicami.

Kamienica przy ul. Młynarskiej 14/15 w Łęborku

Budynek wzniesiony jako kamienica mieszczańska około 1910 r. o historyzującej elewacji. Obecnie siedziba Muzeum w Łęborku. Murowany z cegły, otynkowany, czterokondygnacyjny, podpiwniczony, z poddaszem, przekryty dachem kolankowym. Założony na planie zbliżonym do kwadratu, z prostokątną oficyną boczną. Elewacja frontowa asymetryczna, z nieznacznie wysuniętym przed lico trójosiowym wykuszem, nad nim, powyżej ostatniej kondygnacji wklęsło-wypukły szczyt. Elewacja

jest czterospadowym dachem o złamanych do wewnątrz połaciach. Okna o nowoczesnej formie o wykroju prostokąta leżącego, na parterze zajmują niemal całą szerokość elewacji frontowej i zachodniej, na I piętrze usytuowane zostały w narożnikach elewacji. Od strony elewacji zachodniej przylegała do bryły głównej parterowa dobudówka z dachem płaskim, obecnie dobudówka przekryta jest pozornym dachem skośnym krytym dachówkami. Budynek został po wojnie wydłużony od strony północnej.

Zespół budynków Starostwa Powiatowego z parkiem przy ul. Czolgistów 5 w Lęborku.

Zespół składa się z budynku administracyjnego, budynku gospodarczego (wozowni) oraz parku. Był to kompleks dawnego Landratsamtu, który do użytku został oddany w 1914 r. Po II wojnie światowej jego funkcja pozostała bez zmian; mieściła się tu siedziba władz powiatu lęborskiego, od 1975 r. pełniła funkcję urzędu miejskiego, by ponownie powrócić w ręce władz powiatowych. Budynek główny swoją architekturą nawiązuje do rozwiązań rezydencjonalnych z XVIII w.; bryła budynku jest proporcjonalna, ze skromnym detałem architektonicznym, zachowana niemal w całości w oryginalnej formie. Wzniesiony z cegły, otynkowany, dwukondygnacyjny, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem. Dach mansardowy, kryty dachówką karpiówką. Od strony elewacji ogrodowej pięcioboczny ryzalit, zwieńczony osobnym dachem mansardowym. W skład zespołu obok budynku głównego wchodzi również dawna wozownia, która razem z budynkiem głównym i jego skrzydłem tworzą założenie na rzucie litery „U”. Budynek ten łączy dziś funkcje administracyjne i funkcje gospodarcze (garaże). Park założony w tym samym czasie co budowa całego kompleksu, położony po stronie południowej budynku głównego ma charakter parku miejskiego otwartego dla spacerowiczów.

Szkoła przy ul. Dygasińskiego 14

Budynek wzniesiony został w 1928 r. i pełnił funkcję szkoły dla dziewcząt, w czasie II wojny światowej zorganizowano w nim szpital, po wojnie stacjonowały w nim wojska radzieckie, a od 1946 r. mieści się tu siedziba liceum. Zbudowany z ciemnej cegły licowej, na planie prostokąta z dwoma rozczłonkowanymi skrzydłami na rzucie litery „L”. Bryła główna przekryta dachem czterospadowym, skrzydła dachami dwuspadowymi. Po środku dachu bryły głównej ośmioboczna wieżyczka obłożona blachą miedzianą, zwieńczona tarasem. Budynek trójkondygnacyjny, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem. Elewacje rozczłonkowane trójkątnymi lizenami, okna obramowane kamiennymi, profilowanymi opaskami. W dachu liczne trójkątne lukarny.

latarnią. Na osi elewacji frontowej (południowo-wschodniej) pseudoryzalit zwieńczony schodkowym, ażurowym szczytem, ze sterczynami zwieńczonymi ostrosłupowymi hełmami. Na trzech pierwszych osiach od strony północno-wschodniej mocno wysunięta dobudówka zwieńczona schodkowym szczytem. W elewacji bocznej (południowo-zachodniej) na dziesiątej osi od strony północno-zachodniej na drugiej kondygnacji mały trójkątny wykusz. Nad czterema pierwszymi osiami od strony północno-zachodniej trójkątny szczyt zdobiony sterczynami.

Kamienica przy ul. Armii Krajowej 15 w Łęborku

Kamienica wzniesiona została na pocz. XX w., po II wojnie światowej pełnił funkcje przychodni zdrowia, obecnie ponownie pełni funkcje mieszkalne. Elewacje budynku zdobione secesyjnym detalem architektonicznym. Wzniesiony z cegły, otynkowany, na wysokim kamiennym fundamencie. Budynek złożony z dwóch brył, od strony ul. Armii Krajowej – dwukondygnacyjnej przekrytej dachem kolankowym, od południowego zachodu – jednokondygnacyjnej, przekrytej dachem mansardowym. W narożniku zachodnim wieża na palnie koła, przekryta cebulastym hełmem. Na pierwszej osi od północnego wschodu elewacji frontowej (północno-zachodniej) ryzalit pozorny.

Kamienica przy ul. Armii Krajowej 16 w Łęborku – ob. siedziba Miejskiej Biblioteki Publicznej

Kamienica zbudowana została około 1918 r., w stylu neoklasycystycznym. Do 1945 r. należała do Jana Caspera, właściciela banku i wytwórni alkoholi. Po II wojnie światowej była siedzibą Komitetu Miejskiego PZPR. Budynek wzniesiony z cegły, otynkowany, przekryty dachem czterosпадowym (dachówka karpiówka) z lukarnami przekrytymi jednospadowymi dachami. Dwukondygnacyjny, na planie prostokąta, z wieżą od strony zachodniej. Elewacje bogato zdobione detalem neoklasycystycznym, parter boniowany.

Bank przy ul. Armii Krajowej 18 w Łęborku

Budynek banku, pierwotnie oddział Reichsbanku (Centralnego Banku Rzeszy), wzniesiony został w 1933 r., po II wojnie światowej stanowił siedzibę oddziału Narodowego Banku Polskiego, do dziś zachował swą funkcję. Wzniesiony został w stylu modernistycznym, autorstwo projektu przypisuje się architektom z kręgu szkoły Bauhausu Waltera Gropiusa. Murowany z cegły, otynkowany. Jego prosta bryła oparta na rzucie prostokąta zwieńczona

Pocztą przy ul. Armii Krajowej 11 w Łęborku

Budynek poczty wzniesiony został w 1905 r., w stylu neogotyckim. Po II wojnie światowej rozebrano murowaną bramę po stronie północno-zachodniej. W latach 60-tych XX w. dobudowano od strony ul. Skłodowskiej-Curie nowy budynek poczty przeznaczony na biura, przebudowany pod koniec XX wieku. Budynek wzniesiony został z czerwonej cegły licówki, dwukondygnacyjny, wysoko podpiwniczony, kryty dachem czterospadowym. W elewacji frontowej na osi ryzalit pozorny poprzedzony jednokondygnacyjną dobudówką, mieszczącą główne wejście do budynku. Wschodni narożnik zaakcentowany pseudoryzalitem, przechodzącym w drugiej kondygnacji w ośmioboczną wieżyczkę, zwieńczoną ostrosłupowym hełmem. Pseudoryzalit zwieńczony szczytem schodkowym ze sterczynami i blendami zdobionymi maswerkami.

Kamienica przy ul. Armii Krajowej 13 w Łęborku

Kamienica wzniesiona została w 1900 r., w stylu eklektycznym, jako budynek mieszkalny dla pracowników poczty. Zbudowana z cegły, częściowo tynkowana (pierwsza kondygnacja elewacji frontowej i bocznej wykończona z żółtej licowej cegły, wyższe kondygnacje tynkowane), na wysokim ceglano-kamiennym cokole. Trójkondygnacyjna, przekryta dachem wielopłaciowym. Założona na planie prostokąta. W elewacji frontowej (północno-zachodniej) na drugiej i trzeciej osi od strony północno-wschodniej pseudoryzalit zwieńczony neobarokowym szczytem, na trzeciej osi od strony północno-wschodniej, na drugiej i trzeciej kondygnacji wykusz wsparty na wydutych wspornikach. W elewacji bocznej (północno-wschodniej) na piątej osi od strony południowo-wschodniej pseudoryzalit, zwieńczony skromnym, neobarokowym szczytem, na szóstej osi, na wysokości II kondygnacji trójkątny wykusz.

Ratusz przy ul. Armii Krajowej 14 w Łęborku

Budynek wzniesiony został w latach 1890-1900, w stylu neogotyckim. W 1927 r. dobudowano skrzydło południowo-wschodnie, przeznaczone na Miejską Kasę Oszczędności, w przyziemiu na piwnicę radnych. Od południowego zachodu mieściło się mieszkanie burmistrza. Do 1975 r. mieścił się tu urząd miasta, następnie do 1992 r. biblioteka, USC, konsumy, PSS „Społem”. Od 1992 r. ponownie budynek przejął urząd miasta. Wzniesiony z czerwonej cegły licówki, na wysokim ceglany cokole, dwukondygnacyjny, z masywną trójkondygnacyjną wieżą w narożniku południowo-zachodnim, zwieńczoną ostrosłupowym hełmem z

- kościół z plebanią i zielenią;
- zespół zamkowy;
- zespół obiektów młyna;
- dawna farbiarnia przy Placu Spółdzielczym 14/15;
- poszczególne kwartały zabudowy: pomiędzy ul. Staromiejską, Przymurną i Placem Spółdzielczym oraz kwartał pomiędzy ul. Curie Skłodowskiej, Reja, Armii Krajowej i Staromiejską;
- zespół reprezentacyjnych obiektów wzdłuż ul. Armii Krajowej.

Kościół św. Jakuba w Łęborku

Świątynia wzniesiona została w XIV-XV w., w latach 1519-1639 użytkowana była przez protestantów. W 1640 r. kościół został ponownie konsekrowany i powrócił w ręce katolików. W 1657 r. miejsce miał pożar wniecony przez opuszczających miasto Szwedów, który uszkodził sklepienia i dachy kościoła. W 1682 r. wybuch kolejny pożar, tym razem zniszczeniu uległ korpus nawowy. W 1754 r. miejsce miała odbudowa świątyni, wtedy to obniżono wieżę i nakryto ją nowym hełmem, korpus otrzymał nowy dach, wymieniono podłogi z drewnianych na ceramiczne w nawach i prezbiterium, we wnętrzu ustawiono cztery boczne ołtarze. W 1822 r. zamontowano nowe organy. W l. 1907-1910 przeprowadzono na szeroką skalę roboty budowlane i konserwatorskie, m.in. wymieniono stalle, wykonano polichromię wnętrza, z tego też czasu pochodzi kruchta przy nawie południowej oraz północny aneks wieży. Zachowało się bogate wyposażenie wnętrza z XVII-XVIII w. Do najcenniejszych elementów wystroju należą: rokokowy ołtarz boczny fundacji ks. Ignacego Lniskiego, osiemnastowieczne tabernakulum z interesującą dekoracją rzeźbiarską, barokowy ołtarz główny oraz rokokowa, drewniana ambona.

Kamienica przy ul. Armii Krajowej 7 w Łęborku

Kamienica wzniesiona została pod koniec XIX w., w stylu klasycystycznym. Murowana z cegły, otynkowana, na wysokim cokole, założona na planie litery „L”, ze ściętymi narożnikami. Kryta dachem kolankowym. Na narożnikach wykusze, wsparte na potężnych wolutowych wspornikach. Elewacje rozczłonkowane bogatym detałem architektonicznym, cokół i partie podokienne parteru boniowane, okna parteru ujęte opaskami zdobionymi od góry potrójnymi kłóncami, nad oknami pierwszego piętra naczółki wsparte na konsolkach, naprzemiennie trójkątne i proste, całość zwieńczona wydatnym gzymsem wspartym na podwójnych konsolkach.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Z terenu powiatu lęborskiego do wojewódzkiej ewidencji zabytków wpisane są 563 obszary i obiekty zabytkowe.

Do gminnej ewidencji zabytków miasta Lęborka włączonych jest 17 zespołów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, 123 obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, 91 innych zabytków nieruchomych wyznaczonych przez Burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Do gminnej ewidencji zabytków miasta Łeba włączone są 3 obiekty wpisane do rejestru zabytków, 91 obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, 103 inne zabytki nieruchome wyznaczone przez Burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Do gminnej ewidencji zabytków gminy Cewice włączone są 4 obiekty wpisane do rejestru zabytków, 108 obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz 2 obiekty nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Do gminnej ewidencji zabytków gminy Nowa Wieś Lęborska włączonych jest 6 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, 163 obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Do gminnej ewidencji zabytków gminy Wicko włączonych jest 9 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, 78 obiektów wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

5.5.1. Zabytki archeologiczne

Najcenniejszymi zabytkami archeologicznymi na terenie powiatu lęborskiego są: cmentarzysko kultury łużyckiej w Siemirowicach, gm. Cewice, osada średniowieczna w Lęborku, cmentarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego, cmentarzysko z epoki żelaza oraz cmentarzysko w Czarnówku (gm. Nowa Wieś Lęborska), cmentarzysko z epoki żelaza w Garczegorzu (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Krępie Kaszubskiej (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Nowej Wsi Lęborskiej, grodzisko w Białogardzie (gm. Wicko). Grodziska posiadają wysokie walory krajobrazowe, przez co mogą stanowić atrakcję turystyczną, a ze względu na znaczenie dla kultury i historii mają wysoką wartość dydaktyczną.

5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków

Miasto Lębork

Układ Starego Miasta Lęborka wraz z fragmentami murów obronnych i basztami.

Miasto założone zostało w XIV w. na prawie chełmińskim.

W granicach średniowiecznych murów obronnych miasta lokacyjnego znajdują się następujące zabytkowe obiekty budowlane:

- zespół murów obronnych wraz z przedpołem ekspozycji historycznego przebiegu fortyfikacji miasta lokacyjnego;

- innych elementów, jeżeli występują jako istotne elementy fizjonomii zespołu zabudowy i charakteru obszaru,
- ewentualnych nowych podziałów własnościowych uwzględniających wewnętrzny historyczny układ komunikacyjny.

W stosunku do układów zabytkowej zieleni ustalenia planu dotyczą m.in.:

- dopuszczonych działań na terenach zieleni,
- proporcji terenów zieleni do zabudowy,
- zachowania lub odtworzenia układu kompozycyjnego - osi, szpalerów, wglądów, dominant,
- składu roślinnego,
- działań dotyczących zachowania lub odtworzenia obudowy układu komunikacyjnego,
- zasad realizacji drobnych form architektonicznych i urządzeń technicznych,
- powiązań z innymi elementami zagospodarowania,
- zakazu dokonywania wtórnych podziałów własnościowych,
- dopuszczonych form ogrodzeń,
- innych istotnych elementów fizjonomii zespołu.

W stosunku do zabytków architektury i budownictwa ustalenia planu dotyczą m.in.:

- określenia chronionych wartości zabudowy istniejącej (historyczna linia zabudowy, forma i gabaryt obiektów, forma dachów, opracowanie elewacji, kolorystyka, materiały, itp.) i ustalenie zakazu jej zmiany lub nakazu przywrócenia,
- zasad zagospodarowania posesji - działki budowlanej (lokalizacja elementów zabudowy),
- określenia dopuszczalnych zmian i warunków ich realizacji,
- określenia gabarytów oraz parametrów estetycznych, technicznych i użytkowych dla zabudowy nowej (przebieg linii zabudowy, forma i gabaryt obiektów, forma dachów, opracowanie elewacji, kolorystyka, materiały, itp.),
- utrzymania, przywrócenia lub zmiany podziału parcelacyjnego (podstawowego elementu organizacji i fizjonomii przestrzeni),
- określenia innych elementów kontekstu krajobrazowego (w tym zieleni urządzonej, nawierzchni i towarzyszącej obiektowi małej architektury) dla utrzymania lub przywrócenia wartości chronionych.

Na terenie powiatu łębskiego blisko 22 % powierzchni obłożone jest aktualnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w tym: gmina Cewice 10%, miasto Łębork blisko 60%, miasto Łeba 15 %, gmina Wicko 15 %, gmina Nowa Wieś Łębska 10%.

Określone w planach miejscowych zasady ochrony konserwatorskiej są adekwatne do wartości zasobu kulturowego gmin i właściwie je chronią. Określają dokładnie przedmiot ochrony i zasady realizacji inwestycji przy zabytkowych obiektach i obszarach. Biorąc pod uwagę niewielki procent powierzchni powiatu objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego należy stwierdzić, że większość zasobu materialnego dziedzictwa kulturowego powiatu nie jest należycie chroniona pod względem konserwatorskim.

5.4. Zabytki w gminnych ewidencjach zabytków

Ewidencja zabytków, zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy, a zgodnie z art. 19 w/w ustawy stanowią podstawę do wyznaczania w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego obszarów oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

- zakres ochrony wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego składających się na strukturę przestrzenną strefy,
- zasady wprowadzania współczesnych elementów zagospodarowania w zabytkową strukturę przestrzenną,
- ograniczenia i dopuszczenia w zagospodarowaniu,
- 2. otoczenia/ekspozycji zabytku, wyznaczana w sytuacji, gdy:
 - w decyzji o wpisaniu obiektu do rejestru zabytków nie uwzględniono otoczenia zabytku w rozumieniu art. 9 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a wymaga ono ochrony,
 - specyfika terenu wokół obiektu i obszaru zabytkowego przeznaczonego do ochrony w planie (ukształtowanie, zagospodarowanie, użytkowanie) wskazuje na taką potrzebę.
- 3. krajobrazu kulturowego,
- 4. stanowisk archeologicznych.

W stosunku do historycznych układów urbanistycznych ustalenia planu dotyczą m.in.:

- zachowania kompozycji przestrzennej,
- utrzymania form zagospodarowania terenu,
- utrzymania form i charakteru zabudowy,
- historycznego układu komunikacyjnego z określeniem linii regulacyjnych, rodzaju nawierzchni i obiektów małej architektury oraz ewentualnej lokalizacji zadrzewień i zieleni urządzonej,
- określenia dopuszczalnych uzupełniających form zabudowy,
- intensywności zabudowy i wskaźników wielkości terenów utwardzonych w stosunku do powierzchni działki,
- obowiązujących linii zabudowy dla obiektów projektowanych,
- zasad kompozycji elewacji i zasad ich ewentualnych przekształceń,
- minimalnej i maksymalnej wysokości zabudowy frontowej i wewnętrznej (gospodarczej i mieszkalnej),
- zasad obsługi komunikacyjnej, w tym usytuowanie wejść do budynków i wjazdów na posesje,
- form dachów i materiału pokrycia dachowego istniejącej zabudowy historycznej i projektowanej,
- materiału i form ogrodzeń,
- charakterystycznych elementów małej architektury,
- utrzymania charakteru szaty roślinnej i układów zieleni wysokiej,
- ochrony historycznych podziałów własnościowych,
- lokalizacji urządzeń technicznych (naziemnych zbiorników, masztów, anten, nośników reklamowych,
- klimatyzatorów, szafek kablowych i telekomunikacyjne, pomieszczeń do gromadzenia odpadów itp.),
- innych istotnych elementów fizjonomii zespołów zabudowy.

W stosunku do obiektów i obszarów poprzemysłowych ustalenia planu dotyczą m.in.:

- zasad adaptacji obiektów istniejących oraz realizacji nowej zabudowy,
- zasad kompozycji brył i elewacji oraz zasad ich przekształceń w trakcie użytkowania,
- ustalenia minimalnej i maksymalnej wysokości zabudowy,
- rozwiązań układu komunikacyjnego,
- lokalizacji urządzeń technicznych,
- dopuszczalnych form ogrodzeń,

- terenów rekreacyjno-wypoczynkowych oraz terenów służących organizacji imprez masowych;
- pomników ząglady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej;
- terenów zamkniętych, i granice stref ochronnych terenów zamkniętych;
- sposób usytuowania obiektów budowlanych w stosunku do dróg i innych terenów publicznie dostępnych oraz do granic przyległych nieruchomości, kolorystykę obiektów budowlanych oraz pokrycie dachów;
- minimalną powierzchnię nowo wydzielonych działek budowlanych.

Wszystkie powyższe zasady dotyczą w równym stopniu terenów występowania zabytków i obszarów zabytkowych.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach miejscowych:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.
- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- parków kulturowych.
- uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami
- wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

W ustaleniach ogólnych planu wskazuje się zabytkowe obiekty i obszary:

- ustalonej ustawowej ochronie prawnej (wpisane do rejestru zabytków, pomniki historii, parki kulturowe),
- dla których ustanawia się ochronę na mocy ustaleń planu:
- zabytki budownictwa i architektury wskazane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy/ujęte w gminnej ewidencji zabytków,
- obszary wskazane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy/ujęte w gminnej ewidencji zabytków, dla których należy ustalić strefy ochrony konserwatorskiej,
- wartości niematerialne, o których mowa w art. 6 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wymagające ochrony w planie (historyczne nazwy dzielnic, obiektów, placów, zespołów przestrzennych itp.).

Plan miejscowy powinien zapewnić:

- zachowanie i eksponowanie zasobu i walorów dziedzictwa kulturowego,
- ochronę walorów dziedzictwa kulturowego,
- kształtowanie harmonijnego, współczesnego krajobrazu kulturowego z uwzględnieniem uwarunkowań historycznych i regionalnych.

W planach wyznacza się w zależności od potrzeb wynikających ze specyfiki miejsca strefy ochrony konserwatorskiej:

1. obszaru zabytkowego, w której określa się:

Zgodnie z zapisami Konstytucji Rzeczypospolitej Polski planowanie przestrzenne w Polsce respektuje zasadę zrównoważonego, trwałego rozwoju. Zasada ta w równym stopniu odnosi się do ochrony środowiska przyrodniczego jak i dziedzictwa kulturowego.

W myśl art. 15 ust. 2 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym w miejscowych planach obowiązkowo określa się:

- przeznaczenie terenów oraz linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu lub różnych zasadach zagospodarowania;
- zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego;
- zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu;
- zasady kształtowania krajobrazu;
- zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej;
- wymagania wynikające z potrzeb kształtowania przestrzeni publicznych;
- zasady kształtowania zabudowy oraz wskaźniki zagospodarowania terenu, maksymalną i minimalną intensywność zabudowy jako wskaźnik powierzchni całkowitej zabudowy w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej, minimalny udział procentowy powierzchni biologicznie czynnej w odniesieniu do powierzchni działki budowlanej, maksymalną wysokość zabudowy, minimalną liczbę miejsc do parkowania w tym miejsca przeznaczone na parkowanie pojazdów zaopatrzonych w kartę parkingową i sposób ich realizacji oraz linie zabudowy i gabaryty obiektów;
- granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie, na podstawie odrębnych przepisów, terenów górniczych, a także obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, obszarów osuwania się mas ziemnych, krajobrazów priorytetowych określonych w audycie krajobrazowym oraz w planach zagospodarowania przestrzennego województwa;
- szczegółowe zasady i warunki scalania i podziału nieruchomości objętych planem miejscowym;
- szczególne warunki zagospodarowania terenów oraz ograniczenia w ich użytkowaniu, w tym zakaz zabudowy;
- zasady modernizacji, rozbudowy i budowy systemów komunikacji i infrastruktury technicznej;
- sposób i termin tymczasowego zagospodarowania, urządzania i użytkowania terenów.

W zależności od potrzeb i specyfiki obszaru w planie zagospodarowania przestrzennego można ustalić między innymi granice:

- obszarów wymagających przeprowadzenia scaleń i podziałów nieruchomości;
- obszarów rehabilitacji istniejącej zabudowy i infrastruktury technicznej;
- obszarów wymagających przekształceń lub rekultywacji;
- terenów pod budowę urządzeń oraz granice ich stref ochronnych związanych z ograniczeniami w zabudowie, zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu oraz występowaniem znaczącego oddziaływania tych urządzeń na środowisko;
- terenów pod budowę obiektów handlowych;
- terenów rozmieszczenia inwestycji celu publicznego o znaczeniu lokalnym;
- terenów inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, umieszczonych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub w ostatecznych decyzjach o lokalizacji drogi krajowej, wojewódzkiej lub powiatowej, linii kolejowej o znaczeniu państwowym, lotniska użytku publicznego;

			parafialny p.w. św. Michała Archaniola	kościół
3.	Nowa Wieś Lęborska	Nowa Wieś Lęborska	Plebania parafii	część wyposażenia kościoła parafialnego

5.3.4. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	gmina	miejsowość	nr stan w miejscowości	nr stan. AZP WKZ	Funkcja-chronologia-kultura archeologiczna	nr rejestru	decyzja wpis do rej. zabytków
1.	Cewice	Siemirowice	1	11-35/10	cmentarzysko kultury łużyckiej	A-a-96/024/G	WKZ w Gdańsku nr KLV/KZ/2/13/56 z dn. 25.11.1956 r.
2.	Lębork	Lębork	5	7-36/54	osada średniowieczna?	A-a-98/97/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2424/70 z dn. 10.07.1970 r.
3.	Nowa Wieś Lęborska	Czarnówko	5	7-35/97	cmentarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego	A-a-102/215/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5099/72 z dn. 2.12.1972 r.
4.	Nowa Wieś Lęborska	Czarnówko	1	7-35/93	cmentarzysko z epoki żelaza	A-a-103/216/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5100/72 z dn. 2.12.1972 r.
5.	Nowa Wieś Lęborska	Czarnówko	2	7-35/94	cmentarzysko	A-a-104/217/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5101/72 z dn. 2.12.1972 r.
6.	Nowa Wieś Lęborska	Garczegorze	1	6-35/81	cmentarzysko z epoki żelaza	A-a-101/214/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5098/72 z dn. 2.12.1972 r.
7.	Nowa Wieś Lęborska	Krępa Kaszubska	2	6-35/2	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a-100/131/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/1266/71 z dn. 25.03.1971 r.
8.	Nowa Wieś Lęborska	Nowa Wieś Lęborska	3	7-35/121	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a-99/98/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/2423/70 z dn. 10.07.1970 r.
9.	Wicko	Białogarda	1 lub 2	5-35/51	grodzisko	A-a-97/94/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2427/70 z dn. 10.07.1970 r.

5.3.5. Miejsowe plany zagospodarowania przestrzennego

Zgodnie z przepisami ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym do zadań własnych gminy należy kształtowanie polityki przestrzennej, co realizowane jest poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. W myśl ww. ustawy, w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza: (...) wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W myśl art. 7 ustawy o ochronie zabytków, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego są prawną formą ochrony zabytków. Na organ sporządzający plan, ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym w art. 7 ust. 1 pkt 9 nakłada obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego. Sformułowane w nim zasady posiadają rangę prawa miejscowego.

			murów w granicach działki nr 83, 3. magazyn otrąb wraz z gruntem po obrysie murów obejmującym część działki nr 70/2				
38.	1963	07.12.2018	elewacja frontowa (szczytowa) budynku mieszkalnego wraz z gruntem w obrysie ściany szczytowej, obejmującym część działki nr 424/14 obr. 1	ul. Kościuszki	86	Łeba	Łeba

5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Nr rej. zab.	Data wpisu	Gmina	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Zabytki ruchome
1.	155	12.04.1975, 21.12.1992	Wicko	Charbrowo	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. św. Józefa	wyposażenie kościoła
2.	156	12.04.1975	Cewice	Bukowina	Kościół rzymskokatolicki filialny p.w. Narodzenia NMP	wyposażenie kościoła
3.	225	04.12.1989	Lębork	Lębork	Zamek	kominek
4.	227 227/11	08.12.1989, 05.05.2001, 16.07.2008, 22.07.2013, 29.06.2018	Lębork	Lębork	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. św. Jakuba	wyposażenie kościoła
5.	250	08.07.1994	Łeba	Łeba	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Wniebowzięcia NMP	wyposażenie kościoła
6.	264	20.02.1996, 07.07.2009	Wicko	Roszczyce	Kościół rzymskokatolicki filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	wyposażenie kościoła
7.	273	31.07.1997	Nowa Wieś Lęborska	Chociełwko	Kościół rzymskokatolicki filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	wyposażenie kościoła
8.	300	10.05.2006	Wicko	Białogarda	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela	wyposażenie kościoła
9.	314	16.07.2008	Lębork	Lębork	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. NMP Królowej Polski	wyposażenie kościoła
10.	339	08.03.2012	Lębork	Lębork	Kamienica przy Al. Wolności 71	wystrój kamienicy
11.	347	05.02.2013	Nowa Wieś Lęborska	Mosty	Parafia p.w. św. Brata Alberta	element wyposażenia
12.	377/1	20.06.2018	Lębork	Lębork	Kaplica Ewangelicko-Augsburska	wyposażenie kaplicy

5.3.3. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Gmina	Miejscowość	Miejsce przechowywania	Zabytki ruchome
1.	Wicko	Charbrowo	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. św. Józefa	część wyposażenia kościoła
2.	Cewice	Łebunia	Kościół rzymskokatolicki	wyposażenie

21.	1463	17.06.1994	kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja	Łeba		Łeba	Łeba
22.	1464	17.06.1994	kamienica	ul. Młynarska	14/15	Lębork	Lębork
23.	1491	18.11.1994	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	Ulinia		Ulinia	Wicko
24.	1507	17.01.1995	zespół willowo-parkowy (willa, park)	Poraj		Poraj	Wicko
25.	1532	20.03.1995	kościół parafialny p.w. Michała Archanioła	Łebunia		Łebunia	Cewice
26.	1635	10.07.1997	kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego	Chocielewko		Chocielewko	Nowa Wieś Lęborska
27.	1664	08.06.1998	kościół filialny p.w. Św. Józefa	Janowice		Janowice	Nowa Wieś Lęborska
28.	1710	29.06.2000	kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki	Lubowidz		Lubowidz	Nowa Wieś Lęborska
29.	1715	21.09.2000	zespół budynków Starostwa Powiatowego wraz z parkiem	ul. Czołgistów	5	Lębork	Lębork
30.	1716	21.09.2000	budynek szkoły	ul. Dygasińskiego		Lębork	Lębork
31.	1720	13.12.2000	kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny	Garczegorze		Garczegorze	Nowa Wieś Lęborska
32.	1764	24.11.2005	kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	Białogarda		Białogarda	Wicko
33.	1822	20.05.1988	budynek poczty	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	11	Lębork	Lębork
34.	1855	17.08.2009	kaplica cmentarna wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli	Wojska Polskiego	47	Lębork	Lębork
35.	1871	27.12.2010	budynek dawnego spichlerza solnego wraz z częścią działki, w granicach obrysu budowli	ul. Młynarska	21	Lębork	Lębork
36.	1925	30.10.2015	relikty średniowiecznego kościoła wraz z otoczeniem, dz. 1/23 i 1/14	Łeba		Łeba	Łeba
37.	1941	23.02.2017	zespół zabudowań młyńskich składający się z : 1. budynek młyna wraz z wystrojem i wyposażeniem wnętrza, magazyn przetworów, magazyn ziarna i czyszczarnia, komora turbiny, budynek mieszkalny wraz z otoczeniem obejmującym część działki nr 86 ; 2. dom młynarza wraz z gruntem w obrysie	ul. Przyzamcze		Lębork	Lębork

5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	nr rejestru zabytków	data wpisu do rejestru zabytków	obiekt	adres	nr	miejsowość	gmina
1.	106	30.06.1959	układ urbanistyczny Starego Miasta Lęborka	Lębork		Lębork	Lębork
2.	189	31.10.1960	kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP	Charbrowo		Charbrowo	Wicko
3.	266	09.12.1961	kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	Bukowina		Bukowina	Cewice
4.	268	12.12.1961	kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	Lębork		Lębork	Lębork
5.	269	12.12.1961	dwór	Leśnice	10	Leśnice	Nowa Wieś Lęborska
6.	1172	01.07.1987	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	ul. Jeziorna	2	Nowęcín	Wicko
7.	1179	21.07.1987	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	Łebunia		Łebunia	Cewice
8.	1180	21.07.1987	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	Charbrowo		Charbrowo	Wicko
9.	1183	21.07.1987	zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	Zdrzewno		Zdrzewno	Wicko
10.	1184	14.09.1987	ratusz	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	14	Lębork	Lębork
11.	1223	20.05.1988	budynek banku	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	18	Lębork	Lębork
12.	1224	20.05.1988	budynek - ob. Przychodnia Rejonowa	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	15	Lębork	Lębork
13.	1225	20.05.1988	budynek - d. siedziba KW PZPR	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	16	Lębork	Lębork
14.	1226	20.05.1988	kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski	Plac Kopernika	6	Lębork	Lębork
15.	1227	20.05.1988	spichlerz	ul. Kossaka	23	Lębork	Lębork
16.	1228	20.05.1988	dom	Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	13	Lębork	Lębork
17.	1229	20.05.1988	kamienica	ul. Armii Krajowej (d. Bohaterów Stalingradu)	7	Lębork	Lębork
18.	1286	09.10.1989	wiatrak	Zdrzewno		Zdrzewno	Wicko
19.	1312	12.06.1990	kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	Roszczyce		Roszczyce	Wicko
20.	1324	14.09.1990	kaplica grobowa	Garczegorze		Garczegorze	Nowa Wieś Lęborska

kościół ewangelicki w Lęborku, kaplica cmentarna w Lęborku (niewielkie ubytki tynku w płycinach, miejscami ślady zawilgocenia fundamentów), Łebie, pałace w Łebuni, Nowęcinnie, Ulinii (w tym ostatnim widoczne są nieliczne ślady zawilgocenia np. ściany północnej oraz balustrad schodów w elewacji frontowej), willa w Poraju, budynek dawnego spichlerza solnego w Lęborku, mury obronne wraz z basztami wokół starego miasta w Lęborku. Relikty średniowiecznego kościoła w Łebie, po ostatnich pracach konserwatorskich i wzmocnieniu konstrukcji, są w dobrym stanie technicznym. Parki podworskie w Łebuni, Nowęcinnie, Poraju i Ulinii oraz park przy budynku Starostwa Powiatowego w Lęborku są zadbane, drzewostan jest w dobrej kondycji zdrowotnej. Budynki mieszkalne w Lęborku są na ogół w dobrym stanie technicznym. Remontu wymagają kamienice przy ul. Armii Krajowej 13 i 15. Niektóre ze świątyń na obszarze powiatu wymagają doraźnego remontu np. w Białogardzie, Garczegorzu, Janowicach, Łebuni i Roszczycach. Kaplica grobowa w Garczegorzu jest w średnim stanie technicznym – fundamenty są silnie zawilgocone, otwór drzwiowy oraz wnęka, gdzie wstawiona była rzeźba Chrystusa zabite są dyktą. Pałac w Charbrowie jest w ogólnym stanie technicznym dobrym (miejscami złuszczona farba na elewacji frontowej), jedynie skrzydło południowe jest zaniedbane, jednym z dużych zagrożeń dla pałacu jest znaczne uszkodzenie fragmentu fundamentu w elewacji tylnej (wschodniej) – przy zewnętrznym kranie (spowodowane prawdopodobnie stałym zamakaniem tej części muru). Park w Charbrowie jest zaniedbany, miejscami poprzerastany samosiewami. W średnim stanie technicznym, wymagającym remontu są niektóre z zabytków techniki, tj.: komora turbiny, młyn, magazyn przetworów, magazyn ziarna i czyszczarnia, z zespołu zabudowań młyńskich przy ul. Przyzaczce w Lęborku, a także elewacja frontowa budynku mieszkalnego przy ul. Kościuszki 86 w Łebie (zawilgocenie fundamentów, złuszczona farba, belka oczepowa, na której widoczne są pozostałości napisu z 1723 r. wymaga wzmocnienia strukturalnego oraz impregnacji). W złym stanie technicznym jest dwór w Leśnicach – mury oficyn bocznych oraz ganku w elewacji frontowej są mocno zawilgocone, znaczne ubytki tynku na ścianach ganku, cegła spulstrowana, spoiny wypłukane, stolarka okienna ganku w bardzo złym stanie technicznym, drewno pozbawione ochronnej warstwy farby miejscami jest spróchniałe, wypaczone. W oficynie wschodniej oryginalna stolarka okienna wymieniona na nową, o formach nie nawiązujących do form historycznych. Spichlerz przy ul. Kossaka 23 w Lęborku jest w złym stanie technicznym – ściany zewnętrzne w przyziemiu są mocno zawilgocone, w wyniku czego dolne fragmenty części belek konstrukcji ryglowej są zbutwiały. W bardzo złym stanie technicznym jest pałac w Zdrzewnie – pozbawiony stolarki okiennej i drzwiowej, wewnątrz powyrywane zostały instalacje, przy otworach okiennych parteru zostały wyrwane znaczne fragmenty muru, brak podłóg i desek sufitowych nad pierwszą kondygnacją. Obiekt niszczy z powodu braku użytkownika i aktów wandalizmu. Należy zabezpieczyć otwory okienne i drzwiowe przed dostępem z zewnątrz oraz przenikaniem opadów atmosferycznych. Park z zespołu dworsko-parkowego w Zdrzewnie niszczy, porośnięty jest dużą ilością samosiejek (szczególnie we wschodniej części parku), nieliczny zachowany starodrzew obumiera. W równie złym stanie technicznym jest wiatrak w Zdrzewnie, który ma zniszczone całe poszycie dachowe, przez co do wnętrza dostają się opady atmosferyczne, zniszczone są również wszystkie stropy, brak stolarki okiennej i drzwiowej. Mury mocno zawilgocone, duża część cegieł spulstrowana. Dostęp do wnętrza zabezpieczony przez kraty w otworze drzwiowym.

Obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków:

- budynek plebanii przy ul. Basztowej 8 w Lęborku,
- budynek szkoły podstawowej przy ul. Kossaka 103 w Lęborku,
- kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Nowej Wsi Lęborskiej,
- kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego w Krępkowicach,
- dworek myśliwski w Krępkowicach.

Zachowała się do dziś duża ilość tradycyjnych kaszubskich pieśni i tańców wykonywana przez zespoły ludowe np. zespół pieśni i tańca „Ziemia Łęborska”, zespół folklorystyczny „Lewino”, chór „Marësci” z Cewic, zespół dziecięcy „Skrzaty” z Cewic.

W gminie Wicko w tradycji przetrwała opowieść o czarownicach¹²¹, które zamieszkiwały tereny między Wickiem a Charbrowem. Wokół tej opowieści realizowane są scenariusze imprez dla mieszkańców gminy podczas Dni Gminy Wicko¹²².

Niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego są również historyczne i geograficzne nazwy miejscowości. Historyczną nazwą jest nazwa „Kaszuby”, której zapis znajduje się w papieskiej bulli z 1238 r. Nazwy geograficzne (miejscowości, rzek, jezior, wzgórz itd.) biorą swój początek albo od właściwości terenu (nazwy topograficzne), na którym powstały albo od człowieka, który na tym terenie zamieszkiwał i go przekształcał. Wszystkie nazwy na terenie powiatu łęborskiego są pochodzenia słowiańskiego, wyłączając te, które pochodzą od niemiecko brzmiących nazwisk. Zdarzało się jednak, że polskie i kaszubskie słowa zostały zmienione czy to w okresie krzyżackim czy później podczas zaborów.

Przez obszar powiatu łęborskiego przebiega Szlak św. Jakuba: z kierunku Gdańsk Oliwa przez Dziechno, Popowo do Łęborka, dalej przez Wilkowo, Garczegorze, Łebień, Łędziechowo, Wicko, Charbrowo, Łebieniec, Nowęcin do Łeby, a stamtąd przez Żarnowska do granicy powiatu słupskiego. Camino de Santiago (Szlak Św. Jakuba) jest pierwszym kulturowym szlakiem ustanowiony przez Radę Europy. Na szlak składa się sieć tras w całej Europie kształtujących się od IX w., biegnąca do Santiago de Compostella, miasta położonego w północno-zachodniej części Półwyspu Iberyjskiego. Szlak biegnący przez Polskę pojawił się w wyniku przystąpienia w latach 2003 -2004 przez Polskę do grona państw pragnących odtworzyć średniowieczne pątnicze trakty¹²³. Szlak oznaczony jest symbolem żółtej muszli na niebieskim tle - logo Europejskiego Szlaku Pielgrzymkowego Rady Europy.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie powiatu łęborskiego znajdują się: 1 obszar zabytkowy i 51 zabytków wpisanych do rejestru zabytków na podstawie 38 decyzji, w tym:

- 1 układ urbanistyczny,
- 15 zabytków sakralnych (w tym: 8 kościołów rzymsko-katolickich, 1 ruina kościoła, 4 kościoły protestanckie, 1 kaplica cmentarna, 1 kaplica grobowa),
- 7 parków,
- 6 dworów,
- 1 willa,
- 7 budynków mieszkalnych,
- 6 budynków użyteczności publicznej,
- 8 zabytków techniki,
- 1 budynek gospodarczy.

Obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków są na ogół w dobrym stanie. Grupą najlepiej zachowanych zabytków, z przeprowadzanymi na bieżąco remontami i pracami konserwatorskimi są budynki użyteczności publicznej (ratusz, poczta, budynek Starostwa, budynek banku, szkoła) z Łęborka. W dobrym stanie technicznym są kościoły w Bukowinie (niewielkie zawilgocenie ścian od strony południowej i zachodniej), Charbrowie, Chociełewku, kościół p.w. Św. Jakuba w Łęborku, d.

¹²¹ Czarownice z Wicka ze strony <http://wicko.pl/pl/czarownice-z-wicka/> [strona Gminy Wicko, dostęp 9.03.2020 r.];

¹²² Dni Gminy Wicko ze strony <http://wicko.pl/pl/dni-gminy-wicko-2019/> [strona Gminy Wicko, dostęp 9.03.2020 r.];

¹²³ K. Orzechowska-Kowalska, Szlak kulturowy formą ochrony dziedzictwa przeszłości. Szlaki św. Jakuba, w: Ochrona Zabytków 2012 Nr 3/4, s. 95;

też Powiat Lęborski powinien tworzyć ramy do działania oraz podejmować współpracę z instytucjami zajmującymi się działalnością kulturalną w celu badania, dokumentowania i propagowania dziedzictwa niematerialnego z obszaru powiatu.

Powiat Lęborski położony jest na obszarze Kaszub – regionu, który wyróżnia się swoją kulturą i językiem. Osobliwość i archaiczność kultury Kaszubów wynika częściowo z dawnej izolacji politycznej i etniczno-językowej tego regionu. Dotyczy to m.in. wierzeń w siły nadprzyrodzone, magii i mitów, zwłaszcza w przyrodzie (np. kult słońca, księżyca, gwiazdy; nazwy i wyobrażenia mrozu i wiatru), śmierci (np. wieszcz, *pustô noc*, zaśpiewywanie, sądy boże, o których m.in. Majkowski w *Judica, Domina, nocentes me*). Dawne pogańskie wierzenia i obrzędy niekiedy zlewały się z chrześcijańskimi. Widać jednak rozkład najbogatszych weselnych czy pogrzebowych. Dobrze zachował się rok obrzędowy (m.in. w widowiskach), np. w Ceynowy *Skórbie*: wyganianie starego roku, tj. *gwiżdże* czy *gwiôzdczi*, palenie ognia na św. Jana, tzw. *sobotczy* i *scynanie kani*¹¹⁷.

Najcenniejszym dziedzictwem niematerialnym ziemi lęborskiej jest zachowany, wciąż żywy język kaszubski. Język kaszubski został zarejestrowany w 2003 r. i został mu przyporządkowany kod CSB. Kaszubszczyzna jako język wywodzi się z grupy języków zachodniosłowiańskich, powstał na bazie dialektów pomorskich. Na jego współczesną formę wpływ miał język polski i niemiecki. Pierwsze próby zapisu tekstów w języku kaszubskim podjął w połowie XIX w. Florian Ceynowa, który zauważył, że kaszubski jest odrębnym językiem słowiańskim. W swojej książce „Zarés do Grammatikj Kašébsko-Slovjnskje Móvë” wydanej w 1879 roku w Poznaniu zaproponował sposób zapisu tego języka. Najstarsze druki napisane po kaszubsku to „Duchowne piesnie Dra Marcina Luthera i inszych nabożnich mężów” autorstwa Szymona Krofeya z 1586 r. i „Mały Catechism Niemiecko Wándalski abo Słowieški” autorstwa Michała Pontanusa z 1643 r.¹¹⁸

Kultywowane są tradycje zażywania tabaki. Jest to jeden z najstawniejszych zwyczajów tego regionu. Tabakę (zmielony na proszek liść tytoniu) przechowuje się w tabakierach, które mogą przybierać najróżniejsze, najbardziej dekoracyjne formy, wykonywane są nadal z rogów zwierzęcych. Zażywana jest codziennie przez blisko 100 tys. osób na całych Kaszubach. Organizowane są konkursy w zażywaniu tabaki.

Ludowe, kaszubskie zwyczaje opisane przez etnografów na początku XX w. w wielu miejscach już zupełnie zanikły, w innych uległy zmianie, dostosowując się do tego, jak zmienił się otaczający świat. Zachowały się zwyczaje związane z rokiem obrzędowym; są one w niektórych wypadkach różne od obyczajów spotykanych gdzie indziej na wsi w Polsce. Ważną rolę w życiu mieszkańców odgrywa wiara i uczestnictwo w obrzędach kościelnych. Stąd powszechny wciąż zwyczaj wspólnego odmawiania różańca w październiku oraz nabożeństw majowych, zazwyczaj samorządnie organizowanych przy wiejskich kapliczkach czy krzyżach¹¹⁹. Traktowane obecnie bardziej jako zabawa niż wierzenia są obrzędy sobótkowe, w najkrótszą noc w roku z 23 na 24 czerwca pali się ogniska i organizuje zabawy plenerowe. 23 czerwca to dawniej także dzień Ścinania Kani: w obrzędzie tym ptak kania uosabia sprawcę całego zła, które spotkało mieszkańców wsi w ostatnim roku. Odprawiany jest więc sąd nad symbolizującą kanię kukłę i na koniec wydawany jest wyrok, a ptak za swoje przewiny traci głowę. Dziś *Scynanie Kani* można czasami zobaczyć jeszcze w wykonaniu grup folklorystycznych. Zimą w okresie bożonarodzeniowym po wsiach chodzą gwiżdże – kolędnicy poprzebierani m.in. za śmierć, żandarma, białego konia i diabła¹²⁰.

¹¹⁷ J. Treder, Kultura niematerialna Kaszub, w: Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe, pod red. Haliny Karaś, <http://www.dialektologia.uw.edu.pl/index.php?l1=kaszubszczyzna&l2=kultura-niematerialna-kaszub> [strona Zakład Historii Języka Polskiego i Dialektologii UW i Towarzystwa Kultury Języka, dostęp: 30.04.2019 r.];

¹¹⁸ Język Kaszubski – hasło w Wikipedii, https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk_kaszubski, [strona MediaWiki, dostęp 30.04.2019 r.];

¹¹⁹ J. Ellwart, Szwajcariusz Kaszubski, Gdynia 2013, s. 16;

¹²⁰ *Tamże*, s. 76;

kinową, gdzie prezentowany jest film 3D o zabytkach średniowiecznego Lęborka. Do Muzeum należą również Baszta numer 24, gdzie obejrzeć można broń i uzbrojenie średniowieczne oraz Baszta numer 27, gdzie przedstawiona jest kaszubszczyzna i ziołolecznictwo.

- Izba Regionalna im. Remusa w Popowie; znajdują się tam dwie sale; pierwsza z nich ma charakter izby mieszkalnej, w której głównie umieszczono dawne meble (łóżka, szafy), naczynia, sprzęt używany dawniej w gospodarstwach domowych, bogatą kolekcję haftów oraz literaturę kaszubską. Druga o charakterze gospodarczym, w której są narzędzia do młócenia ziarna, wypieku chleba, wyrobu masła, miodu, przędzenia wełny, a ponadto kilka uprzęży końskich i innych elementów zaprzęgu oraz narzędzia pracy kołodzieja i szewca.

- Izba Pamięci Ofiar Marszu Śmierci w Krępie Kaszubskiej; izba upamiętnia tzw. Marsz Śmierci, podczas którego zginęły tysiące osób – więźniowie z obozu koncentracyjnego w Stutthofie, we wsi znajduje się również cmentarz ofiar marszu.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

17 października 2003 r. w Paryżu sporządzono Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego¹¹³. Polska stała się jej sygnatariuszem 8 lutego 2011 r. Jest to pierwszy międzynarodowy traktat, który stwarza ramy prawne, administracyjne i finansowe umożliwiające prowadzenie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i podnoszenie jego rangi¹¹⁴. Stanowi zachętę dla krajów świata do dostrzegania wagi tego dziedzictwa i do otaczania go opieką. Głównymi celami Konwencji jest:

- ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- zapewnianie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,
- wzrost na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- zapewnianie międzynarodowej współpracy i pomocy.

Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się między innymi w następujących działaniach¹¹⁵:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- praktyki społeczno-kulturowe,
- wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata,
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Zachowanie niematerialnego dziedzictwa przyczynia się do zapewnienia społeczeństwu poczucia tożsamości i ciągłości kulturowej¹¹⁶.

Przyjęcie przez nasze Państwo w/w Konwencji powinno skutkować podjęciem na poziomie nie tylko rządu, ale też samorządów działań ochronnych i działań mających na celu podniesienie świadomości na temat znaczenia dziedzictwa niematerialnego i promowania działań edukacyjnych na rzecz tego dziedzictwa. Wypełnienie tych zobowiązań polegać powinno na tworzeniu spisów regionalnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz angażowaniu w proces jego identyfikacji i ochrony grup, wspólnot i jednostek z nim związanych, a także organizacji pozarządowych. Dlatego

¹¹³ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. 2011 nr 172 poz. 1018);

¹¹⁴ Wikipedia Wolna Encyklopedia, hasło: Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, https://pl.wikipedia.org/wiki/Konwencja_UNESCO_w_sprawie_ochrony_niematerialnego_dziedzictwa_kulturowego [strona Wikimedia, dostęp: 15.12.2019];

¹¹⁵ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego...;

¹¹⁶ Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe, oprac. Narodowy Instytut Dziedzictwa, UNESCO 2011, s. 3;

Agnieszki Krzysiak¹⁰⁹. Odnaleziono pochówki szkieletowe, groby ciałopalne z popielnicami. Jamy grobowe pochówków szkieletowych położone były na linii północ-południe. W większości szkielety uległy całkowitemu rozkładowi¹¹⁰. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że na stanowisku znajdują się: rozległe cmentarzysko ludności kultury oksywskiej i wielbarskiej, użytkowane od fazy A₂ młodszego okresu przedrzymskiego do fazy C_{1b} okresu wpływów rzymskich, znacznie mniejsze nekropolie ludności kultury pomorskiej z wczesnej epoki żelaza, napływowej ludności skandynawskiej z okresu wędrówek ludów i ludności słowiańskiej z wczesnego średniowiecza, a także pojedyncze obiekty sepulkralne z późnej epoki kamienia i wczesnej epoki brązu oraz trudniejsze do wydatowania relikty osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego (ślady palenisk, konstrukcji drewnianych, różnego rodzaju jam i pieców). Nie udało się wyznaczyć do tej pory pełnego zasięgu stanowiska¹¹¹, przez co stanowisko zagrożone jest dalszą rozbudową wsi.

Cmentarzysko w Czarnówku kultury pomorskiej (st. 1/93) położone w obrębie miejscowości Czarnówko, na terenie zabudowanym, rozdzielone drogą biegnącą do Kanina. W wyniku badań w 1972 r. odkryto grób skrzynkowy kilkupopielnicowy z wczesnej epoki żelaza z okresu Hallstatt D. Stanowisko zagrożone dalszą rozbudową wsi.

Cmentarzysko w Czarnówku kultury pomorskiej (st. 2/94) położone w obrębie miejscowości Czarnówko, po północnej stronie drogi, na tyłach zabudowań, na polu uprawnym. Na stanowisku prowadzone były przez Dorotę Rudnicką pod kierownictwem dr Leona Jana Łuki badania w l. 1973-1974. Odkryto wówczas siedem grobów szkieletowych, o prostokątnych zarysach, orientowane na linii północ-południe, z niewielkimi odchyleniami w kierunku zachodnim. W większości wypadków szkielety uległy całkowitemu rozłożeniu. Odnaleziony materiał zabytkowy (zapinki, bransolety, naczynia gliniane i ozdoby z brązu i srebra) pozwoliły wydatować cmentarzysko na starszy okres wpływów rzymskich (II w. n.e.)¹¹². Stanowisko zagrożone dalszą rozbudową wsi.

Cmentarzysko i osada kultury pomorskiej w Garczegorzu (st. 1/81) położone jest około 500 m na wschód od centrum miejscowości, na polu uprawnym. W 1970 r. i w 1971 r. dokonano tu przypadkowego odkrycia, w 1972 r. przeprowadzono badania powierzchniowe pod kierownictwem Janusza Podgórskiego. Odkryto cmentarzysko grobów popielnicowych oraz ślady osadnictwa (znaczna ilość ceramiki). Stanowisko było zniszczone przez głęboką orkę. Stanowisko zagrożone przez głęboką orkę oraz tzw. poszukiwaczy skarbów.

Osada średniowieczna w Lęborku (st. 5/54) datowana na XIV-XV w., położona poza terenem lokacyjnego miasta, pomiędzy ul. Sienkiewicza, Wojska Polskiego i Zwycięstwa na terenie skweru miejskiego.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie powiatu istnieją następujące muzea:

- Muzeum w Lęborku przy ul. Młynarskiej 14-15. Znajdują się tu wystawy: archeologiczna "Odkrywanie przeszłości" ukazującą pradzieje Ziemi Słupskiej i Lęborskiej, ekspozycja o historii miasta Lęborka i Ziemi Lęborskiej od wczesnego średniowiecza do XX wieku, a także gabinet Paula Nipkowa, w którym prezentowane są informacje o nim oraz jego badania nad przesyłaniem obrazu na odległość. Działa tu również galeria sztuki „Strome schody”. W piwnicy stworzono specjalną salę

¹⁰⁹ Czarnówko, Stan. 5, Cmentarzyska z Późnej Starożytności na Pomorzu, cz. 1 pod red. J. Andrzejewskiego, Lębork-Warszawa 2015, s. 7;

¹¹⁰ D. Rudnicka, Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska, woj. słupskie, Stanowisko 5, w: Informator Archeologiczny, badania 1980, Warszawa 1981, s. 118, *Eadem*, Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska, woj. słupskie, Stanowisko 5, w: Informator Archeologiczny, badania 1981, Warszawa 1982, s. 154; *Eadem*, Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska, woj. słupskie, Stanowisko 5, w: Informator Archeologiczny, badania 1982, Warszawa 1983, s. 119, *Eadem*, Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska, woj. słupskie, Stanowisko 5, w: Informator Archeologiczny, badania 1984, Warszawa 1985, s. 82, *Eadem*, Czarnówko, gm. Nowa Wieś Lęborska, woj. słupskie, Stanowisko 5, w: Informator Archeologiczny, badania 1997, Warszawa 2006, s. 135;

¹¹¹ Czarnówko, Stan. 5, Cmentarzyska..., s. 10;

¹¹² D. Rudnicka, Czarnówko, pow. Lębork. Stanowisko 2, w: Informator Archeologiczny, badania 1974, Warszawa 1975, s. 121-122;

kurhanowe i płaskie oraz cmentarze średniowieczne i nowożytny, ślady produkcyjne (m.in. huty szkła), a także skarby.

Grodzisko średniowieczne w Białogardzie (st. 2/51) – pierwsze ślady osadnictwa na tym miejscu pochodzą z X w., w 1209 r. powstała tu siedziba kasztelana¹⁰¹, a następnie księcia pomorskiego Racibora¹⁰². Grodzisko usytuowane jest po prawej stronie drogi z Lęborka do Łeby, na skraju znacznego wyniesienia, którego wierzchołek jest dość płaski i znacznie obniża się w kierunku północnym, a pozostałe zbocza są dość strome. Grodzisko było umocnione wałami, do dziś zachował się fragment obwałowania od strony południowej, w części zachodniej zachowały się ślady suchej fosy. Na terenie grodu wzniesiony został w k. XIX w. kościół, wokół którego założony został cmentarz. W latach 1970-1972 prowadzono badania archeologiczne pod kierownictwem Elżbiety Skarbek. Na podstawie odnalezionego materiału grodzisko wydatowano na X-XIII w., znaleziono nieliczny materiał ceramiczny, przebadano konstrukcję wału, która była drewniano-ziemna¹⁰³. Obecnie stanowisko nie jest zagrożone.

Grodzisko wczesnośredniowieczne w Krępie Kaszubskiej (st. 2/2) położone około 2 km na zachód od centrum wsi, na lekko wyniesionym, zalesionym terenie, otoczone wałami. Obecnie stanowisko nie jest zagrożone.

Grodzisko wczesnośredniowieczne w Nowej Wsi Lęborskiej (st. 3/121) położone jest na zalesionym stoku wzniesienia Grodzik, na południe od ul. Młynarskiej. Obecnie stanowisko nie jest zagrożone.

Cmentarzysko kultury łużyckiej w Siemirowicach (st. 1/10) położone jest w lesie, około 1,2 km na południowy zachód od centrum wsi Siemirowice, na południowym brzegu rzeki Bukowiny. Zajmuje ono obszar wydłużonego prostokąta o wymiarach 1200 x 300 m, z tym, że 4 kurhany (I-IV) oddalone są od zwartego kompleksu pozostałych mogił o ok. 500 m w kierunku wschodnim. Ogólna liczba kurhanów wynosi 122¹⁰⁴. Pierwsze badania na stanowisku prowadzone były najprawdopodobniej w okresie międzywojennym¹⁰⁵. Kolejne prowadził Leon J. Łuka w l. 1957-1958¹⁰⁶. Na stanowisku prowadzone były badania w latach 1971-1978 pod kierownictwem Aleksandry Szymańskiej¹⁰⁷ i Andrzeja Niwińskiego w roku 1976¹⁰⁸. Na podstawie odkrytych zabytków stanowisko wydatowane zostało na IV i V okres brązu, związane jest ono z ludnością kultury kaszubskiej (wschodniopomorskiej) kultury łużyckiej. Występowały tu groby popielnicowe, jamowe i pojedyncze groby skrzynkowe oraz stele kamienne (niespotykane wcześniej przy cmentarzyskach kurhanowych na Pomorzu Gdańskim). Część pochówków była naruszona, w jednym przypadku powiązano to z prowadzonymi badaniami w okresie międzywojennym. Obecnie stanowisko nie jest zagrożone, z wyjątkiem działań tzw. poszukiwaczy skarbów.

Cmentarzysko w Czarnówku z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego (st. 5/97) położone w obrębie miejscowości Czarnówko, po południowej stronie drogi, na łące. W 1972 r. dokonano tu przypadkowego odkrycia, następnie w 1973 r. przeprowadzono badania sondażowe. Badania wykopaliskowe prowadzono w l. 1973-1975, 1980-1990, 1996, 1997, 1999, 2000 r. pod kierownictwem Doroty Rudnickiej, w l. 2008-2015 wznowiono badania pod kierownictwem

¹⁰¹ A. Świetlicka, E. Wisławska, Słownik historyczny miast i wsi województwa śląskiego: przewodnik bibliograficzny, Śląsk 1998, s. 9;

¹⁰² J. Rajman, Grody kasztelańskie a średniowieczne miasta (z genezy pomorskich miast), w: Śląskie Prace Geograficzne 6, 2009, s. 14;

¹⁰³ E. Skarbek, Białogard, pow. Lębork, w: Informator Archeologiczny, badania 1972, Warszawa 1973, s. 169;

¹⁰⁴ A. Szymańska, Wyniki badań w Siemirowicach, woj. Śląsk, w 1974 r. a problem cmentarzysk kurhanowych kultury łużyckiej na Pomorzu Wschodnim, w: Przegląd archeologiczny, t. 28, 1976, s. 133;

¹⁰⁵ A. Niwiński, Siemirowice, gm. Cewice, woj. śląskie, w: Informator Archeologiczny, badania 1976, Warszawa 1977, s. 70-71;

¹⁰⁶ Pomorania Antiqua, t. 12, Ossolineum 1985, s. 10;

¹⁰⁷ A. Szymańska, Siemirowice, pow. Lębork, w: Informator Archeologiczny, badania 1971, Warszawa 1972, s. 65, Eadem, Siemirowice, pow. Lębork, stanowisko 1, w: Informator..., badania 1972, Warszawa 1973, s. 78, Eadem, Siemirowice, pow. Lębork, stanowisko 1, w: Informator..., badania 1973, Warszawa 1974, s. 71, Eadem, Siemirowice, pow. Lębork, stanowisko 1, w: Informator..., badania 1974, Warszawa 1975, s. 71-72, Eadem, Siemirowice, gm. Cewice, woj. śląskie, w: Informator..., badania 1975, Warszawa 1976, s. 70-71, Eadem, Siemirowice, gm. Cewice, woj. śląskie, Stanowisko 1/2 w: Informator..., badania 1978, Warszawa 1979, s. 69-70;

¹⁰⁸ A. Niwiński, Siemirowice..., s. 70-71;

Park w Redkowicach powstał pod k. XVIII w. jako ogród geometryczny, w poł. XIX w. rozbudowany, pod koniec XIX w. przekształcony w park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny częściowo czytelny, zaniedbany.

Park w Żelazkowie powstał na przełomie 3 i 4 ćw. XIX w. jako park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny słabo czytelny, zaniedbany.

Park w Roszczycach powstał w 2 poł. XIX w. jako park typu krajobrazowego, na pocz. XX w. uzupełniony drzewostan, układ słabo czytelny, zaniedbany.

Park w Szczenurzy powstał na pocz. XIX w. jako ogród geometryczny, na przełomie XIX i XX w. przekształcony w park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny nieczytelny, zaniedbany.

Park w Strzeszewie powstał w poł. XIX w. jako ogród geometryczny, obecnie układ kompozycyjny całkowicie zatarty, wschodnia część parku przekształcona, zajęta przez współczesną zabudowę.

Park we Wrześcienku powstał w XIX w. jako park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny nieczytelny, zaniedbany.

5.2.4. Zabytki ruchome

Na terenie powiatu łębskiego obiekty ruchome wpisane do rejestru zabytków stanowią wyposażenie kościołów: parafialnego p.w. Św. Józefa w Charbrowie, filialnego p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie, parafialnego p.w. Św. Józefa w Lęborku, parafialnego p.w. Wniebowzięcia N.M.P. w Lebie, filialnego p.w. Wniebowzięcia N.M.P. w Roszczycach, filialnego p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chocielewku, parafialnego p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie, parafialnego p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Polski w Lęborku, a także wyposażenie kaplicy ewangelicko-augsburskiej w Lęborku, ponadto do rejestru zabytków wpisane są zabytki ruchome z Zamku w Lęborku (kominek), wystrój kamienicy przy Al. Wolności 71 w Lęborku oraz element wyposażenia parafii p.w. Św. Brata Alberta w Mostach. Do wojewódzkiej ewidencji zabytków wpisane są zabytki ruchome stanowiące wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Św. Michała Archaniola w Łebuni oraz część wyposażenia kościołów: parafialnego p.w. Św. Józefa w Charbrowie i parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia N.M.P. w Nowej Wsi Łębskiej.

Drewniane obiekty zabytkowe z kościoła w Roszczycach (empory, prospekt organowy, ambona, ołtarz, ławki oraz belki stropowe są w złym stanie technicznym: drewno porażone jest przez owady drewnożerne. W kościele w Charbrowie w złym stanie technicznym jest strop: od wewnątrz widoczne są liczne zacieki, przebarwienia i wykwyty pleśni spowodowane wcześniejszymi nieszczelnościami dachu, polichromie miejscami zostały uszkodzone, drewno zaatakowane jest przez owady drewnożerne. Zły stan techniczny tych zabytków wymaga podjęcia natychmiastowych działań naprawczych.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu łębskiego znajduje się 10 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, 3 spośród nich posiadają własną ekspozycję w terenie, są to grodziska w Białogardzie, Krępie Kaszubskiej oraz Nowej Wsi Łębskiej. Pozostałe to 5 cmentarzysk oraz 2 osady (kultury pomorskiej i średniowiecznej).

Oprócz stanowisk wpisanych do rejestru zabytków na obszarze powiatu łębskiego znajduje się ponad 1000 stanowisk wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Stanowią one bogatą i zróżnicowaną grupę, w skład której wchodzi ślady po obozowiskach mezolitycznych, osady i ślady osadnicze datowane od neolitu po okres nowożytny, a także z XX w. tj. obszar podoboju koncentracyjnego KL Stutthoff czy lotnisko polowe, oprócz nich występują tu cmentarzyska

E. Parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni

Parki wpisane do rejestru zabytków:

Park w zespole budynków Starostwa Powiatowego w Łęborku z 1914 r., park typu miejskiego, czytelny układ kompozycyjny, zadbane.

Park w Łebuni powstał w połowie XIX w., park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, zachowany starodrzew, zadbane.

Park w Nowęcinie powstał zapewne w XVIII w. jako ogród geometryczny, w XIX w. przekształcony w park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny czytelny, zadbane.

Park Charbrowie powstał w 1784 r. jako ogród geometryczny, przekształcony w 1906 r. w park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny czytelny, zaniedbane.

Park w Ulinii powstał w pod k. XIX w. jako park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, przekomponowany w 1924 r., obecnie pierwotny układ mało czytelny. Drzewostan w dobrej kondycji zdrowotnej.

Park w Poraju powstał pod k. XIX w. przy Stacji badawczej jako park o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny czytelny, zadbane.

Park w Zdrzewnie prawdopodobnie założony w 1856 r. równocześnie z budową pałacu, park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny nieczytelny, pozostał tylko staw z układu wodnego (zarastający), park gęsto poprzerastany samosiewami, część starodrzewu obumarła, większości starodrzewu nie ma.

Parki w wojewódzkiej ewidencji zabytków:

Park w Cewicach z 1 połowy XVIII w., początkowo był to park typu leśnego, który w XU+IX w. w części północno-wschodniej przebudowano na park typu krajobrazowego, czytelny układ kompozycyjny, miejscami zaniedbane.

Park im. Chrobrego w Łęborku założony w l. 60-tych XIX w., park typu miejskiego, dawniej połączony z kąpieliskiem miejskim, czytelny układ kompozycyjny, miejscami zaniedbane.

Park w Darzewie założony w 2 poł. XIX w., park typu krajobrazowego, czytelny układ kompozycyjny, zaniedbane.

Park w Janowicach założony 2 poł. XVIII w., park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, połączony z dużym kompleksem leśnym, bardzo mocno zaniedbane, liczne samosiewy zacierające pierwotny układ kompozycyjny.

Park w Leśnicach złożony pod k. XVIII w. jako ogród o kompozycji późnobarokowej, na przełomie XIX i XX w. założono park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, obecnie układ kompozycyjny częściowo czytelny, w części wschodniej zniszczony (wprowadzona wtórna zabudowa), park mocno zaniedbane.

Park w Lędziechowie założony w k. XVIII w. jako ogród kwaterowy o kompozycji barokowej, w poł. XIX w. powstał ogród ozdobny o kompozycji swobodnej, na pocz. XX w. założono park o charakterze leśnym, obecnie układ kompozycyjny częściowo czytelny, park mocno zaniedbane.

Park w Małoszycach powstał na pocz. XIX w. jako ogród geometryczny, w poł. XIX w. dokończono część krajobrazową, układ kompozycyjny nieczytelny, zaniedbane.

Park w Maszewku powstał w 2 poł. XIX w., park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny zatarty, zaniedbane.

Park w Niebędzinie założony w XVIII w. jako ogród geometryczny o kompozycji barokowej, pod k. XIX w. przekształcony w park typu krajobrazowego o swobodnej kompozycji, układ kompozycyjny nieczytelny, zaniedbane.

Park w Pogorzelicach powstał pod k. XVIII w. jako ogród geometryczny, na przełomie XIX i XX w. przekształcony w ogród o swobodnym układzie, układ kompozycyjny nieczytelny, zaniedbane.

- zabytkowy cmentarz w Wilkowie Nowowiejskim, ewangelicki, z XIX w.(?), nieczynny, poprzeraściany samosiewami, zaniedbany.

Cmentarze w gminie Wicks:

- cmentarz historyczny przykościelny w Białogardzie, ewangelicki, z poł. XIX w., ale można przypuszczać, że tradycja tego miejsca sięga czasów wcześniejszych, obecnie katolicki, czynny, zadbane, uporządkowany,
- cmentarz historyczny przykościelny w Charbrowie, ewangelicki, z kon. XVII w., nieczynny, zachowany starodrzew, zadbane,
- cmentarz historyczny w Gęsi, ewangelicki, pocz. XX w., nieczynny, nagrobki zdewastowane (dobrze zachowany tylko jeden nagrobek z 1945 r.), zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Kopaniewie, ewangelicki, z l. 60-tych XIX w., nieczynny, poprzeraściany samosiewami, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Lebieńcu, ewangelicki z l. 70-tych XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Maszewku, ewangelicki, z l. 80-tych XIX w., nieczynny, dobrze zachowana część nagrobków, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Nowęcinie, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Roszczycach z kon. XVII w.,
- cmentarz historyczny przykościelny w Roszczycach, ewangelicki, z l. 80-tych XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Sarbsku, przykościelny, założony został najprawdopodobniej w XVI w., nieczynny, zachowane nieliczne nagrobki, zachowany starodrzew, zadbane,
- cmentarz historyczny w Sądowie-Charbrowskim Młynie, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Stęknicy, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, nagrobki zdewastowane, porośnięty licznymi samosiewami, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Strzeszewie, ewangelicki, z XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Szczecurzu, ewangelicki, z XVIII/XIX w. - 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Ulini, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Wicks, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, częściowo zachowany starodrzew i nagrobki, zaniedbane,
- cmentarz historyczny rodowy w Wicks, ewangelicki, z 1873 r., nieczynny, z kaplicą grobową, po której zachowały się jedynie fundamenty, teren zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Wojciechowie, ewangelicki, z k. XIX w., nieczynny, zachowane nieliczne nagrobki, zaniedbane,
- cmentarz historyczny we Wrześcienku, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zachowany częściowo starodrzew, nagrobki zdewastowane, zaniedbane,
- cmentarz historyczny rodowy we Wrześcienku, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Zdrzewnie, ewangelicki, z 2 poł. XIX w., nieczynny, nagrobki zdewastowane, zaniedbane,
- cmentarz historyczny w Żarnowskiej, początkowo ewangelicki, później katolicki, k. XVIII w., nieczynny (najmłodszy nagrobek z 1957 r.), uporządkowany.